

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN İRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ (İKBY)
İLE OLAN ENERJİ İLİŞKİLERİ (2002-2014)**

Yüksek Lisans Tezi

Zana BAYKAL

İstanbul, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN İRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ (İKBY)
İLE OLAN ENERJİ İLİŞKİLERİ (2002-2014)**

Yüksek Lisans Tezi

Zana BAYKAL

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süleyman ELİK

İstanbul, 2014

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506311003 numaralı Zana BAYKAL'ın hazırladığı "Türkiye'nin Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi İle Olan Enerji İlişkileri 2002-2014" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca 11.09.2014 tarihinde saat 11.00 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin Kabulüne ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Süleyman ELİK	<i>olumlu</i>	
Doç. Dr. Cengiz TOMAR	<i>olumlu</i>	
Doç. Dr. Davut HUT	<i>olumlu</i>	

ÖZET

Bu çalışma Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasındaki enerji ilişkilerini incelemektedir. Türkiye enerji alanında ithalata bağımlı olmakla birlikte enerji tedarikçisi olarak iki ülke –Rusya ve İran- ön plana çıkmaktadır. Türkiye enerji tedarikçisi sayısını arttırmak için kaynak çeşitliliği sağlamak gibi temel bir hedef belirlemiştir. Bu hedef doğrultusunda Irak Kürdistan Bölgesi'nde son zamanlarda keşfedilen büyük petrol ve doğalgaz yatakları Türkiye'nin dikkatini çekmiştir. Türkiye bu kaynaklardan yararlanabilmek için ilk önce IKBY'ye yönelik güvenlik eksenli politikasını terk edip siyasi ilişkilerini iyileştirmeye başlamıştır. Siyasi ilişkilerin iyileşmesiyle birlikte enerji alanında bir işbirliği imkanı ortaya çıkmış ve Türkiye kaynak çeşitliliğini sağlamada yeni bir tedarikçiye sahip olmuştur. Türkiye'nin bir diğer temel hedefi ise enerji merkezi olmaktır. Bundan dolayı Irak Kürdistan Bölgesi'nde bulunan enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden dünya piyasalarına ulaştırılması Türkiye'yi enerji merkezi olma hedefine yaklaştıracaktır. Bu hedefler doğrultusunda Irak Kürdistan Bölgesi'nden Türkiye'ye petrol akışını sağlayan bir boru hattı döşenmiş ve bu hattan gelen petrol dünya pazarlarına ulaşmıştır. Bu boru hattı aynı zamanda denize ulaşımı bulunmayan Irak Kürdistan Bölgesi'ne de enerji kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırma imkanı vermiştir. Fakat bu işbirliğinin gelişmesi sadece tarafların kendi kararlarına değil işbirliği önündeki engellerin aşılmasına da bağlıdır. Bu engellerin başında Irak merkezi yönetimi ile IKBY arasında yaşanan yasal ve siyasal sorunlar gelmektedir. Irak merkezi yönetimi IKBY'nin tek başına petrol ihraç edemeyeceğini iddia ederek Türkiye'yi bu ihraca imkan verdiği için suçlamaktadır. ABD de IKBY'nin Irak merkezi yönetimi ile anlaşmadan petrolü dünya pazarlarına ulaştırmasına karşı çıkmaktadır. Yine Kerkük-Musul Sorunu ile PKK Sorunu da bu ilişkiyi etkileyebilecek potansiyel barındırmaktadır. Bu çalışma Türkiye ile IKBY arasında enerji ilişkilerinin nasıl geliştiğini ve geliştirilen enerji işbirliği önündeki engellerin neler olduğunu konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Petrol, Doğalgaz, Enerji Güvenliği, Boru hattı

ABSTRACT

This study examines energy relations between Turkey and Kurdistan Regional Government (KRG) of Iraq. Turkey supplies most of its energy through import and two countries, Iran and Russia with their largest oil and gas reserves, are the main supplier for Turkey to import energy. Turkey has identified a main goal that is the diversification of the supplier to overcome her limitations about energy security. Therefore, KRG as a new actor of energy sector has attracted the attention with her recently discovered giant oil and gas reserves. The south eastern neighbour of Turkey, KRG can supply Turkey with her 45 billion barrel oil and 5,6 trillion cubic meter natural gas reserves. Turkey has abandoned her security oriented policy towards KRG and has tried to develop economic ties to benefit from KRG's energy sources. Turkey has tried to have a new supplier through good political relations with KRG and cooperated in this sense. Turkey's another main goal is to become an energy hub. Therefore Turkey has demanded to route KRG's energy sources through her territory. A new oil pipeline has been built and the oil from KRG has been transported to global market in this sense. The new oil pipeline has made it possible for landlocked KRG territory to reach Mediterranean also. However there are important challenges to this energy cooperation. Iraq federal government has opposed and claimed that KRG has no legal right to import oil or natural gas. Turkey has been blamed for making it possible for KRG to import oil. United States of America (USA) has also challenged this cooperation. USA has opposed the importing oil without the approval of Iraqi federal governments. Kirkuk and PKK questions have potential to challenge developed energy relation. This study examines how the energy relations of Turkey and KRG developed and identifies the challenges for the energy relations.

Key Words: Turkey, KRG, Oil, Gas, Energy Security, Pipeline

TEŞEKKÜR

“Türkiye’nin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) İle Olan Enerji İlişkileri (2002-2014)” başlıklı bu araştırma birçok kişinin katkıları ile zenginleşmiştir. Araştırma süresince verdiği tavsiyeler ve yönlendirmeleriyle benden yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Süleyman Elik’e; araştırma sorularıma içtenlikle yanıt verip bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Rebwar Kerim Wali, Cebbar Kadir ve Musa Kawal’a teşekkürü borç bilirim.

Beni akademik hayata teşvik edip kişisel tarihimde bir dönüm noktası oluşturan Derya Sebuktekin’e de katkıları için teşekkür ederim. Ayrıca kişisel gelişimim ve eğitimim için beni motive eden, maddi manevi desteklerini yıllardır benden esirgemeyen aileme, dostlarıma ve değerli hocalarımla Gökçe Kurt, Özlem Kaşlıoğlu ve Füsun Nayman’a şükranlarımı sunarım.

Zana BAYKAL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	xi
ÖNSÖZ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE – IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ SİYASİ İLİŞKİLERİ

1.1. GİRİŞ	5
1.2. TARİHSEL ARKA PLAN	6
1.2.1. Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne Yönelik Politikası (1992-2007)	9
1.2.2. Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkilerinde Yeni Dönem	13
1.3. TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİNİN YENİDEN YORUMLANMASI	16
1.3.1. Türkiye'nin Yeni Dış Politika İlkeleri ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN ENERJİ PROFİLİ

2.1. GİRİŞ	21
2.2. PETROL	22
2.2.1. Üretim	22
2.2.2. Tüketim ve Temin	24
2.2.3. Boru Hatları	28
2.2.4. Rafineri	30
2.3. DOĞALGAZ.....	32
2.3.1. Üretim	32
2.3.2. Tüketim ve Temin.....	34

2.3.3. Boru Hatları	38
2.3.4. Depolama	40
2.4. ELEKTRİK	41
2.4.1. Üretim	41
2.4.2. Kurulu Güç	44
2.5. TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKALARI.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM IRAK’IN ENERJİ PROFİLİ

3.1. GİRİŞ	54
3.2. PETROL	55
3.2.1. Rezerv	55
3.2.2. Petrol Üretim Maliyeti.....	57
3.2.3. Üretim.....	58
3.2.4. Rafineri	60
3.2.5. Boru Hatları ve Basra Limanı	62
3.3. DOĞALGAZ.....	64
3.3.1. Rezerv	64
3.3.2. Üretim.....	65
3.4. ELEKTRİK	67
3.4.1. Üretim.....	67
3.4.2. Kurulu Güç	70
3.5. IRAK’IN ENERJİ POLİTİKASI.....	72
3.6. IRAK VE IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ ENERJİ ANLAŞMAZLIĞI	74
3.6.1. Yasal Boyutta Anlaşmazlık	74
3.6.2. Kontrat Farklılığı	77
3.6.3. Tartışmalı Bölgeler.....	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE – IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

4.1. GİRİŞ.....	88
4.2. ENERJİ İLİŞKİLERİ.....	89
4.2.1. Türkiye Kökenli Enerji Şirketleri.....	101
4.2.2. Petrol Fiyatı ve Paylaşım Sorunu	103
4.3. ENERJİ İŞBİRLİĞİ ÖNÜNDEKİ ENGELLER.....	105
4.3.1. Irak Merkezi Yönetimi'nin Karşıt Tutumu.....	106
4.3.2. ABD'nin Tavrı	109
4.3.3. PKK Sorunu	112
4.3.4. Kerkük Sorunu	115

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

5.1. BULGULAR VE SONUÇ.....	118
EKLER	122
KAYNAKÇA	123

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2012 Yılı Türkiye Ham Petrol Rezervleri	23
Tablo 2: 2010-2012 Yıllarında Rafinerici Lisansı Sahiplerinin Ülkelere Göre Ham Petrol İthalatı.....	27
Tablo 3: 2012 Yılı Türkiye Doğal Gaz Rezervleri	32
Tablo 4: Doğalgaz Alım Sözleşmeleri	36
Tablo 5: 2005-2012 Yılları Arasında Doğalgaz İthalat Miktarları	36
Tablo 6: Depolama Faaliyeti Tesis Bilgileri	41
Tablo 7: Kaynak Bazında Türkiye Elektrik Enerjisi Üretimi	42
Tablo 8: Kaynak Bazında Türkiye Elektrik Enerjisi Üretim Oranları	43
Tablo 9: Türkiye Elektrik Enerjisi Kurulu Gücü	45
Tablo 10: Türkiye Termik Santral Kurulu Gücü Dağılımı	47
Tablo 11: Yerli ve İthal Kaynak Bazında Türkiye Kurulu Gücü	48
Tablo 12: Irak Merkezi Yönetimi Teknik Servis Kontratları	80

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yıllara Göre Türkiye Ham Petrol Üretimi	24
Şekil 2: Türkiye Ham Petrol Boru Hatları	30
Şekil 3: 2012 Yılında Rafineri Bazında İşlenen Ham Petrol Miktarı	31
Şekil 4: Yıllara Göre Türkiye Doğalgaz Üretimi	33
Şekil 5: Yıllara Göre Türkiye Doğalgaz Arzı	34
Şekil 6: Ülkelere Göre Doğalgaz İthalat Oranları	37
Şekil 7: 2013 Yılı Sonu İtibariyle Kaynak Bazında Türkiye Elektrik Enerjisi Üretim Oranları ..	44
Şekil 8: 2013 Yılı Sonu İtibariyle Kaynak Bazında Kurulu Güç Oranları	46
Şekil 9: 2023 Yılında Birincil Enerji Talebi	51
Şekil 10: Kanıtlanmış Petrol Rezervi.....	56
Şekil 11: Yıllara Göre Irak Günlük Ham Petrol Üretimi.....	59
Şekil 12: Yıllara Göre Kürdistan Bölgesi Petrol Üretimi.....	60
Şekil 13: Kürdistan Bölgesi Rafineri Kapasitelerinin Arttırılma Projeksiyonu	62
Şekil 14: Yıllara Göre Irak Doğalgaz Rezervi.....	64
Şekil 15: Yıllara Göre Irak Doğalgaz Üretimi.....	66
Şekil 16: Yıllara Göre Irak Elektrik Üretimi.....	68
Şekil 17: Yıllara Göre Kürdistan Bölgesi Elektrik Üretimi	68
Şekil 18: Yıllara ve Ülkelere Göre Kürdistan Bölgesi Elektrik Alımı	69
Şekil 19: Yıllara Göre Irak Kurulu Gücü	70
Şekil 20: Kaynak Dağılımına Göre Irak Elektrik Üretimi	71
Şekil 21: Yıllara Göre İmzalanan Üretim Paylaşım Kontratları	83
Şekil 22: Tartışmalı Bölgeler.....	85

KISALTMALAR VE SİMGELER

ABD	Amerika Birleşik Devletleri.
BM	Birleşmiş Milletler
BP	British Petroleum (İngiliz Petrolleri)
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
derl.	Derleyen.
Ed.	Editör.
EIA	Energy Information Administration (Enerji Bilgi Yönetimi)
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
IEA	International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)
IKBY	Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi
İŞİD	Irak Şam İslam Devleti
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi.
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MNR	Ministry of Natural Resources (Irak Kürdistan Bölgesi - Doğal Kaynaklar Bakanlığı)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
PKK	Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
Çev.	Çeviren.
S	Sayı
s.	Sayfa.
c.	Cilt.

TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TPIC	Turkish Petroleum International Company (Türk Petrolleri Uluslararası Şirketi)
TÜPRAŞ	Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasındaki ilişkileri enerji bağlamında incelemektir. Türkiye ile IKBY ilişkilerini ele alan çalışmaların çoğu ilişkileri ya PKK sorunu ya Kerkük-Musul sorunu ya da Türkmen sorunu çerçevesinde incelemiştir. İlişkileri bu çerçevelerde ayrı ayrı ele alan birçok akademik çalışma da mevcuttur. 2008 yılından itibaren ise IKBY ile ilişkilerde yaşanan yumuşama ile çalışmalar, taraflar arasındaki ekonomik ve politik ilişkilere yoğunlaşmıştır. Özellikle ekonomik ilişkilerdeki ilerleme, ekonomiyi öne çıkaran çalışmaların sayısında artış yaşanmasına neden olmuştur. 2012 yılından itibaren ise Türkiye, IKBY ile enerji alanında yakınlaşmaya başlamış ve kamuoyunun dikkatini çeken önemli gelişmeler yaşanmıştır. Fakat enerji alanındaki bu gelişmelerin çoğunlukla ekonomi başlığı altında incelendiği görülmüştür. Konunun karmaşıklaşması ve birçok boyut barındırmaya başlamasıyla enerji ilişkileri daha da dikkat çekmeye başlamış ve az da olsa sadece enerji ilişkilerini inceleyen çalışmalar ortaya çıkmıştır. Ne var ki bu çalışmalar da konuyu yeterince ele almamakta, ilişkileri etkileyebilecek bir veya birkaç faktöre değinmektedirler. İşte bu çalışma da bu eksikliği gidermeye ve enerji ilişkilerini etkileyebilecek çoklu faktörleri açığa çıkarmaya çalışmaktadır.

Enerji ilişkilerinin çoklu faktörlerinin açığa çıkarılması için birçok kaynak incelenmiş ve ayrı ayrı bulunan birçok bilgi bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Genellikle İngilizce ve araştırma kurumlarının raporları şeklinde bulunan çalışmalar daha çok Irak ve IKBY arasındaki enerji ilişkilerini ele almaktadır. Türkçe olup Türkiye ile IKBY enerji ilişkilerini irdeleyen çalışma sayısı ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Konuyu grafikler ve tablolarla ele alan ve istatistik verilerle detaylı bir şekilde açıklamaya çalışan bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Bu çalışma ile beraber hem bu konudaki Türkçe kaynak eksikliği giderilmiş olacak hem de detaylı istatistik verilere dayanan bir çalışma akademik yazına kazandırılacaktır. Bu yönüyle bu çalışma diğer çalışmalardan farklılaşacaktır.

Çalışma; Irak Kürdistan Bölgesi'nde yeni keşfedilen enerji kaynaklarının Türkiye'nin kaynak çeşitliliği sağlama hedefinde önemli bir yer tuttuğunu iddia etmektedir. Bu iddianın temel gerekçesi Türkiye'nin petrol ve doğalgaz kaynaklarının azlığına ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrol ve doğalgaz rezervlerinin büyüklüğüne dayanmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu enerji kaynakları kendi ihtiyacını karşılamada yetersizdir ve bundan dolayı farklı ülkelerden enerji ithal etmek zorunda kalmaktadır. IKBY ise büyük enerji kaynaklarına sahip

olmasına karşın enerji kaynaklarını Avrupa pazarına ulaştırmada coğrafi engele takılmaktadır. Son yıllarda geliştirilen ilişki ile Türkiye, İKBY'ye topraklarını kullandırarak coğrafi engelini kaldırmakta, İKBY de enerji kaynaklarını Türkiye toprakları üzerinden pazara ulaştırarak hem Türkiye'nin enerji arz güvenliğine katkıda bulunmakta hem de Türkiye'yi bir enerji merkezi olma hedefine yakınlaştırmaktadır. Bu temel gerekçeler tarafları enerji konusunda birbirine yakınlaştırmaktadır.

Çalışmanın başlangıç tarihi olarak 2002 yılı ve bitiş tarihi olarak da 2014 yılı esas alınmıştır. Başlangıç tarihini belirleyen iki neden bulunmaktadır. Birincisi Ak Parti hükümetinin Türkiye Cumhuriyeti yönetimini devralmasıdır. Ak Parti hükümetinin yönetime gelmesiyle ve o günden bugüne kadar yönetimde olması dış politika anlayışında bir süreklilik arz etmesine olanak verdiği için önemlidir. Ak Parti dönemi ile birlikte Türkiye dış politika anlayışında değişimler görülmeye başlanmış ve Ortadoğu'ya yönelik açılımlar gündeme gelmiştir. Her ne kadar yeni dış politika anlayışının uygulanabilirliği Ak Parti yönetiminin ikinci dönemine denk gelse de anlayış farkının kendisi Ak Parti'nin başa gelmesi ile başlamıştır. 2002 tarihini belirleyen ikinci neden ise, bu yıl içerisinde Türkiye kökenli enerji şirketi Genel Enerji'nin İKBY ile üretim paylaşım kontratı imzalamasıdır. Türkiye ile İKBY enerji ilişkilerinde önemli bir yer tutan Genel Enerji'nin kontrat imzalaması enerji ilişkilerinin başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu yıla kadar Türkiye'den ne herhangi bir devlet ne de özel bir enerji şirketi İKBY ile kontrat imzalamamıştır. Bir ilk olması dolayısıyla 2002 yılı başlangıç tarihi olarak belirlenmiştir. Bitiş tarihi olarak da, enerji ilişkilerinin hala devam ettiği ve hala net bir tablonun ortaya çıkmaması sebebiyle 2014 yılı Ağustos ayı kabul edilmiştir.

Çalışmanın "Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Siyasi İlişkileri" adlı birinci bölümünde Ak Parti dönemi ile ortaya çıkan Türkiye dış politikasındaki anlayış farkı ortaya konmaya çalışılacaktır. İlk önce tarafların siyasi ilişkilerinin tarihsel arka planı verilecek daha sonra ilişkilerin değişmesini mümkün kılan anlayış farkı ve bu anlayış farkının Türkiye'nin İKBY politikasını nasıl etkilediği tartışılacaktır. Bu bölümde anlayış farkını ortaya koyabilmek için kullanılan temel kaynak olarak, Ak Parti hükümetlerinde Türkiye Dışişleri Bakanı olarak görev alan Ahmet Davutoğlu'nun yazdığı "Stratejik Derinlik" adlı kitaptan yararlanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'nin, Irak'ın ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji profilleri çıkarılmaya çalışılmıştır. Enerji profilleri çıkarılırken birer hidrokarbon çeşidi olan petrol ve doğalgaz kaynakları esas alınmıştır. Bunun yanında tarafların elektrik üretim, tüketim ve kurulu güçleri de incelenmiştir. Elektrik ile ilgili verilerin verilme amacı ise elektrik üretiminin hidrokarbon tüketimini yüksek derecede arttırmasıdır. Dolayısıyla elektrik ile ilgili

veriler verildiğinde de özellikle hidrokarbon kaynakları tüketerek elektrik üreten termik santrallere dikkat çekilmiştir. Böylece elektrik ihtiyacı için ne kadar hidrokarbon kaynak tüketildiği ve projeksiyonlara ne derecede etki ettiği açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümündeki Türkiye ile ilgili veriler için Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile ona bağlı kurum, kuruluş ve müdürlüklerin yayınlamış olduğu resmi belgeler, faaliyet raporları, sektör raporları ve resmi açıklamalar esas alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı tarihte bakanlık tarafından yayınlanmış olan en güncel verilerin kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümündeki Irak Cumhuriyeti ile ilgili veriler için ise enerji alanında güvenilirliği yüksek olan International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı) ile Energy Information Agency (Enerji Bilgi Ajansı)'nin verileri esas alınmıştır. İstatistik veriler için ayrıca British Petroleum Company (İngiliz Petrol Şirketi)'nin her yıl düzenli olarak yayınladığı ve her ülkenin o yıla ait verilerini verdiği World Review of Energy (Dünya Enerji Görünümü) raporundan da yararlanılmıştır. Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji kaynakları ile ilgili veriler de Doğal Kaynaklar Bakanlığı'nın yayınladığı raporlardan derlenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye ile IKBY enerji ilişkileri incelenmiştir. Enerji alanındaki yaklaşmayı ortaya çıkaran sebepler ele alındıktan sonra bu alandaki gelişmeler kronolojik olarak verilmiştir. Ardından, geliştirilen işbirliğine yönelik eleştirilere yer verilerek bu işbirliğini etkileyen durum ve aktörlerin etkisi incelenmiştir. Bu bölümde kullanılan kaynaklar yazılı ve görsel medyadaki haber ve demeçler, köşe yazıları, yorumlar, yasal metinler ve meclis konuşmalarıdır. Ayrıca, çalışma kapsamında 10 Nisan 2013 tarihinde Irak Kürdistan Bölgesi'nin Erbil ve Zaho illerine on günlük bir seyahat düzenlenmiştir. Seyahatin amacı Irak Kürdistan Bölgesi'nin ekonomik büyümesini gözlemlemek ve ilgili kişilerle görüşmeler gerçekleştirilerek Türkiye ile IKBY enerji ilişkilerini anlamaya çalışmak olmuştur. Görüşülen kişiler tarafından dile getirilen düşünceler metin içinde ilişkili olduğu yerlerde aktarılmıştır. Bulgular ve sonuç bölümü ile çalışma sona ermektedir.

Irak Kürdistan Bölgesi'nde üç kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişiler Irak Kürdistan Bölgesi'nde sık sık televizyon programlarına davet edilip görüşlerine başvuru alan kişilerdir. Görüşmelerin birincisi Selahaddin Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi olan Dr. Musa Kawal ile gerçekleştirilmiştir. Sorbon Üniversitesi mezunu Dr. Musa Kawal aynı zamanda Avrupa parlamentosu ile Avrupa Konseyi'nde diplomatik faaliyetlerde de bulunmuştur. Görüşmelerden ikincisi Kürt Dili Akademisi Başkanı Dr. Cebbar Kadir ile gerçekleştirilmiştir. Türkiye'yi de iyi bilen Kadir aynı zamanda bakan

danışmanlığı görevinde de bulunmuştur. Üçüncü görüşme ise Rudaw televizyon kanalının genel yayın yönetmeni ve aynı zamanda Rudaw gazetesi köşe yazarı olan Rebwar Wali Kerim ile yapılmıştır. Kerim aynı zamanda Türkçeyi akıcı bir şekilde konuşabilmektedir.

Türkiye’de Irak Kürdistan Bölgesi için çoğu zaman “Kuzey Irak”, “Irak’ın kuzeyi”, “Kürt Bölgesel Yönetimi”, “Kuzey Irak Kürt Yönetimi” gibi çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Bu çalışmada herhangi bir karışıklığı önlemek için Dışişleri Bakanlığı’na yazılı müracaatta bulunulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin hangi adlandırmayı tercih ettiği sorulmuştur. Dışişleri Bakanlığı Irak ile İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığı makamından verilen cevapta “*Uluslararası hukuk uyarınca, tanımlama hususu, Birleşmiş Milletler ve Irak makamlarınca belirlenmektedir.*”¹ Verilen cevap doğrultusunda Irak Anayasası incelenmiş ve Irak Cumhuriyeti’nin en üst yasal metninin hangi tanımlamayı esas aldığı araştırılmıştır. Irak Anayasasının 117. maddesinde bölgenin “Kürdistan Bölgesi” olarak tanımladığı ve bütün anayasa boyunca aynı adlandırmanın devam ettirildiği görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti de diplomatik ilişkilerini bu anayasaya göre şekillendirdiğinden dolayı bu çalışmada da resmiyete uygun bir şekilde yürürlükte bulunan Irak Anayasası’nca kabul edilen adlandırma esas alınmıştır.

---

¹ Dışişleri Bakanlığı’na Bilgi Edinme Hakkı çerçevesinde eposta yoluyla tanımlama hususu sorulmuştur. Dışişleri Bakanlığı, Irak ile İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığı tarafından eposta yoluyla verilen cevap Ek 1 olarak çalışmanın sonuna eklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE – IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ SİYASİ İLİŞKİLERİ

1.1. GİRİŞ

Türkiye Dış Politikası Soğuk Savaş döneminde, NATO üyesi olması sebebiyle Batı endeksli bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin bu tutumunu etkileyen temel endişesi ise güvenlik ihtiyacı olmuştur. Türkiye "milli güvenlik" perspektifiyle çatışmalardan uzak durmaya çalışmış ve üyesi olduğu bloğun temel amaçlarına aykırı davranmamaya özen göstermiştir. Türkiye'nin Batı bloğunda yer alması da bu blok dışındaki birçok aktörle siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda ilişki geliştirmesini zorlaştırmıştır. Bu dönemde pasif bir dış politika yapıcısı konumunda bulunan Türkiye Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra da bu pozisyonunu devam ettirmiştir. "Yurtta sulh cihanda sulh" anlayışını tarafsızlık olarak yorumlayıp bölgesel ve küresel değişimlere müdahale etmekten çekinmiştir.² Türkiye dış politikasının bu genel yaklaşımı Turgut Özal iktidarı döneminde kırılmaya çalışılsa da Özal'dan hemen sonra klasik anlayışa geri dönmüştür. Dış politikadaki bu klasik anlayış Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (Ak Parti) 2002 yılında iktidarı devralmasıyla değişmeye başlamıştır.³

Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte daha aktif bir dış politika izlemeye başlayan Türkiye kendine has bir vizyon oluşturmaya çalışmıştır. Bu vizyon çerçevesinde Türkiye daha önce mesafeli durduğu Ortadoğu ülkelerine yakınlaşmış ve oradaki birçok sorunda arabulucu bir rol üstlenmiştir. Özellikle İsrail-Filistin, İran Nükleer meselesi gibi çetrefilli konularda taraflara güven vermiş ve arabulucu olmuştur. Türkiye'nin uluslararası arenada ön plana çıktığı bu dönemde sadece arabuluculuk faaliyetleri yapılmamış aynı zamanda Ortadoğu'daki ülkelerle iyi ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ekonomik ve kültürel girişimlerle desteklenen bu dış politika anlayışı önceki klasik anlayıştan oldukça sıyrılmıştır. Hatta Ortadoğu'daki sorunlara ilgi göstermesiyle ülke içinde ve dışında Türkiye dış politikasının ekseninin Batı'dan

² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 75. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2012, s.71-72.

³ Talha Köse, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi", Burhanettin Duran ve Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010** içinde (627-664), Ankara: SETA Yayınları, 2011, s. 627.

Doğu'ya kaydığı yönünde tartışmalar yaşanmıştır.⁴ Türkiye bu yeni dış politikası anlayışını belli başlı kavramlar kullanarak formüle etmiştir.

Türkiye ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ilişkileri de Türkiye dış politika anlayışlarından etkilenmiş ve uzunca bir dönem inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2005 yılında İKBY'nin resmi olarak kuruluşundan itibaren taraflar bazen birbirine yaklaşmış bazen de uzaklaşmışlardır. 2002 yılında AK Parti Hükümetinin ülke yönetimini devralmasıyla beraber birkaç yıl aynı gerekçelerle gergin devam eden ilişkiler 2007'den itibaren daha farklı bir hal almış ve değişmeye başlamıştır. Bu bölümde ilk önce İKBY'nin fiili olarak nasıl ortaya çıktığına kısaca değinilecek ve İKBY ortaya çıktıktan sonra Türkiye dış politikasında nasıl yer aldığı temel gerekçeleriyle anlatılmaya çalışılacaktır. 2002 yılında Ak Parti'nin ülke yönetimine gelmesiyle aynı politikalar devam etse de 2007 yılında bu politikalarda bir değişimin meydana geldiği görülmüştür. Yeni dönem politikaların uygulanabilir olmasını sağlayan ortamdan da söz edildikten sonra siyasi ekonomik ve kültürel ilişkilerde yakınlaşmanın sonuçları kısaca ele alınacaktır.

Taraflar arasındaki siyasi ilişkiler, tarihi olarak ele alındıktan sonra Türkiye'nin güvenlik eksenli politikalarının nasıl değiştiği ve hangi kavramlar çerçevesinde yeni bir dış politika anlayışının hakim olmaya başladığı tartışılacaktır. Türkiye Dış Politikasındaki bu açılımın kodları, daha önce Başbakanlık Danışmanlığı görevinde bulunup daha sonra Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu" adlı kitabında anlatılmaya çalışılmıştır. Söz konusu kitaptan hareketle Türkiye'nin İKBY'ye yönelik politikasını etkileyen ve değiştiren kavramlar da ortaya konulup tartışılacaktır.

1.2. TARİHSEL ARKA PLAN

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Irak, İran, Suriye ve Türkiye ulus devletlerinin içerisinde kalıp herhangi bir siyasal statüye sahip olmayan Kürtler yıllar içinde çeşitli şekillerde siyasal hareketler üretmiş ve her dört ülkede legal veya illegal siyasal örgütlülük elde etmiştir. Söz konusu her dört devletin toprak parçaları üzerinde yeşeren Kürt hareketleri silahlı ve silahsız yöntemlerle kültürel ve siyasal hak talep etmişlerdir. Birbirine komşu

---

⁴ Kılıç Buğra Kanat, "Ak Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away From the West," **Insight Turkey**, c. 12, S. 1 (2010), s. 205-225.

ülkelerde bulunup benzer taleplerde bulunan değişik Kürt hareketleri de bazen kendi aralarında işbirliği yapmış bazen de çatışmışlardır. Benzer şekilde, Kürtlerden gelen bu talepler, söz konusu dört devletin de karar alımlarında etkili olmuş ve bu durum komşu devletler ve Kürt hareketleri ile bazen çatışma bazen de işbirliği geliştirmelerine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin parçalanması sonrası İngiliz himayesine giren Irak'ta da Kürt hareketleri gelişmiş ve bunun sonucunda ilk olarak Berzenci İsyanı gerçekleşmiştir. İki kez isyan hareketi gerçekleştiren Şeyh Mahmud Berzenci Kürtler'in yoğun olarak yaşadığı bölgelerde fiili bir yönetim oluştursa da kalıcı olamamıştır. Bu isyanların başarısız olması yeni isyanlara yol açmış ve Berzenci'den sonra Barzani isyanları başlamıştır. Uzun bir mücadele geçmişine sahip Barzani hareketi Irak Devleti'nde bulunan Kürtler için siyasal hak talebinde bulunmuş ve silahlı mücadele yürütmüştür. İlk olarak 1931 yılında isyan başlatan Şeyh Ahmed Barzani bu isyanında başarıya ulaşamamıştır.⁵ 1943'te ise İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu konjonktürden yararlanan Molla Mustafa Barzani yeniden isyan hareketi başlatmıştır. Bu dönemde Molla Mustafa Barzani çok kısa süreliğine kurulma imkanı bulup ardından tarihten silinen İran topraklarındaki Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna da destek vermiştir. Bu oluşum sırasında Irak Kürdistan Bölgesi'nin halen en etkin siyasal örgütü olan Kürdistan Demokrat Partisi'ni (KDP) kuran Barzani, Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışıyla beraber Sovyetler Birliği'ne iltica etmiş ve 11 yılını orada geçirmiştir. Bu yıllarda monarşi ile yönetilen Irak'ta illegal olarak örgütlenen KDP, 1958 yılında monarşinin yıkılması, cumhuriyet rejiminin tesis edilmesi ile Irak'a dönen Barzani anlaşmazlıkların devam etmesi üzerine 1960'ta yeniden isyan hareketi başlatmıştır. Bu isyan döneminde Iraklı Kürtler ile İsrail arasında dostluk ilişkileri de gelişmiştir. Bu dönemde Irak'a karşı savaşan Kürtlere İsrail İran üzerinden silah ve istihbarat desteği sağlamıştır. Molla Mustafa Barzani de bu dönemde İsrail'e ziyarette bulunmuştur.⁶ İsrail'in de Iraklı Kürtlerle ilgilenmeye başlamasıyla Kürt Sorunu daha da bölgeselleşmeye doğru ilerlemiştir. Iraklı Kürtlerle 1968'de Baas Partisi'nin yönetime el koyması gibi Irak içi siyasal değişimlerle birlikte KDP legal hale gelmiştir. 11 Mart 1970 tarihinde de Baas Partisi ile KDP lideri Molla Mustafa Barzani arasında Irak'taki Kürt Bölgesi'ne otonomi statüsü tanıyan bir anlaşma imzalanmıştır. Böylece bugünkü Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin ilk siyasal tarifi tarihteki yerini almıştır. Anlaşma Irak'ta Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları toprak parçası üzerinde iktidar olabilme şansı vermiştir

⁵ Wadie Jwaideh, **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi**, çev. İ. Çekem ve A. Duman, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.315-395.

⁶ Sargis Mamikonian, "Israel and the Kurds (1949-1990)", **Iran & the Caucasus**, c. 9, S.2 (2005), s. 381-399.

fakat Kürtlerin, Kürdistan Otonom Bölgesi dışında kalan Haneqin, Kerkük ve Musul illeri üzerinde hak iddia etmesi ve anlaşmanın dört yıl içinde hayata geçirilmesi şartının yerine getirilmemesi, yeniden çatışmalı sürece neden olmuştur. Özellikle büyük petrol rezervlerine sahip olan Kerkük'ün Kürt Otonom Bölgesi'ne dahil edilmemesi ve söz konusu il üzerinde Araplaştırma politikalarının uygulanması iki tarafın üzerinde anlaşamadığı temel sorun olmuştur.⁷

Anlaşmazlık sonucu İran–Irak sınırlarında tekrar başlayan çatışmalarda İran, Irak'la yaşadığı sınır problemlerinden dolayı Kürtlere destek vermekteydi. Fakat 1975'te Irak ile İran arasında imzalanan Cezayir Anlaşması ile Irak'ın sınır probleminde İran lehine bir düzeltme yapmayı kabul etmesi bu ayaklanmanın seyrini değiştirmiştir. Çünkü bu düzeltme karşılığında İran da Kürtlere verdiği desteği çekmiş ve İran–Irak sınırını Kürt isyancılara kapatmıştır. Bunun üzerine Barzani çatışmaları sonlandırmak zorunda kalmıştır.⁸

Yine bu çatışmalı dönemde ilk kez Kürtler Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile de görüşmeye başlamışlardır. Baas Partisi'nin yönetime el koymasının ardından Sovyetler Birliği'ne yaklaşan Irak'ın yanı başındaki komşusu İran, ABD ile müttefik idi. Küresel siyasette farklı kutuplarda yer alan iki komşu birbirlerine karşı muhalif unsurları desteklemeye başlamışlardı. Bu dönemde Irak'ın en etkili ve örgütlü muhalefeti olan Kürtler de İran'dan yardım almaktaydı. İran üzerinden ABD ile de ilişkiler geliştiren Irak Kürt siyasi hareketinin ilk üst düzey teması Molla Mustafa Barzani ile ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in Tahran'da bir araya gelmesi ile gerçekleşmiştir.⁹ Bu dönemden itibaren ABD, Irak Kürdistan Bölgesi'ni yakından takip etmeye başlamıştır.

1979 yılında İran'da İslam Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından Cezayir Anlaşması'nın iptal edilmesi ve 1980 yılında İran-Irak Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Kürtler tekrar ayaklanmış ve İran'a destek vermişlerdir. Savaş sırasında Saddam Hüseyin'in uyguladığı Enfal Operasyonu'nda seksen bin civarında Iraklı Kürt hayatını kaybetmiştir. Yine bu operasyonun bir parçası olarak İran sınırındaki Kürt nüfuslu Halepçe kenti de Baas rejimi tarafından kimyasal silahlarla bombalanmış ve bu olay dünya kamuoyunda büyük etki yaratmıştır. Bu operasyon sırasında petrol zengini Kerkük şehri de yoğun bir Araplaştırma programına tabi tutulmuş ve şehirdeki Arap olmayan nüfus yerlerinden edilerek Irak'ın

⁷ M. S. Lazarev ve Ş. X. Mihoyan (der.), **Kürdistan Tarihi**, çev. İbrahim Kale, 4. Baskı, İstanbul: Avesta Yayınları, 2013, s. 318-324.

⁸ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2. Cilt., 10. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 555.

⁹ Martin van Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, çev. Banu Yalkut, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 55.

güneyinden getirilen Araplar buraya yerleştirilmiştir. Yine Irak birliklerinin Kürtlerin üzerine yürümeye başlaması ile yüzbinlerce Kürt Türkiye ve İran sınırlarına yığılmıştır. Türkiye de bu dönemde binlerce mülteci kabul etmiş¹⁰ ve böylece Türkiye ile Irak Kürt siyasi hareketleri arasındaki ilk temaslar da başlamıştır.

İran–Irak Savaşı sona erdiğinde verdikleri ağır kayıplara rağmen bir ilerleme kaydedemeyen Kürt hareketi Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesiyle birlikte yeni bir aşamaya gelmiştir. 1979 yılında Molla Mustafa Barzani’nin ölümünün ardından KDP’nin başına geçen oğul Mesud Barzani, 1975 yılında KDP ile yaşadığı sorunlar dolayısı ile ayrılıp Kürdistan Yurtseverler Birliği’ni (KYB) kuran Celal Talabani¹¹ ve diğer Kürt partilerin liderleri 1987’de bir araya gelmiş ve Kürdistan Cephe’yi kurmuşlardır. 1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgalinden sonra uluslararası koalisyon devreye girmiş ve onu Kuveyt’ten çıkarmıştı. Bu durumda Saddam Hüseyin’in zayıfladığını düşünen Kürdistan Cephe de kuzeydeki Kürt Bölgeleri’nde bir silahlı mücadele başlatmış ve Kerkük dahil birçok ili kontrol altına almışlardı. Fakat Irak kuvvetlerinin kuzeye doğru ilerlemesi üzerine milyonlarca Kürt tekrar sınırlara doğru kaçmaya başlamıştı. PKK ile mücadele eden Türkiye güvenlik sebebiyle ilk birkaç gün sınır kapılarını açmamak için dirense de gelen uluslararası baskılara dayanamayarak sınır kapılarını tekrar açmış ve yüzbinlerce Kürt Türkiye’ye mülteci olarak sığınmışlardır.¹²

1.2.1. Türkiye’nin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi’ne Yönelik Politikası (1992-2007)

Irak Kürtlerinin kendi bölgelerinde idari bir yapıya kavuşması da bu gelişmeler sonrası olanaklı olmuştur. Birleşmiş Milletler’in (BM) 1991 yılında aldığı 688 sayılı kararla Irak’ın kuzeyinde bulunan 36. enlemden itibaren Irak Kuvvetleri’ne “uçuşa yasak bölge” ilan edilmiştir. Yine ABD öncülüğünde gerçekleştirilen “Huzuru Sağlama Operasyonu” da bölgenin Irak kuvvetlerinden temizlenmesini sağlayarak mülteci Kürtlere geri dönmeleri için güvenli bir bölge oluşturmuştur. Söz konusu 36. enlem sınırı Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı Süleymaniye, Haneqin illeri ile tartışmalı Kerkük ilini dahil etmemiştir. Bu sırada Kürdistan

¹⁰ Gareth R. V. Stansfield, **İraçı Kürdistan Political Development and Emergent Democracy**, Londra: Routledge Curzon. 2003, s. 45-66.

¹¹ Michael M. Gunter, “The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq,” **The Middle East Journal**, c, 50, S. 2 (1996), s. 225-241.

¹² Oran, s.555.

Cephe ile Saddam Hüseyin arasında devam eden görüşmeler de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine güvenli bölgeye geri dönen Kürtler üzerinde ekonomik ambargo uygulayarak bölgede yönetim boşluğu oluşturmayı amaçlayan Saddam Hüseyin Kürt Bölgesi'nden bütün memurlarını çekmiştir. Fakat hesaplandığı gibi bir kaos ortamı oluşmamış, isyanı üstlenen Kürdistan Cephe hemen yönetim boşluğunu doldurmaya koyulmuştur. İlk önce bölgede seçimlere gidilmiş daha sonra Kürdistan Parlamentosu oluşturulmuştur. Yasama, yürütme ve yargı organlarının oluşturulması ile bölgede Irak merkezi yönetiminden bağımsız *de facto* bir şekilde işleyen bir yapı ortaya çıkmıştır.¹³ Kürdistan Parlamentosu da 4 Ekim 1992 tarihinde "Kürt Federe Devleti"ni ilan etmiş, böylece Kürt Bölgesi yeniden tarih sahnesine çıkmıştır.¹⁴

Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi'ne ve oradaki Kürt siyasi hareketlerine yönelik politikaları da bu dönemde belirginleşmiş ve genel olarak üç husus tarafından çerçevesi çizilmiştir. Bunlardan birincisi, Irak'ın toprak bütünlüğü; ikincisi, PKK sorunu; üçüncüsü ise Kürt Bölgesi'nde yaşayan Türkmen nüfusu hususu olmuştur.

Türkiye'nin bu politik çerçevesi, Ak Parti Hükümeti'nin ikinci dönemine kadar aynı şekilde devam etmiştir. Türkiye her ne kadar bu politikalarını açık bir şekilde ilan ettiği bu üç husus etrafında dillendirse de bazen bu üç husus Türkiye'yi ikilem içerisinde de bırakmıştır. Örneğin, Türkiye; KDP ile KYB iç savaşında bir yandan iki parti arasında barış sağlanıp PKK'nın burada konuşlanmasının engellenmesini isterken diğer yandan KDP ile KYB'nin barışması sonucu ortaya çıkacak olan istikrarın Kürt Bölgesi'ni bağımsızlığa taşıyacağı endişesini taşımıştır.¹⁵

Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğünün tehlikeye düştüğünü hissettiği bütün zamanlarda bu endişesini dile getirmiş ve buna izin vermeyeceğini ifade ederek kırmızı çizgisi olduğunu ilan etmiştir. 1992 yılında Kürdistan Parlamentosu "Kürt Federe Devleti"ni ilan ettiğinde Türkiye bu duruma karşı çıkmıştır. İran ve Suriye yetkililerini Ankara'da ağırlayan Türkiye bir konferans düzenlemiş ve konferans sonunda üç ülkenin üzerinde mutabık kaldığı bir sonuç bildirgesi yayımlanmıştır. Bildirgede Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği ve bölgede oluşabilecek bir "Kürt Devleti"ne izin verilmeyeceği ilan edilmiştir.¹⁶

---

¹³ Stansfield, s. 95-96.

¹⁴ Falakaddin, Kakayi. The Kurdish Parliament. Hazelton Fran (Ed.), **Iraq since Gulf War: Prospects for Democracy**, London: Zed Books, 1994. s. 322.

¹⁵ Gunter, *The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq*, s. 233.

¹⁶ Kakayi, 324.

Türkiye aynı tepkiyi Paris'te devam eden KDP–KYB arasındaki barış görüşmelerinde de ortaya koymuştur. İki taraf arasında yapılan anlaşmanın Kürt Bölgesi'ndeki kurumsallaşmanın tamamlanmasına neden olacağı endişesiyle Türkiye, Paris'e anlaşmayı imzalamaya gidecek olan Barzani ve Talabani'nin Türkiye toprakları üzerinden gitmelerine izin vermemiştir.¹⁷ Türkiye'yi bu politikaya iten temel motivasyon olası bir "Kürt Devleti"nin kendi toprakları üzerinde yaşayan Kürt vatandaşlarını da etkileyebileceğinden duyduğu kaygı olmuştur. Bundan dolayı Kürt Yönetimi'ne herhangi bir meşruiyet sağlayacak her türlü davranış ve söylemden kaçınmış ve engellemeye çalışmıştır.¹⁸

Türkiye'nin Iraklı Kürtlerle ilgili politikalarını etkileyen önemli bir diğer unsur da Irak'ın kuzeyinde konuşlanıp buradan Türkiye'ye karşı silahlı saldırılar yürüten Kürdistan İşçi Partisi (PKK) olmuştur. 1984'te silahlı eylemlerini gerçekleştirmeye başlayan PKK Türkiye topraklarının Doğu ve Güneydoğusu üzerinde hak iddia etmiş ve burada bağımsız bir "Kürdistan Devleti" kuracağını ilan etmiştir.¹⁹ Türkiye bu tarihten itibaren Irak'ın kuzeyine birçok kez sınır ötesi operasyon düzenlemiş ve hem havadan hem de karadan sınırı aşarak Irak topraklarına girmiştir. Bu doğrultuda PKK'nın Türkiye toprakları üzerindeki etkisini kırmak ve askeri kabiliyetini kısıtlamak için KDP ve KYB'yi de yanına çekmeye çalışmıştır.²⁰

KDP–KYB arasındaki barış görüşmelerinde varılan birçok anlaşmalarda Türkiye'nin tavrından dolayı PKK'nın sınırdaki faaliyetlerinin kısıtlanması maddesi yer almıştır.²¹ Aynı zamanda KDP–KYB genellikle Türkiye'nin bu tavrını destekleyecek bir tutum almışlardır. PKK'nın gerçekleştirdiği eylemlerin kendilerine de zarar verdiğini düşünen KDP ve KYB, PKK'yı eylemleri konusunda uyarmıştır.²² Artan PKK eylemlerinden sonra söz konusu iki parti PKK'ya karşı silahlı mücadele başlatmış ve daha sonra Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile birlikte PKK'ya karşı operasyon düzenlemişlerdir.²³ Dolayısıyla güvenlik ihtiyacının arttığı bu dönemlerde Ankara her ne kadar bağımsız bir devlet kurabilecekleri konusunda Irak Kürtlerinden uzaklaşsa da güvenlik ihtiyacından dolayı yakınlaşmış ve ilişkilerini geliştirmiştir.

Türkiye'yi Irak Kürdistan Bölgesi ile ilgilenmeye iten bir diğer neden ise petrol zengini Kerkük şehri olmuştur. Türkiye, Kerkük'te yaşayan Türkmen nüfusundan hareketle tarihsel

---

¹⁷ Gunter, 1996. s. 234.

¹⁸ Gunter, 1996. s. 234.

¹⁹ Serxwebun Dergisi, Özgür ve Bağımsız Kürdistan, Sayı 40, s. 11.

²⁰ Oran, s. 555-557.

²¹ Stansfield, s. 101

²² Michael M. Gunter, "A De Facto Kurdish State in Northern Iraq", **Third World Quarterly**, c. 14, S. 2 (1993), s. 295-319.

²³ Ümit Özdağ, **Türk Ordusunun PKK Operasyonları**, İstanbul: Pegasus Yayınları, s. 102-103.

olarak kentin bir Türk kenti olduğunu ifade etmiş ve kentin geleceğinde söz sahibi olması gerektiğini belirtmiştir. Kerkük konusu her ne kadar 2005 yılına kadar gündeme pek gelmese de Türkmen odaklı siyaset bu yıllarda Türkiye'nin önem verdiği bir konu olmuştur. Örneğin, 1992 yılında "Kürt Federe Devleti"nde yapılan seçimlere merkezi Ankara'da bulunan Türkmen partileri oluşan yapıya herhangi bir meşruiyet veya tanınma sağlayacağı gerekçesiyle katılmamışlardır. Benzer şekilde KDP-KYB arasındaki Ankara görüşmelerinde de Türkiye'nin Türkmen politikası kendisini hissettirmiş ve varılan mutabakata Türkmenlerin haklarının garanti altına alınacağı da eklenmiştir.²⁴

Türkiye'nin 1992 yılından itibaren başlayan Kürt Bölgesi'ne yönelik güvenlik eksenli bu politikaları 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) tarafından da devam ettirilmiştir. Özellikle 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahale etme kararı alması Türkiye'nin Kürt Bölgesi'ne yönelik politikasında bir kırılma yaratmıştır.²⁵ Çünkü ABD'nin Irak'a müdahale etme kararına Türkiye'nin destek vermemesinden sonra gelişen durumlar Türkiye'nin bu zamana kadar oluşturduğu politikalarını geçersiz kılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından reddedilen ve 1 Mart Tezkeresi olarak tarihe geçen anlaşma metni Irak'a kuzeyden bir cephe açılmasını, Türk askerlerinin Irak'ın kuzeyine girmesi ve yaklaşık 30 km derinliğinde bir alanı kontrol altına almasını öngörmekteydi. PKK eylemlerinden dolayı sık sık sınır ötesi operasyon düzenleyen ve bağımsız bir Kürt yapısının oluşmasını istemeyen Türkiye için bu anlaşma Irak kaynaklı problemlerden kurtulmak için bir fırsat olarak yorumlanmakta idi.²⁶ Fakat tezkerenin TBMM tarafından reddedilmesi üzerine tam tersi bir durum yaşanmıştır. Türkiye'den istediği desteği göremeyen ABD, Kürt muhalif gruplarla işbirliğini seçmiş ve böylece Türkiye Irak'ta oluşan yeni durumlar karşısında pasif bir konuma düşmüştür.²⁷

Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Kürtler özerk bölgelerinin sınırlarını genişletmiş, Irak merkezi hükümetinde önemli görevler üstlenmiş, Irak siyasi dengelerinde kritik bir unsur haline gelmiş ve şimdiye kadar de facto olarak işleyen özerk bölge de Irak Anayasasındaki resmi adıyla "Kürdistan Bölgesel Yönetimi" olarak kabul görmüştür. Yine anayasa bölgeye çok geniş yetkiler vermiş ve güvenlik gücü olan peşmerge kuvvetlerini resmi olarak tanımıştır.²⁸ 2005 yılında yapılan seçimlerde Irak anayasası kabul edilmiş,

---

²⁴ Ümit Özdağ, **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi**, Ankara: Asam Yayınları, 1999.

²⁵ Rifat Kısacık, **Kuzey Irak'a Son Operasyon**, İstanbul: Truva Yayınları, 2007, s. 269-273.

²⁶ Fikret Bila, "İşte 10 Yıldır Tartışılan Belge", **Milliyet**, 12 Eylül 2013.

²⁷ Kısacık, s.269-273.

²⁸ Michael M. Gunter, **The Kurds Ascending**, New York: Palgrave MacMillan, 2008, s. 19-35.

Mesut Barzani Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı olmuş, KYB lideri Celal Talabani ise Irak Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Türkiye İKBY'nin bu kurumsallaşması karşısında sadece pasif kalmamış aynı zamanda PKK konusunda Irak Kürtleriyle elde ettiği işbirliği imkanını da kaybetmiştir. 2008 yılına kadar İKBY, Türkiye'nin PKK konusundaki isteklerine olumsuz yaklaşmış, aktif işbirliğini reddetmiş ve yapılan sınır ötesi operasyonlara da karşıt tutum geliştirmiştir. Yine Türkmen odaklı siyasetine devam eden Türkiye ABD'nin işgalinden sonra Kürtlerin Kerkük'e girmesi karşısında herhangi bir yaptırımda bulunamamıştır. Irak anayasasındaki Kerkük'ün nüfus yapısının eskiye döndürülmesi maddesinin uygulanması sırasında Türkiye iddialarını tekrarlasa da pek etkili olamamıştır.²⁹

1.2.2. Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkilerinde Yeni Dönem

Türkiye'nin güvenlik eksenli İKBY politikası 2007 yılının sonuna kadar devam etmiştir. Fakat sadece güvenlik eksenli yaklaşıldığından kalıcı etki bırakmayan bu politika sürekli olarak karşılıklı güvensizlik temelinde beslendiğinden hem amaca ulaşmada yetersiz kalmış hem de sağlıklı bir ilişki geliştirilmesinin önünde engel oluşturmuştur. Ancak 2008 yılının başlarından itibaren güvenlik eksenli İKBY politikası terk edilmiş ve ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Sürekli bir gerginlik hali içinde olan ilişkiler 2008 yılına gelindiğinde yumuşamaya başlamış ve ekonomik temelli bir düzleme oturmuştur. Bu değişikliğin ortaya çıkması Türkiye dış politikasındaki açılım politikaları ile mümkün olmuştur. Böylece güvenlik eksenli dış politika yerini siyasi ve ekonomik işbirliğinin geliştiği bir dış politikaya bırakmıştır. Açılım politikalarını besleyen temel kavram ve terimler bir sonraki başlıkta detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Fakat ilişkilerin yumuşaması her ne kadar dış politikadaki anlayış değişikliğinden kaynaklı görünse de bu dönemde söz konusu değişikliğin ortaya çıkmasını sağlayan ortam da bulunmaktadır. Anlayış değişikliğini uygulanabilir kılan ortam iki dışsal gelişme ile mümkün olmuştur. Birincisi Türkiye'de askeri vesayet olarak tanımlanan askeri

---

²⁹ Kısacık, s.269-273.

yapıların karar alma mekanizmalarını şekillendiren gücünde bir gerilemenin yaşanması, ikincisi ise ABD'nin Irak'tan çekilmesi olmuştur.³⁰

Türkiye dış politikasının güvenlikçi bir anlayış izlemesi askeri mekanizmaların karar alma süreçlerine müdahil olmalarına ve hatta bu süreçleri kontrol etmelerine izin vermiştir. 2005 yılında Türkiye ile IKBY yöneticileri dolaylı yollardan görüşmeye başlamış fakat bu görüşmeler askeri yapıların tepkisinden dolayı açıktan yapılamamaktaydı. 2007 yılında askerler, IKBY ile birebir temasa geçilmesine sert bir şekilde karşı çıkmış ve bu tür görüşmeleri bölgenin PKK'ya yardım ettiğini savunarak reddetmiştir. Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt *"Ben asker olarak onlarla iki nedenden dolayı görüşmem. Birincisi onlar PKK'yı terörist olarak görmüyorlar, ikincisi tam olarak PKK'ya destek veriyorlar"*³¹ diyerek pozisyonunu açıkça ortaya koymuştur. 2007 yılında Dışişleri Bakanı Abdullah Gül İstanbul'da IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani ile görüşmek istemiş fakat bu görüşme genelkurmay başkanının bu sözlerinden sonra gerçekleştirilememiştir.³² Ancak, 2008 yılında askerlerin sivil alandan tasfiyesi ile bu görüşmeler üst düzeyde ve açıktan yapılabilmektedir. Daha sonra askerler de bu politikayı kabul etmiş ve Nisan 2008'deki Milli Güvenlik Kurulu'ndan sonra yapılan yazılı açıklamada IKBY yöneticileri ile görüşmeye yönelik yeşil ışık yakılmıştır.³³ Askeri yapıların karar alma mekanizmalarına etki etme gücünün azalması ile dış politikadaki açılımların mümkün olduğu görülmektedir.

ABD'nin Irak'tan çekilmek istemesi de bu değişen politikanın uygulanmasını sağlamıştır. ABD Irak'tan çıkmaya karar verdiğinde, ortada politik birlik sağlayamayan, kurum ve kuruluşları demokratik bir şekilde işlemeyen ve en önemlisi mezhep ve etnik problemlere teslim olan bir Irak manzarası bulunmaktaydı. Diğer yandan ABD iç kamuoyundan yükselen ses ve artan maliyet ABD'yi Irak'tan çıkmaya zorlamaktaydı. Bundan dolayı ABD Irak'tan çıktıktan sonra Irak'ın kendi sorunlarını çözmesine yardımcı olacak bir müttefike ihtiyaç duymaktaydı. ABD ile aynı Irak politikasına sahip, onun bütünlüğünü savunan ve demokratik işleyişine yardımcı olabilecek en iyi müttefik Türkiye görünmekteydi. ABD Türkiye'yi hem Müslüman olması hem de demokrasi ile yönetilmesi dolayısıyla Irak'a tecrübelerini aktaracak

³⁰ Ali, Balcı, **Türkiye Dış Politikası**, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013, s. 295-296.

³¹ Uğur Ergan, "ABD'ye Son Uyarı", **Hürriyet**, 17 Şubat 2007.

³² Yasemin Çongar, "Kuşatılmışlık ve 'dinamik güçler'", **Milliyet**, 19 Şubat 2007.

³³ **Ntvmsnbc**, "MGK'dan 'Kürt gruplarla görüşme' kararı", 25 Nisan 2013.

bir müttefik olarak görmekteydi. Bundan dolayı ABD Türkiye'nin Irak politikasına dahil olması için ona alan açmıştır.³⁴ Böylece Türkiye yeni politika anlayışını uygulama şansı elde etmiştir.

Sağlanan bu ortamla IKBY ile Türkiye'nin yakınlaşması mümkün olmuş ve bu sayede siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler gelişmiştir. Mart 2011 tarihinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Erbil'i ziyaret etmesi ve burada IKBY Başkanı Mesud Barzani ile görüşmesi siyasi olarak değişimi tamamlamış ve bundan sonra görüşmeler hep üst düzeyde devam etmiştir. Türkiye Başbakanı Erbil'de yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

“İktidardaki ilk iki yılımızda Irak denince hep Türkmenler konuşulurdu. Gerilim istemediğimiz için biz de fazla zorlamadık. Sırf Türkmen odaklı politikadan tüm Irak'a bakan politikaya geçmek için çok sabır gösterdik. Önce bürokratla, sonra özel temsilciyle, daha sonra bakanla adım attık. Artık bizim gelme zamanımız geldiğini düşününce de Erbil'e geldik.”³⁵

12 Ekim 2010 tarihinde de Erbil'de Türkiye Başkonsolosluğu açılmış³⁶ ve daha sonra ilişkiler hep üst düzeyde devam etmiştir. IKBY Başkanı Mesud Barzani Ankara'ya gelip Ak Parti Kongresi'ne katılmış³⁷ daha sonraki süreçte Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine Diyarbakır'ı birlikte ziyaret etmişlerdir.³⁸ Siyasi ilişkilerin düzelmesi ekonomik ilişkilere de ivme kazandırmış ve ticaret hacmi sürekli artmıştır. 2013 yılında Türkiye ile Irak arasında gerçekleşen ticaret hacmi 11,9 milyar doları yakalamış ve bunun %65'i Irak Kürdistan Bölgesi ile gerçekleştirilmiştir.³⁹ Habur sınır kapısının gelişen ekonomik ilişkileri yeterince hızlı karşılayamaması ve yetersiz kalması Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesi arasında yeni sınır kapılarının açılmasını gündeme getirmiştir.⁴⁰

Erbil'de Dr. Musa Kawal ile yapılan görüşmede Türkiye ile IKBY siyasi ilişkileri değerlendirilmiştir. Dr. Musa Kawal 2006 yılı sonuna kadar IKBY'nin Türkiye tarafından tanınmadığı yok sayıldığını ifade etmiştir. Bu yok sayılmanın Türkiye tarafından her alanda gösterilmesine rağmen IKBY'nin Türkiye ile iyi geliştirmek istediğini dile getirmiştir. Fakat bu isteğin karşılık bulmasının ancak Ak Parti'nin başa gelmesi ve realist bakış açısı

³⁴ Henri J. Barkey, “Turkey's New Engagement in Iraq”, **Special Report**, Washington: United States Institute of Peace, 2010, s.5.

³⁵ Abdulhamit Bilici, “Başbakan Erdoğan: Erbil'i ziyaretin zamanı gelmişti ama bu kolay olmadı”, **Zaman**, 31 Mart 2011.

³⁶ Ahmet Haşim Muhtaroğlu, “Erbil Başkonsolosluğu Açıldı”, **Radikal**, 12 Ekim 2010.

³⁷ **Milliyet**, “Barzani'ye ‘Türkiye seninle gurur duyuyor’ Sloganı”, 30 Eylül 2012.

³⁸ **Hürriyet**, “Barzani ve Perver Diyarbakır'da”, 16 Kasım 2013.

³⁹ Mehmet, Çetingüleç, “Türkiye ihracatına IŞİD barikatı”, **Al-Monitor**, 18 Haziran 2014.

⁴⁰ **Hürriyet**, “Yeni sınır kapıları için Kuzey Irak'la müzakerelere başlandı”, 26 Mart 2014.

geliştirmesiyle mümkün olduğunu vurgulamıştır. Ak Parti öncesi ile sonrası arasında fark koyan Kaval ABD'nin Irak'ı işgali sonrası İKBY'nin resmileşmesinin de çatışma yerine işbirliğini dayattığını ifade etmiştir. Bunun üzerine gelişen işbirliğinin de siyaset ekonomi ve kültürel alanlarda yakınlaşmayı getirdiğini dile getirmiştir. Ekonomik yakınlaşmayı Türkiye'nin en büyük ikinci ticaret ortağının Irak olmasına ve bu ticaretin %80'inin Irak Kürdistan Bölgesi ile yapılmasına bağlayan Kaval ekonomik olarak Türkiye'ye önemli katkı yapabilecek tek komşusunun Irak Kürdistan Bölgesi olduğunu vurgulamıştır.

Dr. Cebbar Kadir ise Türkiye'nin Irak'ın geri kalanına değil de neden Irak Kürdistan Bölgesi'ne dikkatini yoğunlaştırdığını Irak merkezi yönetiminin kötü yönetimine bağlamaktadır. Eğer iyi yönetim olsaydı Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi'ne yaptığı yatırımların aynısını bütün Irak'a yayabileceğini dile getirmiştir. Fakat Irak merkezi yönetiminin mezhebi politikalar izlemesi sonucu İKBY ile geliştirilen iyi ilişkilerin Irak merkezi yönetimi ile başarısız olduğunu ifade etmiştir.

1.3. TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİNİN YENİDEN YORUMLANMASI

Türkiye'nin jeostratejik konumu onun kara ve deniz hakimiyet alanı mücadeleleri ile geçiş bölgelerinin merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Avrasya'yı sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan en önemli kara parçası ile deniz geçiş bölgesi olan boğazlara sahip bir yarımada olma konumu Türkiye'nin sabit coğrafik faktörüdür. Bu coğrafi faktör tarih boyunca hep önemini korumuştur. Fakat sabit olan jeostratejik konumun aksine jeopolitik konumun önemi uluslararası ve bölgesel güç dengelerinin değişimlerine göre değişebilmektedir. Bir diğer ifadeyle sabit olan bu jeostratejik konum dinamik olan jeopolitik konuma göre sürekli olarak yeniden şekillenmektedir. Türkiye ise Soğuk Savaş Dönemi'nde jeopolitik konumunu dinamik değil statik bir faktör olarak ele almıştır. Böyle değerlendirilen jeopolitik konum, bu dönem boyunca güvenlik ihtiyacını karşılamak için içinde bulunduğu blokta pazarlık masasında elini güçlendirmek amacıyla kullandığı bir kart olarak öne sürülmekten öteye geçmemiştir.⁴¹

Davutoğlu, Soğuk Savaş parametrelerinin yok olduğu uluslararası düzen içinde Türkiye'nin jeopolitiğinin de yeniden yorumlanması ve ona yeni bir anlam kazandırılması

---

⁴¹ Davutoğlu, s. 115-118.

gerektiğini belirtmiştir. Buradan hareketle Soğuk Savaş'ın bitmesiyle dağılan iki kutuplu dünya düzeninin ortaya çıkardığı 'düzensizliği', Türkiye jeopolitiğinin yeniden yorumlanması için bir başlangıç noktası olarak ele almaktadır.⁴² Türkiye'nin bu 'düzensizlik' içerisindeki jeopolitiğini ise "merkez ülke" kavramı ile yorumlamaktadır. Davutoğlu, Türkiye'nin Doğu-Batı arasında bir köprü olarak değerlendirilmesinin bir hata olduğunu belirtmekte ve tarihi ve coğrafi olarak aslında merkez ülkesi olduğunu ifade etmektedir. Türkiye jeopolitiğinin köprü olarak değerlendirildiği durumda köprü'nün iki bloğundaki aktörler arasında sürekli bir denge sağlanması gerektiğinden iki taraftan da istenilen doyumun yakalanamaması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu pozisyon onun kendine ait özellikleri olan bir aktör olarak sahneye çıkmasını engellemektedir. Bu engeli aşmak için Türkiye kendisini iki bloğu da sentezleyebilmiş ve kendine has özellikleri oluşmuş bir aktör olarak görmeli ve çekim alanı olan bir merkez ülkesi olarak idrak etmelidir.⁴³ İki blok arasındaki sentezden hareketle kendine has özellikleri olan bir Türkiye ancak bu sayede her iki bloğa da örnek teşkil edip "model ülke" olabilir.

1.3.1. Türkiye'nin Yeni Dış Politika İlkeleri ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi

Davutoğlu'na göre Türkiye'nin jeopolitiğini yeniden yorumlayan bu yaklaşım üç ilke üzerinden hareket etmelidir. Bunlardan birincisi vizyon odaklı olmaktır ve bu ilke çerçevesinde Türkiye dış politikası kriz odaklı olmaktan kurtulup krizler oluşmadan müdahale etmeli ve ona göre politika belirlemelidir.⁴⁴ Bir diğer ifadeyle herhangi bir kriz ortaya çıktığında onun için geliştirilecek politikalar aslında geç kalındığından etkisiz olabilmektedir. Bundan dolayı krizler ortaya çıkmadan tespit edilmeli, önlenbiliyorsa önlenmesine yardımcı olunmalı, önlenemiyorsa kriz kapıya dayanmadan ona hazırlıklı olunması gerekmektedir. Türkiye'nin son on yıllık Irak ve KBY politikasında bu ilkedan emareler görünmektedir. Türkiye yanı başındaki Irak'ta işgalden sonra bir kriz olacağını görmüş ve bunun için Sünni, Şii ve Kürtlerin demokratik bir yapıda bir arada kalmaları için müdahil olmuş ve tarafları

⁴² Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş, "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", **Bilgi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, (Kış 2011), s. 12-13.

⁴³ Ahmet Davutoğlu, "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", **Radikal**, 26 Şubat 2014.

⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Zero Problems Foreign Policy", *Foreign Policy*, 20 Mayıs 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy (23 Mayıs 2014).

birbirleriyle işbirliğine yöneltmiştir. Üç büyük grup arasındaki krizin daha derin ve önlenemez olduğunu anladığında ise Irak'ın olası parçalanmasının etkisini en aza indirmek için büyük kriz sonrasına hazırlık yapmaya başladığı görülmektedir. Bundan dolayı Türkiye, İKBY ile siyasi ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve bu ilişkiyi Türkiye kamuoyunda normalleştirmeye çalışmıştır. Siyasi ilişkilerin normalleştirilmesi ile beraber ekonomik ve enerji ilişkilerinin ilerletilmesi de olası krizden az hasar ve maksimum yarar ile çıkılmasının amaçlandığı söylenebilir. Diğer yandan Türkiye'nin kendi Kürt Meselesi'nin çözümü için attığı adımlar da bu vizyonun bir parçası olarak yorumlanabilir.

İkinci ilke tutarlı ve sistematik davranmak olarak ifade edilmiş ve Türkiye dış politikasını belirleyen ilkelerin bütün ülkelere uygulanabilir olması ve birbirinden farklılık arz etmemesi şeklinde yorumlanmıştır.⁴⁵ Türkiye'nin İKBY ile geliştirdiği enerji ilişkilerine bakıldığında bir tutarlılık amaçladığı söylenebilir fakat Irak'ta meydana gelen gelişmeler bu tutarlılığın hala geçerli olup olmadığının sorgulanmasına neden olmaktadır. Türkiye, İKBY ile geliştirdiği enerji ilişkilerini, İKBY petrol gelirinden ne kadar kazanırsa Irak merkezi yönetimi de o kadar fazla kazanacaktır şeklinde formüle etmektedir. Dolayısıyla Irak Kürdistan Bölgesi'nden ne kadar çok petrol ihraç edilirse bu gelirden hem merkezi yönetim hem de bölgesel yönetim orantısız olarak faydalanabilecektir. Türkiye böylece hem Irak'ın zenginleşmesine hem de iki yönetimi birbirine bağımlı kılarak Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu şekilde Türkiye Irak'ın bütünlüğünün korunmasına yönelik temel politikasına katkıda bulunarak tutarlı davranmaya çalışmıştır. Fakat bu düşünce Irak içerisindeki krizlerin derinleşmesi ve merkezi yönetimin bu ilişkiyi onaylamaması ile daha farklı yol izlemeye başlamıştır. Türkiye, Irak merkezi yönetiminin onayını almadan Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolünü ihraç etmesine yardımcı olmuş, böylece İKBY'yi kendi ekonomik bağımsızlığını kazanmasına bir adım daha yaklaştırmıştır. Bu durumda güvenlik ve istikrar gibi birçok temel konuda merkezi yönetimden zaten daha güçlü bir konumda olan İKBY ekonomik olarak da güçlenmekte ve merkezi yönetime daha rahat meydan okuyabilmektedir. Irak'ın toprak bütünlüğü politikasına aslında ters olan bir durumun ortaya çıkmış olması bu politikanın tutarlılığını tartışmaya açmaktadır.

Üçüncü ilke ise, yumuşak güç kavramına dayanan yeni bir söylem ve diplomatik tarz oluşturmak olarak belirtilmiştir.⁴⁶ Bu ilkeye göre her ne kadar Türkiye yeterli sert güce sahip olsa da bu güç, ilişki geliştirmek istenen aktörü ürkütemekte ve ilişkiyi güvenlik perspektifine hapsedebilmektedir. Bundan dolayı Türkiye sert gücünü arka plana alarak

⁴⁵ Davutoğlu, *Turkey's Zero Problems*, Foreign Policy.

⁴⁶ Davutoğlu, *Turkey's Zero Problems*, Foreign Policy.

diplomatik araçların kullanılmasına yoğunlaşmalıdır. Ancak böyle bir durumda merkez ülke iddiasında bulunan Türkiye, ilişki geliştirmek istediği aktörler için cazip olabilir. Türkiye'nin son dönem dış politikasını oldukça etkileyen söz konusu yumuşak güç kavramı ilk kez Joseph Nye tarafından kullanılmış ve başkalarının tercihlerini şekillendirme olarak ifade edilmiştir.⁴⁷ Daha açık bir şekilde ifade edilirse istenilen sonuca ulaşmanın üç yolu vardır: Bunlar; tehditle zorlamak, para vererek kandırmak ve senin istediğini istemelerini sağlamaktır.⁴⁸ Yumuşak güç üçüncü yola işaret etmekte ve karşıdakini ikna etmeye dayanmakta ise de sadece sözle ikna etmek değil aynı zamanda sahip olduklarıyla karşı tarafın senin istediğini istemesine razı etmek anlamına gelmektedir. Karşı taraf için cazibe merkezi olabilmek için kültür, ekonomi, tarih, teknolojik gelişmişlik, kamu diplomasisi gibi çok çeşitli kaynaklar kullanılabilir.⁴⁹

Türkiye de yumuşak güç kavramını olduğu şekilde kavramış ve dış politikasını da yumuşak gücün daha çok karşılıklı ekonomik bağımlılık, kültür, diyalog, işbirliği ve tarihsel birikim kaynakları üzerine inşa etmeye başlamıştır. Türkiye'nin IKBY politikaları ele alındığında bu kaynakların ilişki geliştirmede sıkça kullanıldığı görülmektedir. Özellikle geliştirilen enerji ilişkilerinin ekonomik karşılıklı bağımlılık temelinde olmasına özen gösterildiği görülmektedir. Irak Kürdistan Bölgesi, Türkiye'nin yaşadığı enerji kıtlığı sorununu büyük enerji kaynaklarıyla hallederken Türkiye de Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolünü uluslararası piyasaya sunmasına yardım ederek ekonomik gelir elde etmesini sağlamaktadır. Türkiye'nin enerji güvenliğini daha az maliyetle sağlmasına ve bir enerji koridoru olması hedefine stratejik katkıda bulunan Irak Kürdistan Bölgesi, bunun karşılığında ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmaktadır. Yine, Türkiye ile IKBY ilişkilerinde en sık vurgulanan kavram diyalog ve işbirliği olmuştur. IKBY'ye yönelik güvenlik kaygıları temelinde geliştirilen politikalar terk edildikten sonra sık sık üst düzey karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş ve birçok konuda işbirliğine gidilmiştir. Özellikle de ekonomi alanında birçok ilerleme sağlanmıştır. 2013 yılı sonu itibarıyla bölgede 1500 Türk firması çeşitli projeler almış ve aynı yıl 900 milyon dolar yatırım yapılmıştır. Yine beş Türk Bankası bölgede şubeler açmış ve Türkiye ile devam ettirilen ticari ilişkilerin kolaylaşmasını sağlamışlardır.⁵⁰

Üniversitelerden medya kuruluşlarına kadar birçok kurum ve kuruluşla da işbirliği ve ortaklık anlaşmaları imzalanmış ve karşılıklı faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Örneğin bir kamu

⁴⁷ Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç**, Rayhan İnan Aydı (çev.), Ankara: Elips Kitap, 2005, s. 15.

⁴⁸ Nye, s.11.

⁴⁹ Nye, s.20-23.

⁵⁰ Ekonomi Bakanlığı, Yazılı Soru Önergesi, 2014, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-36679c.pdf> (24 Mayıs 2014), s.2.

kuruluşu olan resmi haber ajansı Anadolu Ajansı bölgede şube açmış ve Kürtçenin iki farklı lehçesinde yayın yapmaya başlamıştır. Aynı şekilde TRT de Kürtçe televizyon yayını yapmaya başlamıştır. Irak Kürdistan Bölgesi'nden de yayın kuruluşları Türkçe yayına başlamış böylece karşılıklı etkileşim daha artmıştır. Yine Erbil-İstanbul arasında karşılıklı uçuşlar başlamış ve daha sonra Türkiye'nin devlet destekli hava yolları kuruluşları ile ortaklık geliştirilmiş ve bu sayede Erbil merkezli bir havayolu şirketi bölgeden birçok ülkeye uçuş gerçekleştirme şansını yakalamıştır. Aynı zamanda Irak Kürdistan Bölgesi Türkiye'den gelen vatandaşlara sınır kapısında 15 günlük kalma vizesi vermekte ve böylece insan trafiğinin yoğunlaşması sağlanmaktadır. Birçok kolaylığın sağlanması ile ekonomik ilişkilerde bir ivme yakalandığı görülmektedir.

Türkiye, IKBY ile geliştirdiği ilişkilerde bir diğer yumuşak güç kaynağı olan tarihi birliktelik vurgusuna da sürekli başvurmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda kader birliği yapıldığını sürekli hatırlatmakta ve binlerce yıllık bir ittifakın istenmeyen bir şekilde bozulduğunu vurgulamaktadır. Türkiye bölgeyi akraba ve kardeş olarak nitelermekte ve bozulan ilişkilerin yeniden düzeltilmesini arzu ettiğini belirtmektedir.⁵¹ Türkiye'nin bölgeyi artık "Kuzey Irak" yerine "Kürdistan Bölgesi" olarak tanıması da Türkiye'nin tarihsel bağların restorasyonunu sağlamaya çalıştığını göstermektedir. Nitekim Başbakan Recep Tayyip Erdoğan "Kürdistan" ifadesini niçin kullandığını açıklarken Osmanlı Döneminde ve Cumhuriyetin ilk zamanlarında bölgenin zaten öyle adlandırıldığını vurgulayarak tarihi bağları işaret etmiştir.⁵²

Sonuç olarak, Türkiye'nin birçok dış politika aracını IKBY ile ilişkilerinde kullanmaya çalıştığı görülmektedir. Bölgeye yönelik eski anlayışı terk eden ve kucaklayıcı yeni bir dil üreten Türkiye'nin bu ilişkilerde ilerleme sağladığı açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye dış politikasındaki açılım politikalarının ve kullanılan kavramların bölge ile kurulan ilişkilerde oldukça işlevsellik kazandığı ortaya çıkmaktadır.

---

⁵¹ **Milliyet**, "Hüseyin Çelik: Kürdistan Kardeşimizdir", 29 Haziran 2014.

⁵² **Radikal**, "Erdoğan: 'Kürdistan' ilk Meclis'te de kullanıldı, Mustafa Kemal de bölücü mü?", 19 Kasım 2013.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ENERJİ PROFİLİ

2.1. GİRİŞ

2001 yılında yaşadığı ekonomik kriz Türkiye’yi kemer sıkma politikalarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu politikaların etkisi ve IMF ile Dünya Bankası’nın sağladığı destekle krizden çıkmaya çalışan Türkiye ekonomik göstergelerde olumlu yönde ilerlemeyi ancak 2007 yılında yakalamıştır. Büyüme yönünde yakalanan ivme ile büyüme hedefleri yükseltilmiş ve 2010-2011 yılları arasında büyüme oranı ortalama %6 oranında gerçekleşmiştir. 2010 yılında %9,2, 2011’de ise %8,5 büyüme oranını yakalayan Türkiye, hali hazırda Avrupa’nın en hızlı büyüyen ekonomisi durumundadır.⁵³

Türkiye’nin büyüme gösteren ekonomik görüntüsü enerji sektörüyle de birebir ilintilidir. Çünkü hızlı ekonomik büyüme enerji tüketimini tetiklemekte ve enerji kaynaklarına olan talebi daha da artırmaktadır. Bu duruma paralel olarak Türkiye, dünyada 2002 yılından itibaren elektrik ve doğalgazda Çin’den sonra en fazla talep artış hızına erişmiştir. Ayrıca, gelecek 10 yıl içerisinde enerji talebinin iki katına çıkacağı da tahmin edilmektedir.⁵⁴ Söz konusu ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması ve hedeflerin tutturulması, büyümeyi sağlayan sektörlerle enerji aktarımının kesintisiz yapılmasıyla mümkün olabilmektedir. Bundan dolayı Türkiye kendi enerji arz güvenliğini sağlamak zorunda kalmaktadır.

Türkiye’nin ekonomik büyümeyle beraber enerji tüketiminin artmasına rağmen bu gelişmesini sürdürebilecek ve tamamlayabilecek yeterli miktarda enerji kaynakları yoktur. %73 oranında enerji ithal eden ülkede çok az miktarda ham petrol ve yok denebilecek kadar az miktarda doğalgaz üretilmektedir.⁵⁵ Bu tez çalışmasının ikinci bölümünün amacı da Türkiye’deki hidrokarbon –petrol ve doğalgaz- rezervlerinin miktarını ortaya çıkarmak, bu miktarın talebi karşılamada yetersiz kalıp kalmadığını tespit etmektir. Bundan dolayı bu bölümde ilk önce Türkiye’nin petrol üretim, tüketim ve temin miktarları sayısal veriler ışığında

⁵³ Dışişleri Bakanlığı, “Türk Ekonomisinin Genel Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelismeler.tr.mfa> (25 Mart 2014).

⁵⁴ Taner Yıldız, “Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2013 yılı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Bütçe Konuşması”, Ankara, 2012, s.5.

⁵⁵ TPAO, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.26.

ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra petrol boru hatları ve rafinaj kapasitesi anlatılarak temin yolları ve petrolü işleyebilme gücü açığa çıkartılacaktır.

Türkiye’de var olan bir diğer hidrokarbon kaynağı olan doğalgaz da bu bölümde ele alınacak ve üretim–tüketim ve temin miktarları sayısal veri ve grafiklerle anlatılacaktır. Türkiye’ye ulaşan ve Türkiye üzerinden çıkış yapan doğalgaz boru hatları ile boru hatları projeleri ele alınarak temin yolları belirtilecektir. Depolama kapasitesi de olası doğalgaz kesintilerine ne kadar hazırlıklı olduğunun anlaşılması açısından ele alınacaktır.

Türkiye’nin elektrik üretiminin büyük bir kısmı doğalgazdan elde edildiği için doğalgaza olan talep daha yüksek seviyelere çıkmaktadır. Bundan dolayı elektrik üretim ve kurulu güç kapasitesi de bu bölüme alınmıştır. Çalışmanın çerçevesi dışına çıkılmaması için termik santrallerden özellikle petrol ve doğalgaz ile çalışanlar üzerinde durulacaktır.

Son olarak ise Türkiye’nin kendi hidrokarbon tablosu karşısında izlediği stratejiler ve ürettiği politikalar ele alınacaktır. Özellikle 2023 hedefleri bağlamında ortaya konan amaç ve hedeflere ulaşmak için yapılan planlamalar ele alınacaktır. Böylelikle Türkiye’nin hali hazırda sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarının bir profili çıkarılacak ve söz konusu profil ile ulaşmak istenen hedefler arasındaki açığın nasıl kapatılacağına dair politikalar incelenecektir.

2.2. PETROL

2.2.1. Üretim

2012 yılı verilerine göre Türkiye kanıtlanmış üretilebilir petrol rezervi 294,8 milyon varil (43,2 milyon ton) olup, yataklarının büyük çoğunluğu ülkenin doğu ve güneydoğu bölgelerinde bulunmaktadır. Yeni keşifler yapılmadığı ve bugünkü üretim seviyesi ile devam edildiği takdirde yurtiçi toplam ham petrol rezervinin 18,5 yıllık bir ömrü bulunmaktadır. 2012 yılında ham petrol talebinin ancak %9’u yerli üretimle karşılanabilmiştir. 2012 yılında ortalama günlük 44.000 varil petrol üretimi yapılmıştır.⁵⁶

TPAO ayrıca 2004 yılından beri Akdeniz, Ege ve Karadeniz deniz altı sahalarında da petrol arama faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Denizaltı petrol arama faaliyetlerinde

---

⁵⁶ TPAO, s.12.

kullanılmaya başlanan yeni teknolojilerle kısa vadede enerji kaynaklarına ulaşılabileceği düşünülmektedir.⁵⁷

Tablo 1
2012 Yılı Türkiye Ham Petrol Rezervleri

Şirket	Rezervardaki Petrol (*)		Üretilebilir Petrol		Kalan Üretilebilir Petrol	
	Varil	M.Ton	Varil	M.Ton	Varil	M. Ton
TPAO	5 514 091 948	820 810 262	758 730 312	111 509 663	224 706 625	33 385 230
N.V. Turkse Perenco	656 525 935	88 902 663	330 673 283	45 121 897	11 655 568	1 613 181
TransAtlantic E.M.I.&DMLP Ltd.	539 000 000	73 247 984	98 500 000	13 385 763	11 847 026	1 634 515
Tiway & T.P.A.O	49 611 000	6 953 650	19 600 000	2 747 204	888 455	111 013
N.V.Turkse Perenco & T.P.A.O.	111 994 955	15 626 370	32 149 116	4 478 759	13 791 727	1 950 439
GYP	57 200 000	8 576 457	10 050 000	1 481 923	1 984 334	269 197
Aladdin & GYP	1 508 701	211 627	308 701	43 326	236 902	33 364
Aladdin & GYP & Madison (Turkey) LLC.	24 300 000	3 615 690	6 190 000	914 922	3 934 812	586 553
Aladdin & GYP & Talon	25 000 000	3 280 000	7 500 000	983 800	7 078 647	928 663
Arar	56 300 000	8 083 583	16 900 000	2 426 601	16 897 193	2 426 194
Extreme-Petrako	8 390 000	1 168 700	1 680 000	235 000	1 680 000	235 000
TPIC	661 393	101 664	661 393	101 664	114 253	20 209
Amity Oil & T.P.A.O.	142 811	16 282	142 254	16 217	7 101	1 051
Diğer	148 574	21 155	148 574	21 155	3 509	498
Toplam	7 044 875 317	1 030 616 086	1 283 233 633	183 467 894	294 826 152	43 195 107

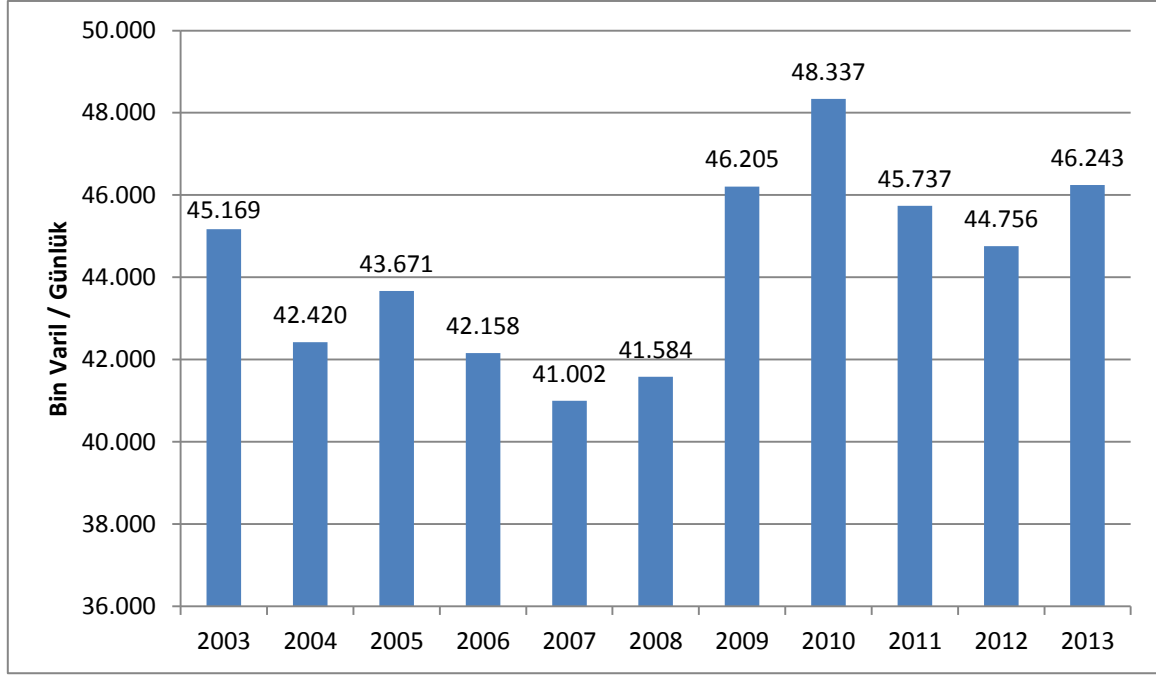
Kaynak: TPAO, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.13.

*İspatlanmış, muhtemel ve mümkün rezervler toplamıdır.

Petrol Türkiye’de birincil enerji kaynakları arasında doğalgazdan sonra ikinci sırayı almaktadır. Türkiye etrafını saran petrol zengini ülkelerin aksine yerli petrol üretimi bakımından oldukça fakirdir. Bugüne kadar Türkiye’de 140,2 milyon ton petrol üretilmiş olup bunun toplam 2,3 milyon tonu 2012 yılında üretilmiştir. Buna rağmen, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’nın (TPAO) sektör raporuna göre; 2011 yılı petrol üretim verileriyle

⁵⁷ TPAO, s.12.

kıyaslandığında 2012 yılında ham petrol üretiminde %4'lük bir düşüş yaşandığı görülmektedir.⁵⁸

Şekil 1: Yıllara Göre Türkiye Ham Petrol Üretimi

Kaynak: EIA

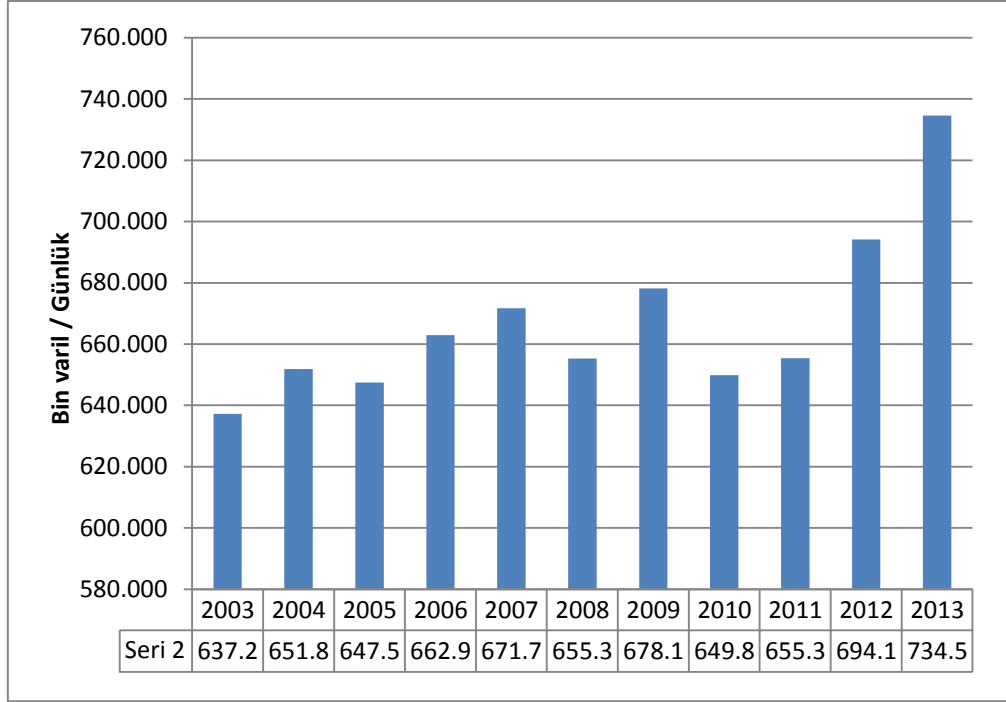
Son zamanlarda artan arama faaliyetleri petrol üretimini arttırsa da ihtiyacı karşılamak için yeterli bir üretimden söz etmek mümkün değildir. Türkiye 2013 yılında günlük ancak 46 bin varil dolaylarında petrol üretebilmiştir.

2.2.2. Tüketim ve Temin

Türkiye'nin ham petrol talebi sürekli bir artış eğilimindedir. Türkiye'nin halen gelişmekte olan ülkeler komunda bulunmasına paralel olarak önceki yıllara göre ham petrol ihtiyacı da artmaya devam etmektedir. Türkiye'de ham petrol temini 2010 yılında günlük 649 bin varil,

⁵⁸ TPAO, s.11.

2011 yılında 655 bin varil (%7,5 artış), 2012 yılında ise 694 bin varil (%7,7 artış) düzeyinde gerçekleşmiştir.⁵⁹ 2013 yılında ise 734 bin varil tüketilmiştir.

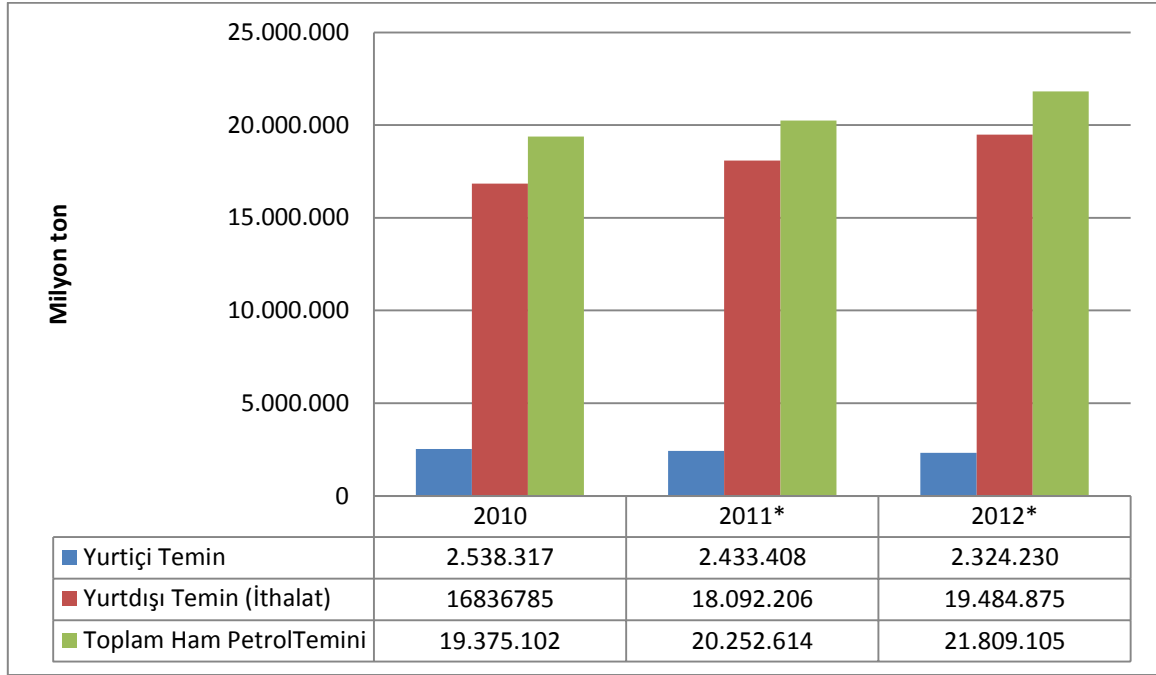

Şekil 2: Yıllara Göre Türkiye Ham Petrol Tüketimi

Kaynak: EIA

Ekonomik faaliyetlerin artmasıyla birlikte enerji tüketimi de artmaya başlamıştır. 2012 yılında günlük ortalama 694 bin varil civarında petrol tüketilirken 2013 yılında bu rakam daha da artmış ve 734 bin varile yükselmiştir.

⁵⁹ EPDK, 2012 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.14.

Şekil 2: 2010-2012 Yılları Arasında Rafinerici Lisansı Sahiplerinin Ham Petrol Temin Miktarları (milyon ton)

Kaynak: EPDK, 2012 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.14.

Türkiye'nin yerli üretiminin ihtiyacı karşılamaktan oldukça uzak olduğu 2012 ve 2013 verileriyle tekrar onaylanmıştır. 2012 yılında toplam 21,81 milyon ton ham petrol tüketmiş olup, bunun sadece 2,32 milyon tonu yerli üretimden temin edilebilmiştir. Yani Türkiye 2012 yılı içerisinde tükettiği ham petrolün sadece %9'unu yerli üretimden sağlayabilmiştir.⁶⁰ Diğer bir deyişle Türkiye ham petrol temini konusunda %91 oranında ithalata bağımlıdır.

Türkiye ham petrol ihtiyacını İran, Rusya Federasyonu, Irak, Suudi Arabistan, Kazakistan ve Libya, Nijerya, Suriye⁶¹, İtalya ve Azerbaycan'dan karşılamaktadır.

⁶⁰ TPAO, s.13.

⁶¹ Ülkedeki iç savaştan dolayı 2012 yılında petrol akışı durmuştur.

Tablo 2

2010-2012 Yıllarında Rafinerici Lisansı Sahiplerinin Ülkelere Göre Ham Petrol İthalatı
(1000 ton)

Ülkeler	Miktar			Payı (%)		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
İran	7.261	9.287	7.561	43	51	39
Rusya Federasyonu	3.320	2.131	2.113	20	12	11
Irak	2.001	3.071	3.739	12	17	19
Suudi Arabistan	1.953	1.965	2.823	12	11	15
Kazakistan	1.786	1.186	1.414	11	7	7
Libya	-	-	1.019	-	-	5
Nijerya	-	-	397	-	-	2
Suriye	406	255	-	2	1	-
İtalya	110	116	258	<1	<1	1
Azerbaycan	-	81	161	-	<1	<1
Toplam	16.837	18.092	19.485	100	100	100

Kaynak: EPDK, 2012 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.14.

Yukarıdaki tabloya göre; temin edilen ham petrolün %96'sının sadece altı ülkeden ithal edildiği görülmektedir. 2010-2012 yıllarında ithalat yapılan ülkelerin sıralamaları zaman zaman değişmekle birlikte ilk beş ülkenin tablodaki yeri aynı kalmaktadır.⁶² Yine tabloya bakıldığında 2012 yılında ilk defa Libya'dan da yüksek miktarda ham petrol temin edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo aynı zamanda Türkiye'nin ham petrol temini konusunda hangi ülkeye ne oranda bağımlı olduğunu da anlatmaktadır. Buna göre Türkiye 2012 yılında ham petrol temini için İran'a %39, Rusya Federasyonu'na %11, Irak'a %19, Suudi Arabistan'a %15, Kazakistan'a %7, Libya'ya ise %5 oranında bağımlı konumdadır.

⁶² EPDK, 2012 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu, s.15.

2.2.3. Boru Hatları

Türkiye'nin petrol transferindeki yeri de günden güne önem kazanmaktadır. Petrol zengini Ortadoğu ve Orta Asya ülkeleri ile petrol pazarı Avrupa ülkeleri arasında konumlanan coğrafi özelliği Türkiye'yi enerji transferi konusunda önemli bir merkez haline getirmektedir. 2010 yılında günlük 2,9 milyon varil petrolün Türkiye toprakları üzerinden dünya piyasalarına ulaşmış olması⁶³ ülkenin petrol transferi konusunda merkezi bir rol üstlenmeye aday olduğunu göstermektedir.

Türkiye ulusal sınırları içerisinde kendi ihtiyaçları için inşa ettiği iki ana ham petrol taşıma boru hattına sahiptir. Bunlardan yıllık 5 milyon ton petrol taşıma kapasitesinde olan Ceyhan-Kırıkkale boru hattı, Ceyhan'a gelen petrolü Kırıkkale'de bulunan petrol rafinerisine göndermektedir. 448 km. uzunluğundaki hattan 2012 yılında 21.963 bin varil petrol taşınmıştır. Batman-Dört Yol ham petrol boru hattı da Batman'da üretilen petrolün İskenderun limanına ulaştırılması amacıyla inşa edilmiştir. Yıllık kapasitesi 3,5 milyon ton olan hattan 2012 yılında 2,5 milyon ton (17,7 milyon varil) ham petrol taşınmıştır. Şelmo-Batman Hattı da Şelmo Bölgesi'nden çıkarılan petrolün Batman'a ulaştırılması amacıyla inşa edilmiştir. Boru hattının uzunluğu 41 km olup, yıllık taşıma kapasitesi 800.000 tondur. Fakat bu petrol hattı boruların korozyona uğraması ve maliyetinin fazla olmasından dolayı 2007'den beri kullanılmamaktadır.⁶⁴

Türkiye ayrıca iki önemli uluslararası ham petrol boru hattına da ev sahipliği yapmaktadır. 2006 yılında kullanılmaya başlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı Azerbaycan petrolünü Gürcistan üzerinden Ceyhan'a dolayısıyla dünya pazarlarına ulaştırmaktadır. Yıllık 50 milyon ton ham petrol taşıma kapasitesine sahip olan boru hattına 2008 yılından itibaren Kazakistan'dan da petrol verilmeye başlanmıştır. 2013 yılında bu hat aracılığıyla toplam 248 milyon varil ham petrol sevk edilmiştir.⁶⁵

Irak-Türkiye ham petrol boru hattı ise Irak'ın Kerkük şehrinden çıkan petrolün Ceyhan üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması amacını taşımaktadır. Körfez Savaşı sırasında Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle Ağustos 1990'dan Aralık 1996'ya kadar kapalı kalmıştır. Ambargo nedeniyle Irak 6 aylık dönemler halinde verilen izinler doğrultusunda petrol satışı yapabilmektedir. Yıllık 70,9 milyon ton ham petrol taşıma

⁶³ U.S. Energy Information Administration(EIA), **Turkey Country Profile**, USA, 2012, s.1.

⁶⁴ BOTAŞ, **2012 Yılı Sektör Raporu**, Ankara, 2013, s.2.

⁶⁵ Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, <http://www.botas.gov.tr/index.asp> , (30 Mart 2014)

kapasitesine sahip olan hat yan yana devam eden iki boru hattından oluşmakta ve aynı isimle adlandırılmaktadır. Fakat söz konusu iki hattın sadece biri çalışmaktadır ve bu hattın maksimum kapasitesi günlük 600 bin varildir. Bu boru hattı da sık sık bombalama eylemlerine maruz kalıp teknik arızalarla boğuştuğu için tam kapasite çalışmamaktadır. 2012 yılında günlük ortalama ancak 300 bin varil iletebilmiştir.⁶⁶

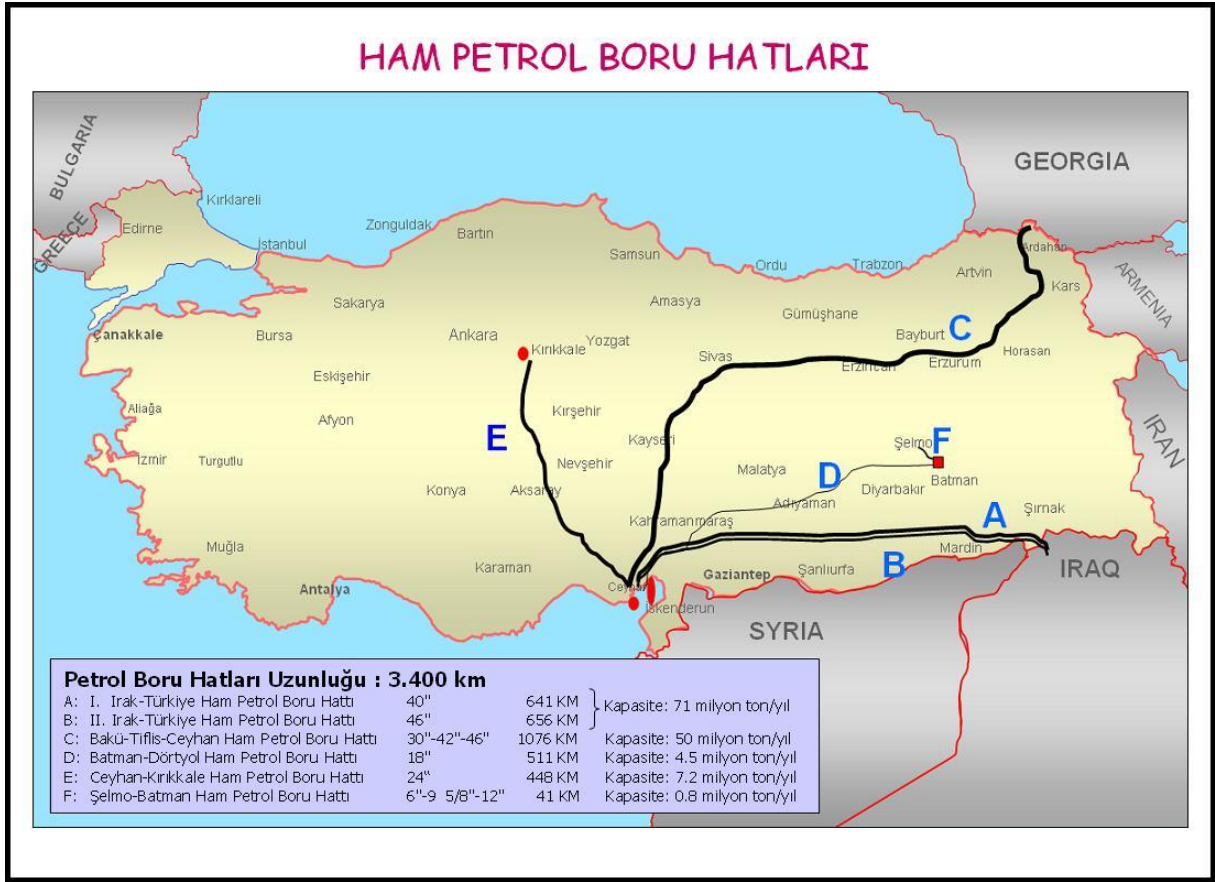
Hali hazırda işletilen boru hatlarına ek olarak Samsun'dan Ceyhan'a ulaşacak bir ham petrol boru hattı projesi de mevcuttur. Bu projenin amacı İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçen yoğun tanker trafiğini azaltmak ve Rusya ile Kazakistan ham petrolünü doğrudan Akdeniz'e ulaştırmaktır. 550 km uzunluğunda ve günlük 1,5 milyon varil ham petrol taşıma kapasitesinde olacak şekilde planlanan boru hattının inşasını 2009 yılında imzalanan anlaşma ile Çalık Enerji ve İtalyan şirketi Eni Oil üstlenmiştir.⁶⁷ Fakat proje Rusya'nın boru hattı ile petrol taşıma maliyetinin tanker ile taşıma maliyetinden daha yüksek olacağını ileri sürmesi ve yeni transit yollar aramasıyla sürüncemede kalmıştır.⁶⁸

---

⁶⁶ BOTAŞ, s.3.

⁶⁷ Eni Oil, www.eni.com (30 Mart 2014).

⁶⁸ Tuğçe Varol Sevim, "Ruslardan Samsun-Ceyhan Projesini Ortadan Kaldıracak Teklif", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 11 Eylül 2013, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2013/09/11/7206/ruslardan-samsun-ceyhan-projesini-ortadan-kaldiracak-teklif> (30 Mart 2014)

Şekil 3: Türkiye Ham Petrol Boru Hatları

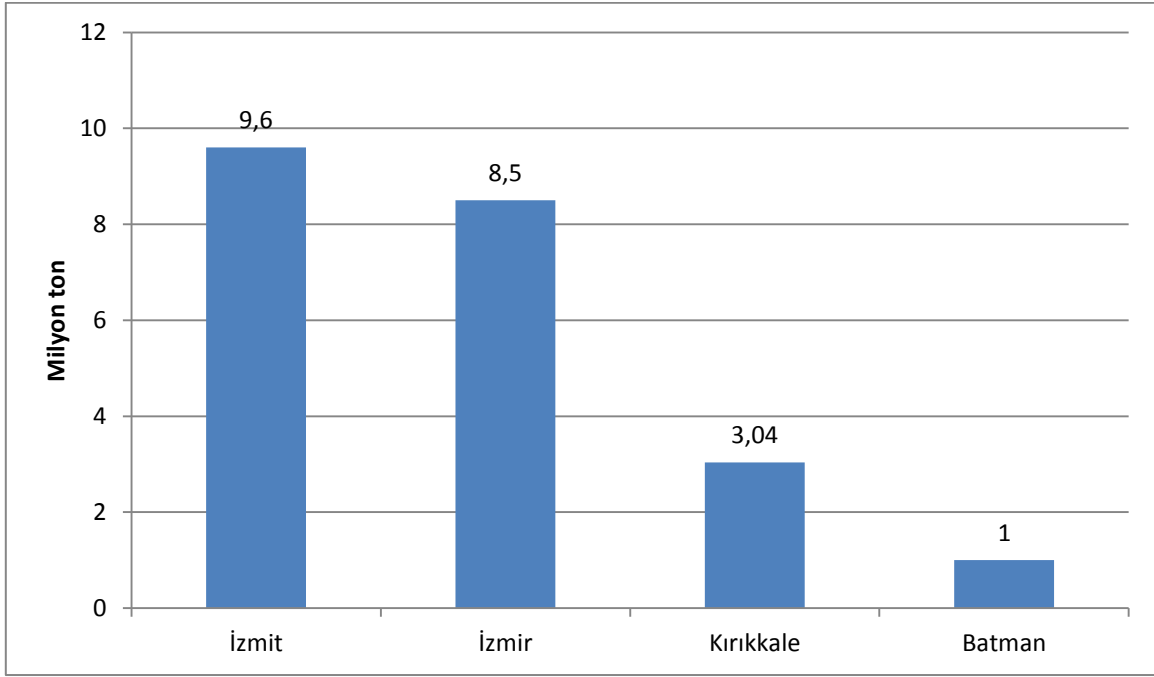
Kaynak: BOTAŞ, <http://www.botas.gov.tr/images/icerik/harita/HpbhT.jpg> , (30 Mart 2014).

2.2.4. Rafineri

Türkiye rafinaj sektörünün tek üreticisi Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ) dir. 2005 yılında özelleştirme politikaları çerçevesinde kamuya ait olan %51 oranındaki hissenin blok satışı için yapılan ihaleyi, Koç-Shell Ortak Girişimi kazanmıştır. Bünyesinde İzmir, İzmit, Kırıkkale ve Batman'da bulunan rafinerileri barındıran TÜPRAŞ rafinaj kapasitesiyle Avrupa'nın 7. büyük rafinerisi ve ülkenin en büyük sanayi şirketi konumundadır.⁶⁹ 2008 yılından bu yana kapasite kullanımını %83'e çıkaran şirket 2012 yılında 21,5 milyon ton ham petrol işlemiştir.⁷⁰

⁶⁹TÜPRAŞ, **2012 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013, s.2.

⁷⁰TÜPRAŞ, s.10.

Şekil 4: 2012 Yılında Rafineri Bazında İşlenen Ham Petrol Miktarı

Kaynak: TPAO, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.18.

Öte yandan ihalesi yapılmış ve temeli atılmış olan iki yeni rafineri tesisinin de kuruluş çalışmaları devam etmektedir. Bunlardan Ege Rafineri İzmir'in Aliğa ilçesinde yıllık 10 milyon ton ham petrol işleme kapasitesine sahip olacak şekilde projelendirilmiş olup tesis kurma çalışmaları Azerbaycan devlet şirketi STAR A.Ş. tarafından sürdürülmektedir. Temeli 25 Ekim 2011 tarihinde atılan rafinerinin 2017 yılında üretime geçmesi ve Ural "Azeri Light" ve Kerkük gibi çeşitli ham petroleri işleyebilecek esneklikte olması planlanmaktadır.⁷¹

Bir diğer rafineri projesi ise ÇALIK Grubu tarafından 6 Aralık 2007 tarihinde lisansı alınan Doğu Akdeniz Petrokimya ve Rafineri Sanayi Entegre Tesisidir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Kerkük-Yumurtalık ile yapımı projelendirilen ve Samsun-Ceyhan boru hatlarına gelen petrolü işlemesi hedeflenen bu rafineride ise yıllık 15 milyon ton ham petrol işlenmesi tasarlanmaktadır.⁷²

⁷¹ TPAO, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu, s.18.

⁷² EPDK, Petrol Piyasası Sektör Raporu, s.12.

2.3. DOĞALGAZ

2.3.1. Üretim

Türkiye'nin 2012 yılı yurtiçi üretilebilir doğal gaz rezervi ise 6,83 milyar m³ olup yeni keşifler yapılmadığı takdirde, bugünkü üretim seviyesi ile yurtiçi doğal gaz rezervinin ancak 10,3 yıllık bir ömrü bulunduğu hesaplanmıştır.⁷³

Tablo 3
2012 Yılı Türkiye Doğal Gaz Rezervleri

Şirket	Rezervardaki Gaz(*74)	Üretilebilir Gaz	Kalan Üretilebilir Gaz
T.P.A.O.	16 267 954 165	12 050 635 459	3 972 681 642
N.V.Turkse Perenco	340 680 073	340 680 073	
Amity Oil İnt. & T.P.A.O	1 924 833 289	1 586 975 398	86 853 167
Thrace Basın & Pinnacle Turkey & Corp	5 320 873 992	4 828 601 173	2 299 472 242
Tiway& T.P.A.O.&Foinavon& Petrol Ofisi A.Ş	1 336 910 000	1 005 490 000	143 089 510
TransAtlantic&Petrako& Valeura Energy	140 993 784	133 253 784	9 796 449
Arar	240 013 267	192 013 267	190 588 584
Tiway-TEMI	161 400 000	141 600 000	135 316 297
Petrogas	27 533 214	27 533 214	40 208
Amity Oil İnt.	17 656 097	17 656 097	3 539
Maya & Çalık Enerji & Petrogas	1 049 720	1 049 720	
Toplam	25 779 897 601	20 325 488 185	6 837 841 638

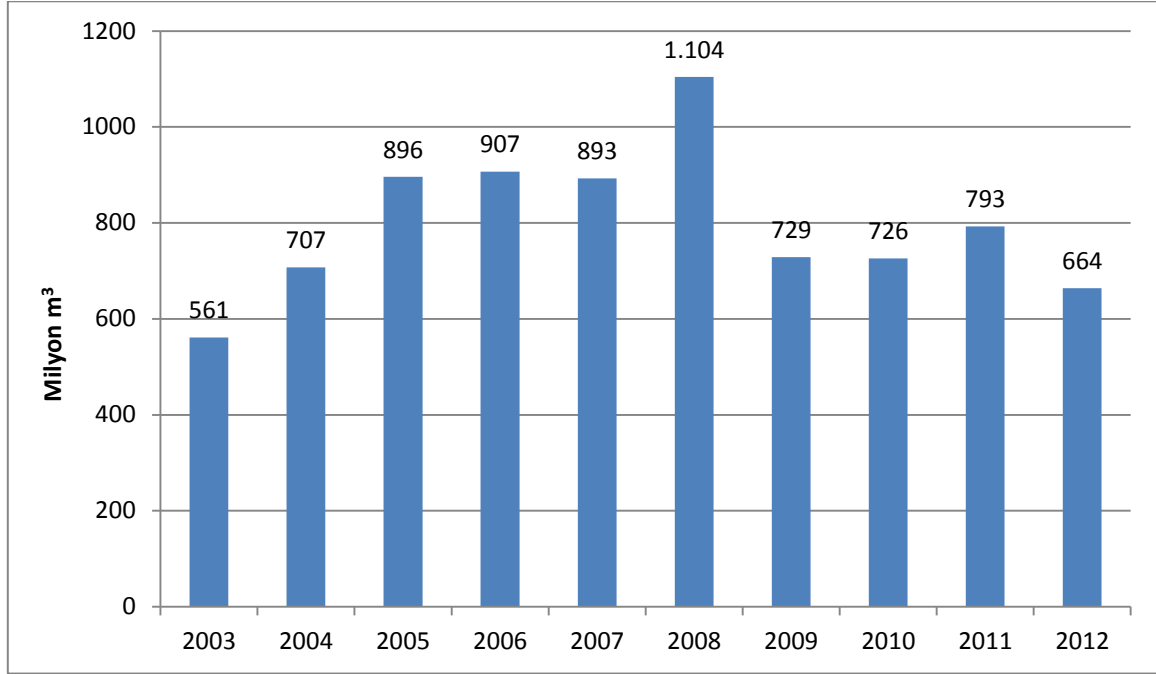
Kaynak: TPAO, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.14.

Türkiye'de günümüze kadar toplam 13,5 milyar m³ doğal gaz üretilmiş olup bunun 664 milyon m³'ü 2012 yılında gerçekleşmiştir. 80 doğalgaz sahasında gerçekleşen bu

⁷³ TPAO, s.12.

⁷⁴ *İspatlanmış, muhtemel ve mümkün rezervler toplamıdır.

üretimine rağmen bir önceki yıla göre %16,7 düşüş yaşanmıştır. Ayrıca Karadeniz’de yürütülen faaliyetler sonucunda Karadeniz Türk karasuları içinde doğal gaz üretimine başlanmış olup, 2012 yılında günde yaklaşık 350.000 m³ gaz üretimi gerçekleştirilmiştir.⁷⁵

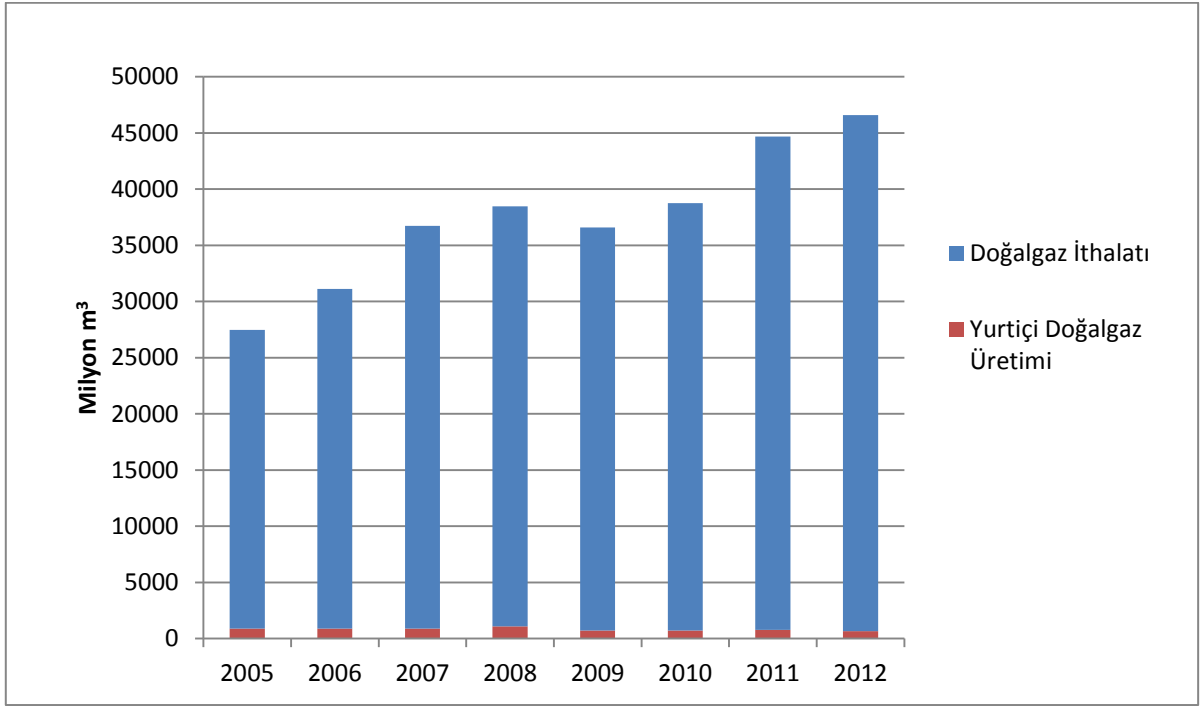
Şekil 5: Yıllara Göre Türkiye Doğalgaz Üretimi

Kaynak: TPAO, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.12.

Son on yılda Türkiye doğalgaz arzı %91 oranında artmıştır. 2012 yılında doğalgaz talebinin sadece %1,6'sı yerli üretimle karşılanmıştır.⁷⁶ Bir başka deyişle Türkiye doğalgaz temini konusunda %98,64 oranında ithalata bağımlıdır.

⁷⁵ TPAO, s.10-11.

⁷⁶ TPAO, s.13.

Şekil 6: Yıllara Göre Türkiye Doğalgaz Arzı

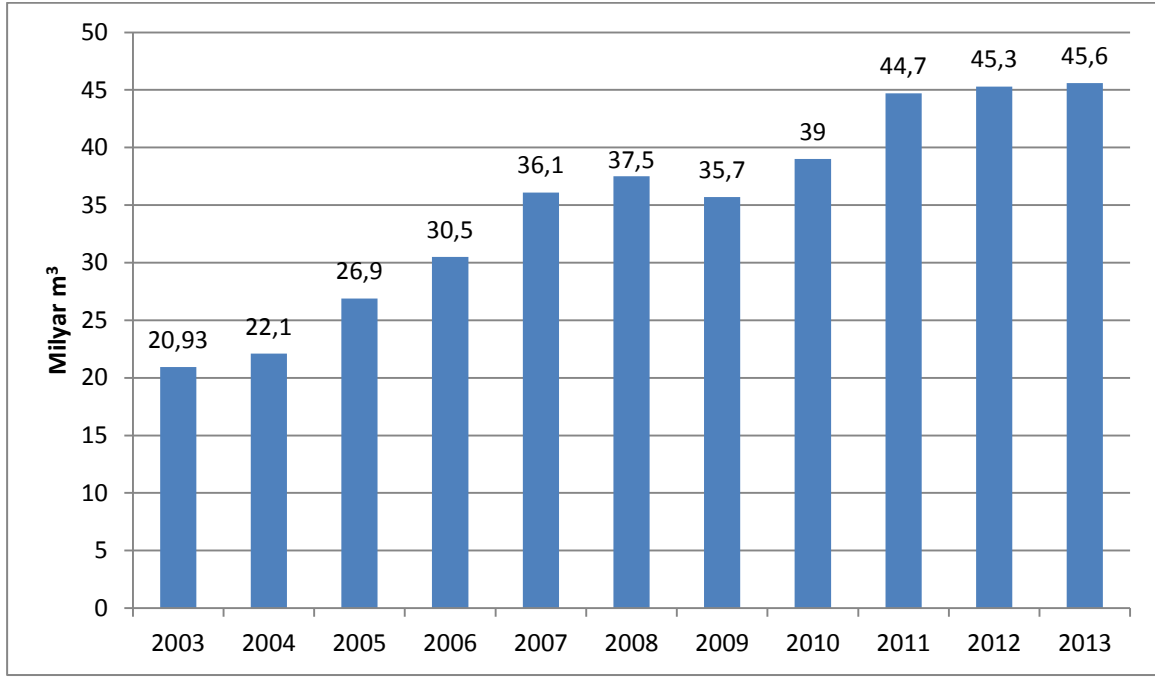
Kaynak: TPAO, 2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.13.

Ayrıca, Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacının bu denli yükselmesinin bir sebebi de doğal gaz ihtiyacı ile elektrik ihtiyacı arasında bir doğru orantının bulunmasıdır. Zira, Türkiye elektrik ihtiyacının büyük bir kısmını doğalgazdan karşıladığı için elektrik ihtiyacı arttıkça doğalgaz ihtiyacı da artmaktadır. Türkiye'de tüketilen doğalgazın %45'i elektrikte kullanılmaktadır.⁷⁷ Yerli üretimin oldukça yetersiz olması ve talebin büyük bir hızla artması Türkiye'yi uzun dönemli alım sözleşmeleri imzalamak durumunda bırakmıştır.

2.3.2. Tüketim ve Temin

Türkiye'nin doğalgaz tüketimi sürekli bir artış eğilimi göstermektedir. 2012 yılında 45,3 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise 45,6 milyar m³ doğalgaz tüketilmiştir.

⁷⁷ TPAO, 2013 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.28.

Şekil 7: Yıllara Göre Türkiye Doğalgaz Tüketimi

Kaynak: BP

Artan ihtiyacı karşılamak amacıyla Türkiye uzun dönemli ilk doğalgaz alım anlaşmasını 1986 yılında Rusya ile yapmış ve yıllık 6 milyar m³ alım taahhüdü vermiştir. Daha sonra sırasıyla Rusya (İlave Batı Hattı), İran, Rusya (Mavi Akım) ve 2007 yılından itibaren de Azerbaycan ile uzun dönemli doğalgaz alım anlaşmaları imzalamıştır. Türkmenistan ile 1999 yılında anlaşma imzalanmasına karşılık henüz devreye girmemiştir. Türkiye şu anda boru hatları ile söz konusu 3 ülkeden doğalgaz ithal etmektedir.⁷⁸

⁷⁸ EPDK, Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu, Ankara, 2013, s.22.

Tablo 4
Doğalgaz Alım Sözleşmeleri

Sözleşme	Miktar(*)	Sözleşme Tarihi	Süre (Yıl)	Gaz Teslimatına Başlanan Yıl
Rusya (Batı Hattı) (**)	6	14.02.1986	25	1987
Cezayir (LNG)	4	14.04.1988	20	1994
Nijerya (LNG)	1,2	09.11.1995	22	1999
İran	10	08.08.1996	25	2001
Rusya (Mavi Akım)	16	15.12.1997	25	2003
Rusya (Batı Hattı)	8 (***)	18.02.1998	23	1998
Türkmenistan	16	21.05.1999	30	-
Azerbaycan	6,6	12.03.2001	15	2007

(*) Plato değerini belirtmektedir. (milyar c m³/yıl).

(**) Anlaşma 31.12.2011 tarihi itibarıyla sona ermiş olup Akfel Gaz Sanayi ve Ticaret A.Ş., Bosphorus Gaz Corporation A.Ş. Batı Hattı Doğalgaz Ticaret A.Ş ve Kibar Enerji Dağıtım Sanayi A.Ş. ile Rusya Federasyonu arasında toplamda 6 milyar c m³/yıl'lık yeni alım anlaşmaları imzalanmıştır.

(***) 4646 sayılı Kanun'un Geçici 2. maddesi kapsamında BOTAŞ'ın 18.02.1998 tarihli alım-satım sözleşmesinin 4 milyar c m³/yıl miktarlık kısmı devredilmiştir.

Kaynak: EPDK, **Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu**, Ankara, 2013, s.22.

Doğalgaz alımı yapılan kaynak ülkeler ile ilgili veriler incelendiğinde Türkiye'nin en büyük doğalgaz tedarikçisinin Rusya ve İran olduğu görülmektedir.⁷⁹

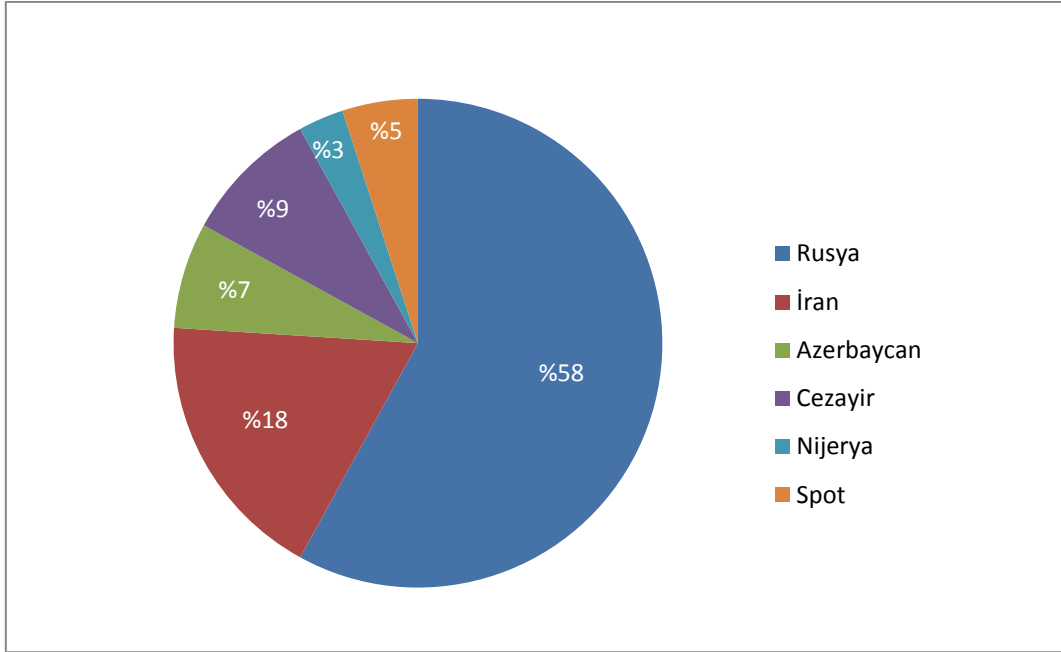
Tablo 5
2005-2012 Yılları Arasında Doğalgaz İthalat Miktarları (milyon Sm³)

Yıl	Rusya	İran	Azerbaycan	Cezayir	Nijerya	Spot LNG	Toplam
2005	17.524	4.248	0	3.786	1.013	0	26.571
2006	19.316	5.594	0	4.132	1.100	79	30.221
2007	22.762	6.054	1.258	4.205	1.396	167	35.842
2008	23.159	4.113	4.580	4.148	1.017	333	37.350
2009	19.473	5.252	4.960	4.487	903	781	35.856
2010	17.576	7.765	4.521	3.906	1.189	3.079	38.036
2011	25.406	8.190	3.806	4.156	1.248	1.069	43.874
2012	26.491	8.215	3.354	4.076	1.322	2.464	45.922

Kaynak: EPDK, **Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu**, Ankara, 2013, s.23.

⁷⁹ EPDK, *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, s.22.

Yüzdelerle düşünülürken Türkiye doğalgaz alımını %58 gibi büyük bir oranda Rusya'dan karşılamaktadır.⁸⁰ Türkiye, -Almanya'dan sonra- Rusya'dan en çok doğalgaz ithal eden ikinci ülke konumundadır.⁸¹ Ayrıca doğalgaz temini konusunda %18 oranında da İran'a bağımlı durumdadır.

Şekil 8: Ülkelere Göre Doğalgaz İthalat Oranları

Kaynak: EPDK, **Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu**, Ankara, 2013, s.23.

Türkiye arz güvenliği ve tedarikte esnekliği sağlamak için sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) da ithal etmektedir.⁸² Türkiye ilk kez 1994 yılında Cezayir'den LNG ithal etmiştir. 1999 yılından itibaren Nijerya'dan da LNG ithaline başlamıştır. 2012 yılında toplam 7.862 Sm³ LNG ithalatı yapılmış olup bu miktar, 2012 yılı toplam doğalgaz ithalatının %17'sine tekabül etmektedir. LNG ithalatının %52'si Cezayir'den %17'si Nijerya'dan %31'i ise spot piyasadan yapılmıştır. Ayrıca Türkiye söz konusu LNG'nin depolanması gazlaştırılması ve iletim hattına gönderilmesinde kullanılan 2 adet LNG terminaline sahiptir. Bunlardan Marmara Ereğlisi LNG

⁸⁰ EPDK, *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, s.23.

⁸¹ *Gazprom and Botas sign commercial documents on gas supplies to Turkey in 2012*, 2011, <http://www.gazprom.com/press/news/2011/december/article126756/> (30Mart 2014).

⁸² Doğal gazın boru hatları ile iletiminin teknik veya ekonomik açıdan mümkün olmadığı durumlarda doğal gaz, -162 dereceye kadar soğutulmuş sıvılaştırılır ve hacmi 600 kata kadar küçültülen sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) özel olarak imal edilmiş tankerler vasıtasıyla taşınır.

Terminali 1994 yılında, Ege Gaz A.Ş LNG Terminali ise 2006 yılında kullanılmaya başlanmıştır.⁸³

2.3.3. Boru Hatları

Türkiye her ne kadar yeterli doğalgaz üretimine sahip olmasa da büyük doğalgaz tedarikçi ülkelere yakın coğrafi konumu kendisine avantaj sağlamaktadır. Stratejik konumu sayesinde birçok ülkenin doğalgaz kaynakları boru hatlarıyla topraklarına ulaşmakta veya topraklarından geçmektedir. Rusya, İran ve Azerbaycan'dan çeşitli boru hatlarıyla doğalgaz ithal edilmektedir.

Rusya'dan Türkiye'ye doğalgaz taşıyan Mavi Akım doğalgaz boru hattı Türkiye'nin direkt olarak doğalgazı Rusya'dan almasını sağlamaktadır. 1207 km uzunluğundaki boru hattı Rusya'nın İzobilnia bölgesinden başlayıp Karadeniz'in altından 396 km yol kat ederek Samsun'a ulaşmaktadır. Samsun'dan devam eden hat 500 km devam ederek Ankara'ya varmaktadır. Kapasitesi yıllık 16 milyar m³ olan boru hattından ilk doğalgaz 2003 yılında Türkiye'ye pompalanmıştır. 2011 yılında 14 milyar m³, 2012 yılında ise 14,7 milyar m³ doğalgaz bu hat aracılığıyla Türkiye'ye ulaşmıştır.⁸⁴

Türkiye ve Azerbaycan'ın ortaklaşa geliştirdikleri Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) Projesi, Azerbaycan Şah Deniz-2 sahasından çıkarılacak doğalgazın Türkiye tarafından alımı ve satımı ile Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını amaçlamaktadır.⁸⁵ 26 Haziran 2012 tarihinde İstanbul'da imzalanan çerçeve anlaşmalar Bakanlar Kurulu onayından sonra 17 Ocak 2013 tarihinde resmi gazetede yayımlanmıştır.⁸⁶

Anlaşmaya göre, TANAP üzerinden ilk aşamada üretilecek 16 milyar m³ gazın 6 milyar m³'ünün Eskişehir ve Trakya Bölgesi'nde iki noktadan ulusal şebekeye bağlanarak Türkiye piyasasına sürülmesi ve kalan 10 milyar m³'ün ise Avrupa'ya taşınması

⁸³ EPDK, *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, s.32.

⁸⁴ *Blue Stream*, <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/blue-stream/> (30 Mart 2014).

⁸⁵ *TANAP Nedir?*, <http://www.tanap.com/tanap-nedir> (30 Mart 2014)

⁸⁶ **Resmi Gazete**, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Sistemine İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma İle Eki Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ve The Trans Anatolian Gas Pipeline Company B.V. Arasında Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Sistemi Hakkında Ev Sahibi Hükümet Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun", 17 Ocak 2013.

planlanmaktadır.⁸⁷ 2014 yılı sonunda inşasına başlanması planlanan projenin 2017-2018 yılları arasında işletmeye alınması ve işletmesinin 49 yıl sürmesi hedeflenmektedir.⁸⁸ Ayrıca, hattın taşıma kapasitesinin kademeli olarak 2023'te 23 milyar m³'e 2026 ise 32 milyar m³'e ulaştırılması hedeflenmektedir. Türkiye'nin Gürcistan sınırından başlayıp Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarında son bulacak yer altı boru hattının Türkiye'deki uzunluğu 1900 km, Yunanistan hattının uzunluğu ise 67 km olarak hesaplanmaktadır.⁸⁹

Avrupa'ya doğal gaz temin edecek önemli projelerden biri olan Türkiye-Yunanistan-İtalya Boru Hattı Projesi ile Hazar kaynaklarından elde edilecek gazın Türkiye üzerinden Yunanistan ile İtalya'ya ulaştırılması planlanmaktadır. 2007 yılında anlaşması imzalanan proje ile Yunanistan'a yıllık 3,6 milyar m³, İtalya'ya ise yıllık 8 milyar m³ gaz ulaştırılması hedeflenmektedir. Boru hattı projesinin Türkiye-Yunanistan bölümü 2007 yılında işletmeye alınmış, Yunanistan-İtalya kısmının ise 2018 yılında devreye alınması planlanmıştır.⁹⁰ Boru hattının Türkiye-Yunanistan kısmından Yunanistan'a 2012 yılı sonu itibariyle 3,188 milyar m³ gaz ihraç edilmiştir.⁹¹

Nabucco Projesi Ortadoğu ve Hazar Bölgesi doğal gaz rezervlerini Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya (Nabucco) Doğal Gaz Boru Hattı ile Batı Avrupa pazarlarına bağlamayı öngören projedir.⁹² 2009 yılında Ankara'da imzalanan anlaşmaya rağmen gaz taşıma taahhütlerinin hala alınamamış olması ve buna bağlı olarak şirketlerin taşıma anlaşmalarının yapılamamış olması projeye yönelik kesin yatırım kararlarını engellemektedir. Yatırım kararlarını etkileyip projede değişikliğe neden olan bir diğer husus ise Türkiye'nin Azerbaycan ile Tanap projesi için anlaşmasıdır. Bu durum "Nabucco West" (Nabucco Projesi Batı Bölümü) kavramının ortaya çıkmasına neden olmuş ve böylece Tanap ile Türkiye'nin Bulgaristan sınırına ulaşan gazın Bulgaristan'dan itibaren Nabucco hattı ile taşınmasının önü açılmıştır. Bu kapsamda Şah Deniz Konsorsiyumu ile Nabucco Uluslararası Şirketi arasında İşbirliği Anlaşması ile Hissedarlık ve Fonlama Anlaşmaları imzalanmıştır.⁹³

---

⁸⁷ **Resmi Gazete**, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Sistemine İlişkin Hükümetler Arası Anlaşma", 19 Mart 2013.

⁸⁸ ETKB, **2013 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013, s. 79.

⁸⁹ *TANAP Nedir?*, <http://www.tanap.com/tanap-nedir> (30 Mart 2014)

⁹⁰ *Uluslararası Projeler*, <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, (30 Mart 2014)

⁹¹ ETKB, **2012 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013, s.108.

⁹² BOTAŞ, **2012 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013, s.46.

⁹³ ETKB, *2012 Faaliyet Raporu*, s.109.

2.3.4. Depolama

Türkiye daha önce kış aylarında Rusya ve İran'dan gelen doğalgaz akışındaki kesintilerden dolayı sıkıntı yaşamıştır. Türkiye'nin doğalgaz temini konusunda dışa bağımlı olmasının yanı sıra böyle ani kesintilerin yaşandığı dönemlerde yeterli depolama kapasitesine sahip olmaması da ciddi endişelere neden olmuştur. Böylece doğalgaz temininde sürekliliğin aksamaya uğramaması için depolamaya duyulan ihtiyacın Türkiye için ne kadar önemli olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Bundan dolayı depolama kapasitesinin artırılması konusunda yeni projeler geliştirilmiştir.

Türkiye'de hali hazırda doğalgaz depolama lisansına sadece Botaş, TPAO ve Ege Gaz sahiptir. 21 Şubat 2012 tarihinde "Aynı Yerde Doğal Gaz Depolama Faaliyetinde Bulunmak Üzere Lisans Başvurusunda Bulunan Tüzel Kişilerin Seçimi Hakkında Yönetmelik" yayımlanmıştır. Yönetmeliğin yayımlanmasından sonra 6 adet doğalgaz depolama lisansı başvurusunda bulunulmuştur. Bu taleplerden ikisi uygun görülmüş olup diğer dördü ise inceleme aşamasında bulunmaktadır.⁹⁴

Hem LNG yani sıvılaştırılmış şekilde hem de yer altında depolama şeklinde tutulabilen doğalgaz Türkiye'de iki şekilde de depolanmaktadır. Yer altı doğalgaz depolama Botaş ve TPAO tarafından Kuzey Marmara (Silivri) ve Değirmenköy tesislerinde yapılmaktadır. Ayrıca Tuz Gölü altında 750 milyon m³ doğal gaz depolama kapasitesine sahip olacak bir tesisin projelendirme çalışmaları da devam etmektedir. İhtiyaç olması halinde depodan sisteme günlük 40 milyon m³ doğal gaz verilebilecek şekilde tasarlanmakta ve 2018 yılında da toplam 1.500.000.000 m³ depolama kapasitesine ulaşması hedeflenmektedir.⁹⁵

LNG depolama ise Botaş ve Ege Gaz şirketleri tarafından yürütülmektedir. 1994 yılında devreye alınan Marmara Ereğlisi Terminali ile 2006 yılında devreye alınan İzmir Aliağa Tesisleri LNG'nin gazlaştırılarak ana iletim hattına sevk edilmesini sağlayan tesislerdir.⁹⁶

⁹⁴ EPDK, *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, s.31.

⁹⁵ EPDK, *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, s.32.

⁹⁶ EPDK, *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, s.32.

Tablo 6

Depolama Faaliyeti Tesis Bilgileri

Şirket Adı	Tesis Türü	Tesis Yeri	Depolama Kapasitesi
BOTAŞ	LNG	Marmara Ereğlisi	255.000 m ³ LNG (85.000 m ³ *3)
Ege Gaz A.Ş.	LNG	Aliağa/ İzmir	280.000 m ³ LNG (140.000 m ³ *2)
TPAO	Yer Altı	Silivri / İstanbul	2.661.000.000 m ³
BOTAŞ	Yer Altı	Sultanhanı / Aksaray	1.500.000.000 m ³

Kaynak: EPDK, **Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu**, Ankara, 2013, s.32.

2.4. ELEKTRİK

2.4.1. Üretim

Türkiye 2013 yılında 239,3 milyar kWh elektrik üretip 245,5 milyar kWh tüketmiştir. Yıllık elektrik enerjisi tüketim artış hızı ise son 11 yılda %5,81 olarak gerçekleşmiştir. Tüketim artış hızı yıllara göre ele alındığında 2011 yılında %9,4, 2012 yılında %5,2, 2013 yılında ise %1,2 olarak gerçekleştiği görülmektedir.⁹⁷

⁹⁷ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü**, Ankara, 2013, s.15.

Tablo 7

Kaynak Bazında Türkiye Elektrik Enerjisi Üretimi (Gwh)

YIL	TERMİK	HİDROLİK	JEOTERMAL+RÜZGAR	TOPLAM	ARTIŞ
2003	105.101	35.330	150	140.581	8,60%
2004	104.464	46.084	151	150.698	7,20%
2005	122.242	39.561	153	161.956	7,50%
2006	131.835	44.244	221	176.300	8,90%
2007	155.196	35.851	511	191.558	8,70%
2008	164.139	33.270	1.009	198.418	3,60%
2009	156.923	35.958	1.931	194.813	-1,80%
2010	155.828	51.796	3.585	211.208	8,40%
2011	171.638	52.339	5.418	229.395	8,60%
2012	174.872	57.865	6.760	239.497	4,40%
2013	171.256	59.246	8.729	239.293	-8,00%
Oran (2013)	71,60%	24,70%	3,70%	100%	-

Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, Ankara, 2013, s.16.

2013 yılı elektrik üretimi değerlendirildiğinde üretilen 239.293 GWh elektriğin 171.256 GWh'i termik santrallerden, 59.246 GWh'i hidroelektrik santrallerinden, 8.792 GWh'i ise yenilebilir enerji kaynaklarından sağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle elektrik üretiminin %71,6'sı termik santrallerden, %24,7'si hidroelektrik santrallerden, %3,7'si ise yenilebilir enerji kaynaklarından sağlanmıştır.⁹⁸

⁹⁸ ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, s.17.

Tablo 8

Kaynak Bazında Türkiye Elektrik Enerjisi Üretim Oranları

YIL	TERMİK	HİDROLİK	JEOTERMAL+RÜZGAR
2003	74,80%	25,10%	0,10%
2004	69,30%	30,60%	0,10%
2005	75,50%	24,40%	0,10%
2006	74,80%	25,10%	0,10%
2007	81%	18,70%	0,30%
2008	82,70%	16,80%	0,50%
2009	80,60%	18,50%	1,00%
2010	73,80%	24,50%	1,70%
2011	74,80%	22,80%	2,40%
2012	73%	24,20%	2,80%
2013	71,60%	24,70%	3,70%

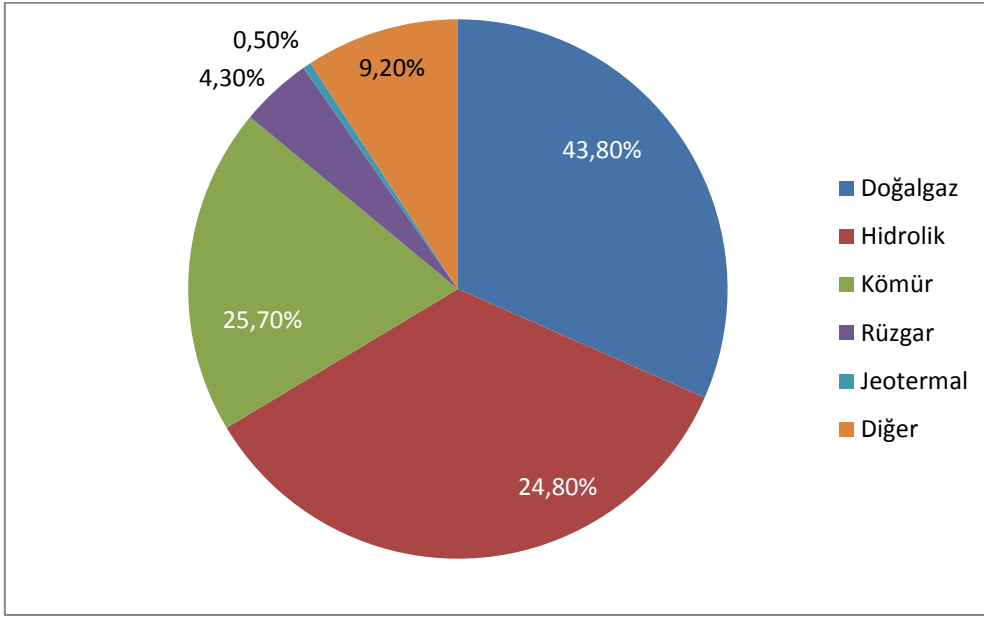
Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, Ankara, 2013, s.17.

Tablo incelendiğinde 2003 yılından günümüze kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretiminde ciddi artışlar kaydettiği anlaşılmaktadır. Termik santraller bakımından incelendiğinde ise yaklaşık değerlerin korunduğu ve birinciliğini devam ettirdiği görülmektedir.

Günümüzde elektrik üretiminde %71,6 oranı ile en büyük paya sahip olduğu görülen termik santraller ise kullandıkları kaynaklar bakımından değişmektedir. Termik santrallerin kullandığı kaynaklar arasında ilk sırayı %43,81 ile doğal gaz + LNG almaktadır. Elektrik üretiminde doğal gazın oldukça önemli bir yer tuttuğu görülen 2013 yılı birincil enerji kaynaklarına göre elektrik üretimi dağılımını gösteren aşağıdaki grafikte, kömür %25,7'lik bir payla ikinci sırada hidrolik ise %24,8 ile üçüncü sırada yer almaktadır.⁹⁹

⁹⁹ ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, s.19.

Şekil 9: 2013 Yılı Sonu İtibariyle Kaynak Bazında Türkiye Elektrik Enerjisi Üretim Oranları

Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü**, Ankara, 2013, s.19.

Doğalgazın bir önceki bölümde açıklandığı gibi sadece ısınma veya endüstri kuruluşlarını beslemek için değil aynı zamanda elektrik üretiminde oldukça önemli bir paya sahip olduğu söz konusu rakamlarla anlaşılmaktadır. Türkiye'nin elektrik talebinin her yıl yaklaşık %7 oranında arttığı¹⁰⁰ göz önüne alındığında bu artışı karşılayabilecek yeterli doğalgaz kaynağına sahip olmaması temin sorununu önemli hale getirmektedir.

2.4.2. Kurulu Güç

Yıllara göre bakıldığında ülkenin elektrik enerjisi kurulu gücündeki artış miktarının son yıllarda ivme kazandığı görülmektedir. 2012 yılında 4.245 MW, 2013 yılında ise 6.986 MW'lık kapasite artışı sağlanmıştır. 2003-2013 yılları arasında %6,6 oranında kapasite artışı gerçekleşmiştir.¹⁰¹

¹⁰⁰ TEİAŞ, **Türkiye Elektrik Enerjisi 10 Yıllık Üretim Kapasite Projeksiyonu (2012 – 2021)**, Ankara, 2012, s.22.

¹⁰¹ ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, s.22.

Tablo 9

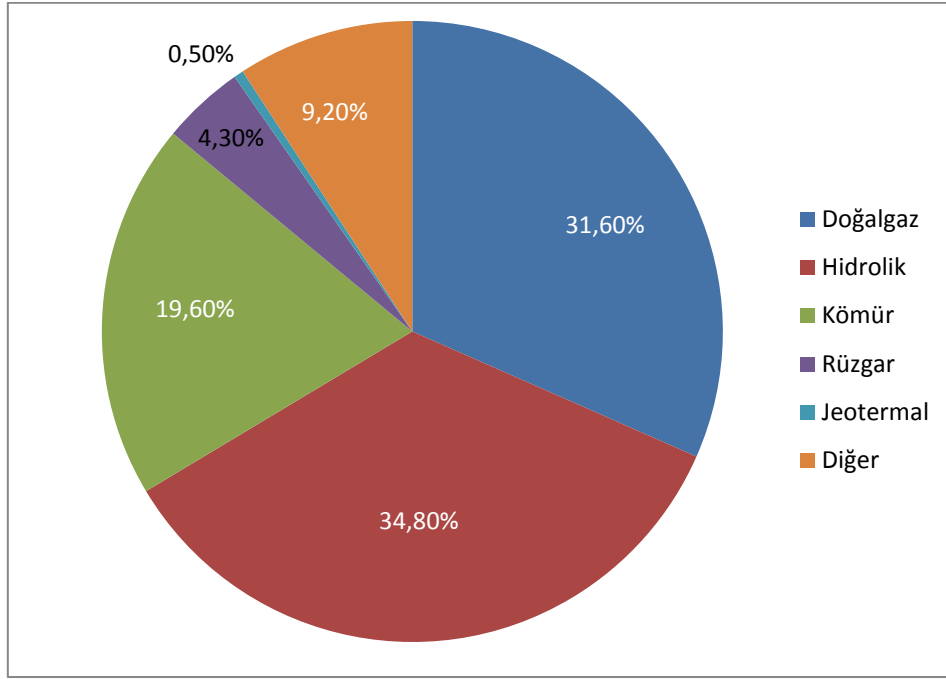
Türkiye Elektrik Enerjisi Kurulu Gücü

YIL	TERMİK			HİDROLİK	RÜZGAR	JEOTERMAL	TOPLAM	ARTIŞ (%)
	KÖMÜR	DOĞALGAZ	DİĞER					
2003	8.239	10.053	4.683	12.579	18,9	15	35.587	11,7
2004	8.296	11.349	4.500	12.645	18,9	15	36.824	3,5
2005	9.117	12.275	4.487	12.906	20,1	15	38.820	5,4
2006	10.197	12.641	4.520	13.063	59	23	40.502	4,3
2007	10.097	12.853	4.322	13.395	146,3	23	40.836	0,8
2008	10.095	13.428	4.072	13.829	363,65	29,8	41.817	2,4
2009	10.501	14.555	4.284	14.553	791,6	77,2	44.761	7
2010	11.891	16.112	4.276	15.831	1.320	94,2	49.524	10,6
2011	12.491	16.003	5.438	17.137	1.729	114,2	52.911	6,8
2012	12.530	17.162	5.337	19.620	2.261	162,2	57.072	7,9
2013	12.563	20.268	5.854	22.289	2.760	311	64.044	12,2
ORAN	%19,6	%31,6	%9,2	%34,8	%4,3	0,5	100	-

Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, Ankara, 2013, s.22.

2013 yılında 64.044 MW olarak gerçekleşen elektrik enerjisi kurulu gücünün %34,8'i hidrolik, %31,6'sı doğalgaz, %19,6's kömür, %4,3'ü rüzgar ve %9,2'si diğer kaynaklardan oluşmuştur.¹⁰²

¹⁰² ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, s.24.

Şekil 10: 2013 Yılı Sonu İtibariyle Kaynak Bazında Kurulu Güç Oranları

Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü**, Ankara, 2013, s.24.

Termik santrallerin kurulu gücü için yapılan değerlendirmede ise tek yakıtlı ve çok yakıtlı santraller ayrı ayrı ele alınmaktadır. 2013 yılında iki tür santralden toplam elde edilen elektrik miktarının 38.685 MW olarak gerçekleştiği görülmektedir. Tek yakıtlı santraller içinde doğalgaz ile çalışan santraller büyük bir payla birinci sırada linyit ile çalışan santraller ise ikinci sıradadır. 2013 yılında tek yakıtlı termik santrallerin sahip olduğu toplam kurulu güç içerisinde doğalgazla çalışan santraller %60, linyit ile çalışan santraller ise %24,3 oranındadır.¹⁰³

¹⁰³ ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, s.25.

Tablo 10

Türkiye Termik Santral Kurulu Gücü Dağılımı

		2003	2009	2012	2013
Tek Yakıtlı	Linyit	6.439	8.110	8.148	8.180
	Taşkömürü	335	335	335	335
	İthal Kömür+Asfaltit	1.465	2.056	4.048	4.048
	Fuel-Oil	2.331	1.541	1.196	542
	Motorin	236	27	27	27
	LPG	30	0	0	0
	Nafta	137	21	5	5
	Doğalgaz	10.053	14.555	17.162	20.268
	LNG			2	2
	Yenilenebilir+Atık	28	82	159	237
	Toplam	21.053	26.726	31.080	33.643
	Çok Yakıtlı	Katı+Sıvı	465	552	676
Sıvı+Doğalgaz		1.457	2.062	3.273	4.366
Toplam		1.922	2.614	3.949	5.042
Termik Toplam		22.975	29.339	35.029	38.685

Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, Ankara, 2013, s.25.

Yerli ve ithal kaynak bakımından değerlendirildiğinde ise 2013 yılında yerli kaynak bazlı kurulu güç miktarı 34.112 MW ile %53,3 oranına sahipken ithal kaynaklardan yakıt sağlayan santrallerin gücü ise 29.932 MW ile %46,'dir.

Yıllar bazında bakıldığında 2003 – 2013 yılları arasında hem yerli hem de yabancı kaynaklardan sağlanan kurulu güç miktarının arttığı görülse de oransal olarak ciddi bir değişim yaşanmamıştır.¹⁰⁴

¹⁰⁴ ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, s.29.

Tablo 11

Yerli ve İthal Kaynak Bazında Türkiye Kurulu Gücü

YIL	YERLİ KAYNAKLAR		İTHAL KAYNAKLAR	
	MW	%	MW	%
2003	19.414	%54,6	16.173	%45,4
2004	19.493	%52,9	17.331	%47,1
2005	20.442	%52,7	18.378	%47,3
2006	21.732	%53,7	18.770	%46,3
2007	22.053	%54,0	18.783	%46,0
2008	22.726	%54,3	19.091	%45,7
2009	23.948	%53,5	20.813	%46,5
2010	25.817	%52,1	23.707	%47,9
2011	25.570	%52,1	25.341	%47,9
2012	30.684	%53,8	26.388	%46,2
2013	34.112	%53,3	29.932	%46,7

Kaynak: ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, Ankara, 2013, s.29.

2.5. TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKALARI

Enerji ile ilgili istatistiksel verilerle açığa çıktığı gibi Türkiye'nin giderek artan enerji talebi karşısında yerli enerji üretimi yetersiz kalmaktadır, dolayısıyla Türkiye kendisini enerji arz güvenliğini güvence altına almak zorunda hissetmektedir. 2010 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının yayımlanmış olduğu 2010-2014 yılları Stratejik Planı ile 2013 yılında yayımladığı Mavi Kitap Türkiye'nin enerji arz güvenliği bağlamında ulaşmak istediği hedefleri ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız'ın sunum ve demeçlerinde de dile getirilen bu hedeflerin başında *yerli üretim enerji kaynaklarına öncelik vermek ve petrol ve doğalgaz alanlarında kaynak çeşitliliğini sağlamak* gelmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin enerji arz güvenliğini esas alan temel hedefleri şunlardır:

- Yerli kaynaklara öncelik vermek suretiyle kaynak çeşitliliğini sağlamak,

- Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arzı içindeki payını arttırmak,
- Enerji verimliliğini artırmak,
- Serbest piyasa koşullarına tam işlerlik kazandırmak ve yatırım ortamının iyileşmesini sağlamak,
- Petrol ve doğal gaz alanlarında kaynak çeşitliliğini sağlamak ve ithalattan kaynaklanan riskleri azaltacak tedbirleri almak,
- Jeostratejik konumunu etkin kullanarak, enerji alanında bölgesel işbirliği süreçleri çerçevesinde enerji koridoru ve terminali haline gelmek,
- Enerji ve tabii kaynaklar alanlarındaki faaliyetlerin çevreye duyarlı halde yürütülmesini sağlamak,
- Doğal kaynakların ülke ekonomisine katkısını artırmak,
- Endüstriyel hammadde, metal ve metal dışı madenlerin üretimlerini arttırarak yurt içinde değerlendirilmesini sağlamak,
- Maliyet, zaman ve miktar yönlerinden enerjiyi tüketiciler için erişilebilir kılmak¹⁰⁵

Türkiye zaman zaman enerji ithal ettiği ülkeler ile sorunlar yaşayabilmektedir. Bu sorunlarda enerji konusu da politik amaçlar doğrultusunda önemli bir unsur olarak kullanılabilir. Bundan dolayı Türkiye enerji arz güvenliğinden doğabilecek riskleri minimal bir seviyeye indirmek için çeşitli tedbirler alıp politikalar belirlemektedir. Bu bağlamda enerji arz güvenliğinden kaynaklanan riskleri azaltmak için oluşturulan hedefler şunlardır:

- Yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik verilerek kaynak çeşitlendirmesinin sağlanması,
- Serbest piyasa unsurlarının işlevselliğinin artırılması,
- Yatırım ve ticaret ortamının iyileştirilmesi,
- Enerji sektörünün sürdürülebilirliğini temin etmek amacıyla enerji kaynaklarının, taşıma güzergâhlarının ve enerji teknolojilerinin çeşitlendirilmesi,
- Ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının ülke ekonomisine yüksek katma değer sağlayacak şekilde değerlendirilmesi,
- Enerji arz ve talep zincirinin her halkasında enerji verimliliğinin artırılması,
- Sahip olunan jeopolitik konumun etkin şekilde kullanılmasıyla ülkenin enerji koridoru haline getirilmesi,

---

¹⁰⁵ ETKB, **2010-2014 Stratejik Planı**, Ankara, s.20-49.

- Elektrik arz güvenliğine katkı sağlamak ve yeterli enerjinin kesintisiz ve kaliteli bir şekilde temini açısından komşu ülkelerle enterkoneksiyonların sağlanması,
- Türkiye'nin daha şeffaf bir piyasaya kavuşması ve enerji terminali olabilmesi yolunda enerji borsası ve uluslararası piyasa entegrasyonu projelerinin hayata geçirilmesi,
- Nükleer enerjinin sisteme entegrasyonu,
- Ülkenin enerji alanındaki dışa bağımlılığının azaltılarak enerji maliyetlerinin ülke ekonomisi içindeki payının düşürülmesi ve cari açığın azaltılması,
- Enerji diplomasisi kapsamında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi¹⁰⁶

Bu doğrultuda Türkiye kısa vade programını 2015 yılına endekslemiştir ve hedeflerini de ülke, kaynak ve güzergâh çeşitlenmesine odaklanmaktadır. Buna göre; 2015 yılına kadar yurt dışı ham petrol ve doğalgaz üretiminin 2008 yılı üretim miktarına göre iki katına çıkarılması, 2009 yılı itibari ile 2,1 milyar m³ olan mevcut doğalgaz depolama kapasitesinin de iki katına çıkarılması planlanmaktadır. Aynı şekilde, doğalgaz ithalatında en fazla ithalat gerçekleştirilen ülke payını yüzde 50'nin altına indirerek kaynak ülke çeşitliliğinin sağlanması ve ulusal petrol stoklarının güvenli düzeyde muhafazasının sürdürülmesi de hedeflenmektedir.¹⁰⁷

2015 yılı için jeostratejik konumun etkin olarak kullanılıp enerji alanında bölgesel işbirliği süreçleri çerçevesinde ülkeyi enerji koridoru ve terminali haline getirmeye yönelik hedefler de belirlenmiştir. Buna göre; 2015 yılı sonuna kadar ülkenin ve Avrupa'nın petrol ve doğalgaz arz güvenliğinin artırılması yönünde gündemde olan projelerin gerçekleştirilmesi, 2015 yılına kadar, Ceyhan'a gelen petrol miktarının 2008 yılına göre iki katına çıkarılması, Ceyhan Bölgesi'nin farklı kalite ve özelliklerdeki ham petrolün uluslararası piyasalara sunulabildiği, rafineri, petrokimya tesisleri ve sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihraç terminalinin bulunduğu entegre bir enerji merkezi haline getirilmesi, Transit petrol ve doğal gaz boru hattı projelerinde Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik liderliğinin sürdürülmesi, Türkiye'nin enerji terminali olabilmesi yolunda enerji borsası ve uluslararası piyasa entegrasyonu projelerinin hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.¹⁰⁸

Türkiye ayrıca Cumhuriyet'in 100. kuruluş yıldönümü olan 2023 yılı için de projeksiyonlar üretmiş ve koyduğu hedefler doğrultusunda eylem planları hazırlamıştır. Buna

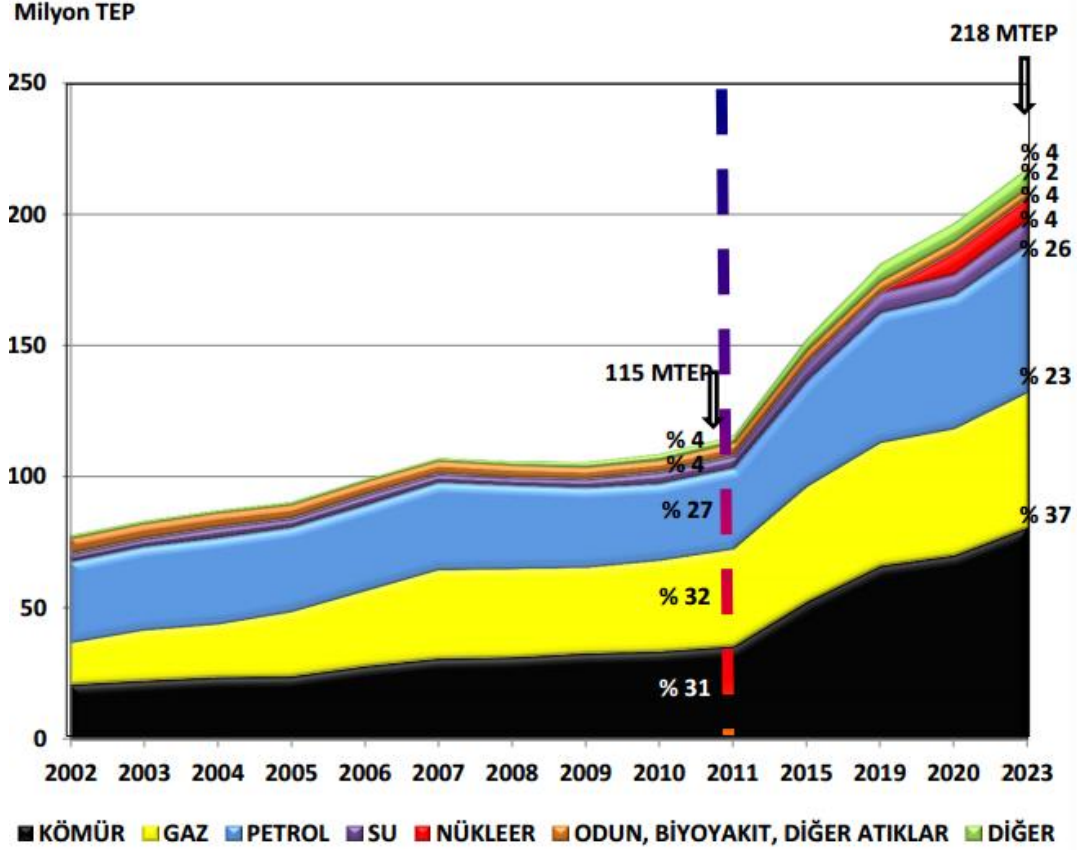
---

¹⁰⁶ Taner Yıldız, "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2014 yılı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Bütçe Konuşması", Ankara, 2013, s.3-4.

¹⁰⁷ Taner Yıldız, "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı TBMM Genel Kurul Konuşması", Ankara, 2013, s.64.

¹⁰⁸ Yıldız, *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı TBMM Genel Kurul Konuşması*, s.65.

göre 2023 yılında birincil enerji talebinin %90 oranında artarak 218 milyon ton eşdeğer petrol (TEP)'e ulaşması beklenmektedir. Kömürün yüzde 37, doğal gazın yüzde 23, petrolün yüzde 26, hidrolik enerjinin yüzde 4, nükleer enerjinin yüzde 4, yenilenebilir ve diğer enerji kaynaklarının payının yüzde 6 olması öngörülmektedir.¹⁰⁹

Şekil 11: 2023 Yılında Birincil Enerji Talebi

Kaynak: Taner Yıldız, "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı TBMM Genel Kurul Konuşması", Ankara, 2013, s.7.

Elektrik sektöründe ise önceki bölümde değinildiği gibi her yıl ortalama %7 oranında elektrik tüketim artışı meydana geldiği görülmektedir. Üretim kapasite projeksiyonlarına göre bu artış 2023 yılına kadar yüksek talep senaryosuna göre yüzde 7,5 ve düşük talep senaryosuna göre ise yüzde 6,5 seviyelerinde olacağı hesaplanmaktadır.¹¹⁰ Talep artışının karşılanması ve elektrik üretimi için ithal edilen kaynakların miktarlarının azaltılması için 2023'e kadar yerli linyit ve taşkömürü kaynaklarının tamamının elektrik üretim amaçlı

¹⁰⁹ Yıldız, *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2014 yılı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Bütçe Konuşması*, s.12.

¹¹⁰ TEİAŞ, s.24-25.

değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Aynı şekilde teknik ve ekonomik olarak yapılabilir hidroelektrik potansiyelinin tamamının elektrik üretim amaçlı kullanılması, rüzgar kurulu güç kapasitesinin 20.000 MW'a çıkarılması ve jeotermalde ise 600 MW kurulu güce ulaşılması hedeflenmektedir.¹¹¹

Türkiye hali hazırda nükleer enerjiye sahip değildir. Fakat nükleer enerji kurulması için hazırlıklarına başlamış ve Rusya ile nükleer enerji kurulumu için anlaşmıştır.¹¹² Bu çerçevede, Akkuyu ve Sinop'ta kurulacak Nükleer Santrallerden yılda yaklaşık 80 milyar kWh elektrik üretilmesi öngörülmektedir.¹¹³ Bu doğrultuda 2023 yılına kadar söz konusu iki nükleer güç santralının devreye alınması ve üçüncü santralin inşasına başlanması planlanmaktadır. İki nükleer güç santrali devreye alındığında Türkiye'nin yıllık 16 milyar m³ doğalgaz ithalatından kurtulacağı hesaplanmaktadır.¹¹⁴ Böylece, nükleer enerjinin kurulu güç içerisindeki payının 2020 yılına kadar en az yüzde 5'e çıkartılması hedeflenmektedir.¹¹⁵

"Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023" de 2023 hedefleri doğrultusunda hazırlanmış ve Bakanlar Kurulunda onaylandıktan sonra 25 Şubat 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu belgede somut hedefler belirlenmiş ve hedeflere ulaşmak için yapılması zorunlu eylemler ile bu eylemlerin yerine getirilmesinden sorumlu kuruluşlar tanımlanmıştır. Söz konusu belgede enerji kaybını önlemek ve kullanılan enerjiden maksimum yarar sağlamak için şu 7 stratejik amaç belirlenmiştir.

- Sanayi ve hizmetler sektöründe enerji yoğunluğunu ve enerji kayıplarını azaltmak
- Binaların enerji taleplerini ve karbon emisyonlarını azaltmak; yenilenebilir enerji kaynakları kullanan sürdürülebilir çevre dostu binaları yaygınlaştırmak
- Enerji verimli ürünlerin piyasa dönüşümünü sağlamak
- Elektrik üretim, iletim ve dağıtımında verimliliği artırmak, enerji kayıplarını ve zararlı çevre emisyonlarını azaltmak
- Motorlu taşıtların birim fosil yakıt tüketimini azaltmak, kara, deniz ve demir yollarında toplu taşıma payını artırmak ve şehir içi ulaşımda gereksiz yakıt sarfiyatını önlemek

---

¹¹¹ Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yüksek Planlama Kurulu Sekreteryası, "**Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Stratejisi Belgesi**", Ankara, 2009, s.9.

¹¹² **Resmi Gazete**, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyetinde Akkuyu Sahası'nda Bir Nükleer Güç Santralının Tesisine Ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma", 6 Ekim 2010.

¹¹³ ETKB, Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı, "**Nükleer Santraller Ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler**" Ankara, 2012, Yayın No 1, s. 7.

¹¹⁴ ETKB, *Nükleer Santraller Ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler*, s.33.

¹¹⁵ Başbakanlık, s.11.

- Kamu kesiminde enerjiyi etkin ve verimli kullanmak
- Kurumsal yapıları, kapasiteleri ve işbirliklerini güçlendirmek, ileri teknoloji kullanımını ve bilinçlendirme etkinliklerini artırmak, kamu dışında finansman ortamları oluşturmak

Söz konusu hedefler başarıldığında 2023 yılında Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) başına tüketilen enerji miktarının (enerji yoğunluğunun) 2011 yılı değerine göre en az %20 azaltılmış olacağı öngörülmektedir.¹¹⁶

Yakın, orta ve uzun vadedeki bu hedeflerin yanı sıra ülke genelinde serbest piyasa ekonomik modelinin benimsenmesiyle bütün devlet kurumlarıyla beraber Enerji Bakanlığı da enerji piyasasını bu düzlemde düzenlemeye çalışmaktadır. Özelleştirmeler yoluyla bu düzenlemeleri gerçekleştiren Enerji Bakanlığı bu bağlamda enerji tesislerinin özelleştirilmesini sağlayacak birçok kanun çıkarmıştır. Böylece rekabete dayalı serbest piyasanın oluşması için altyapı hazırlanmış ve kamu kurumları yeniden yapılandırılmıştır. Öngörülen enerji yatırımlarını özel teşebbüs yoluyla karşılamayı hedefleyen bakanlık ilk özelleştirmeleri elektrik piyasasında yapmıştır. Bu sayede elektrik piyasasındaki özel sektör payı yıllar içinde artmış ve hala artmaya devam etmektedir. Elektrik piyasasındaki özelleştirmelerin 2014 yılına kadar tamamlanması amaçlanmaktadır. 2015 yılında ise tamamen rekabete dayalı bir piyasa yapısının işlerlik kazanması hedeflenmektedir. Doğalgaz piyasasında ise 2015 yılına kadar rekabete dayalı piyasa yapısının oluşturulması için gerekli çalışmaların tamamlanması tasarlanmaktadır. Bu doğrultuda stratejik önemi olan yatırımların özel sektör - kamu işbirliği ile yapılması için modellerin oluşturulması, özelleştirilecek tesislerin belirlenmesi ve rekabetin sağlanması temel kriter olarak kabul edilmiştir.¹¹⁷

---

¹¹⁶ **Resmi Gazete**, "Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012- 2023", 25 Şubat 2012.

¹¹⁷ ETKB, *2010-2014 Stratejik Planı*, s.34-35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'IN ENERJİ PROFİLİ

3.1. GİRİŞ

Modern Irak'ın ortaya çıkmasından sınırlarının çizilmesine kadar önemli belirleyicilerden biri de ülkedeki büyük petrol kaynakları olagelmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ile Türkiye arasında yaşanan Musul-Kerkük sorunun da temel nedeni yine petrol olmuştur. Nitekim Türkiye'nin oradaki petrol gelirlerinden pay istemesi ve anlaşma sonucu 20 yıllık petrol gelirlerinin %10'luk kısmının Türkiye'ye verilmesi de, Irak'ın sınırlarının bile çizilmesinde petrol kaynaklarının etkili olduğunu açıkça göstermektedir.¹¹⁸ Böylece ülkenin geçmişinde önemli izler bırakan enerji kaynakları geleceğinin şekillenmesinde de rol oynamaktadır.

Irak'ta petrolün keşfi ve ticari üretimi 1927 yılında başlamış ve birçok uluslararası enerji şirketi ile üretim konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Fakat 1972 yılında yönetim değişikliği ile beraber petrol kaynakları millileştirilmiştir.¹¹⁹ Böylece 1972 yılından 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaline kadar petrol keşif ve üretimi tamamen devlet eliyle yapılmıştır. Fakat 1980'den itibaren petrol altyapısı ambargolar, savaşların yıkıcı etkisinden ve yetersiz yatırımlardan dolayı zarar görmüştür. Bundan dolayı petrol üretimi konusunda bir istikrar sağlanamamıştır. 2003 yılından sonra ise üretim artmasına rağmen siyasal krizler, terör eylemleri ve altyapı eksikliği nedeniyle üretim zaman zaman kesintiye uğrayabilmektedir.

Irak enerji kaynaklarıyla küresel ve bölgesel dengeleri etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. 2012 yılında dünyada en büyük sekizinci üreticisi ve OPEC ülkeleri arasında da İran'ı geçerek en büyük ikinci üretici olmuştur. Aynı zamanda dünyada kanıtlanmış petrol kaynakları bakımından Suudi Arabistan, Venezuela, Kanada ve İran'dan sonra beşinci ülke konumundadır. Irak'ın ayrıca dünya haritasında bütün kaynaklarının henüz çıkarılmadığı nadir ülkelerden biri olduğu düşünüldüğünde küresel enerji piyasasında petrol fiyatlarını bile

---

¹¹⁸ Musul-Kerkük sorununda daha detaylı bilgi için şu kaynaklardan yararlanılabilir: Mim Kemal, Öke. **Musul-Kürdistan Sorunu**, 2005, İstanbul: İz Yayıncılık. ve Mim Kemal, Öke. **Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)**, 1987, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

¹¹⁹ Christopher M. Blanchard "Iraq: Oil and Gas Legislation, Revenue Sharing, and U.S. Policy", **CRS Report for Congress**, Washington: Congressional Research Service, 2009, s.1.

etkileyebilecek bir potansiyele sahip olduğu gör÷lmektedir. Fakat Irak yaşadığı birçok sorun nedeniyle bu potansiyelini tam olarak kullanamamaktadır.

Bu bölümün amacı ilk olarak Irak'ın en önemli enerji kaynağı olan petrol ile ilgili verilerini ortaya koymak ve petrolle ilgili altyapı yatırımlarını incelemektir. Aynı şekilde var olan doğalgaz kaynaklarını yeterince koruyup işletemediğı de istatistik verilerle ortaya konacaktır. Enerji kaynaklarının bolluğuna rağmen elektrik sıkıntısı yaşamasının nedenleri de üretim ve kurulu güç verileriyle incelenecektir. Çalışmanın konusundan dolayı her başlık altında ilk önce Irak geneli veriler, daha sonra ise Irak Kürdistan Bölgesi ile ilgili veriler sunulacaktır. Son olarak ise Irak'ın enerji politikaları ve enerji konusunda hala kendi içinde bir istikrar yakalayamamış olmasının nedenleri ve IKBY ile yaşadığı sorunlar ele alınacaktır.

3.2. PETROL

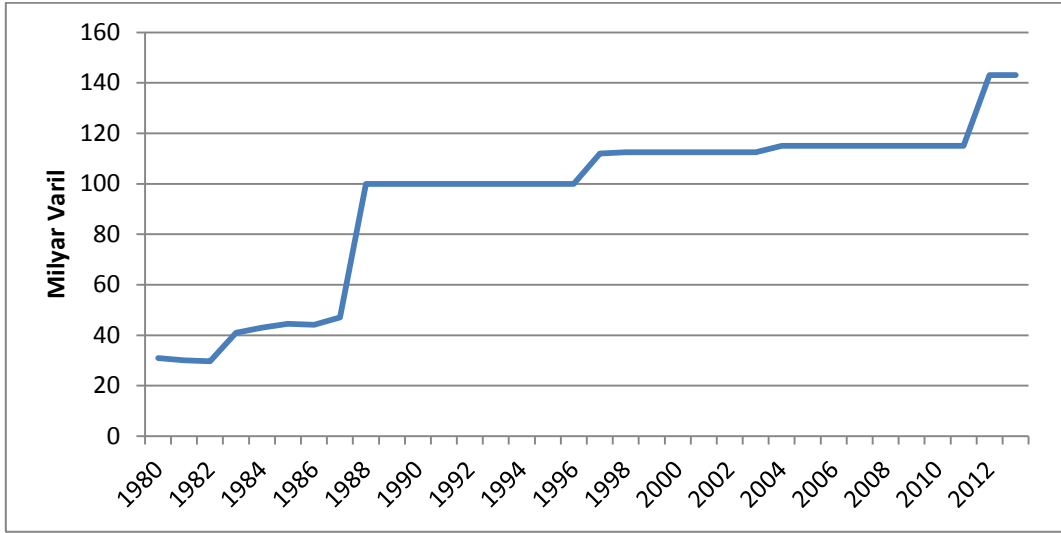
3.2.1. Rezerv

Irak petrol zengini bir ÷lke olarak dünya enerji haritasında önemli bir yer tutmaktadır. 115 milyar varil olarak hesaplanan çıkarılabilir kanıtlanmış petrol rezervi Irak Petrol Bakanlığı tarafından keşfedilen yeni yataklarla birlikte Ekim 2012'de 143 milyar varil olarak güncellenmiştir. Böylece %25'ten fazla bir oranda artış kaydeden çıkarılabilir kanıtlanmış petrol rezervinin Irak Kürdistan Bölgesi'nde keşfedilen petrol yataklarıyla birlikte daha da artacağı hesaplanmaktadır.¹²⁰ Irak hali hazırda dünya üzerinde kanıtlanmış en büyük beşinci ham petrol rezervine sahiptir.¹²¹

---

¹²⁰ International Energy Agency (IEA), **Iraq Energy Outlook**, Paris, 2012, s.50.

¹²¹ U.S. Energy Information Administration(EIA), **Iraq Country Profile**, USA, 2012, s.1.

Şekil 12: Kanıtlanmış Petrol Rezervi

Kaynak: International Energy Agency (IEA)

Bunun yanında petrol arama çalışmalarındaki teknik ilerlemeler de bu sayısal artışın gerçekleşmesini desteklemektedir. Daha eski petrol sahalarından verimli bir şekilde yararlanılmasını ve daha derinlere inilmesini sağlayan yeni teknolojilerle birlikte daha fazla petrol elde edilmesine imkan sağlanmıştır. Bundan dolayı Irak Petrol Bakanlığı, Irak'ın birçok yerinde henüz petrol arama çalışmalarının yapılmadığını da göz önüne alarak çıkarılabilir petrol rezervinin 215 milyar varile ulaşacağını tahmin etmektedir. Irak, bu rakamlarla düşünüldüğünde dünyada en büyük rezervlere sahip beşinci ülke ve Suudi Arabistan ile İran'dan sonra en geniş konvansiyonel kanıtlanmış petrol rezervlerine sahip üçüncü ülke konumuna oturmaktadır.¹²²

Irak'ın ülke içindeki petrol rezervleri ülkenin güneyinde ve kuzeyinde yoğunlaşmaktadır. Petrol Bakanlığı verilerine göre çıkarılabilir toplam petrol rezervlerinin %60'ı Irak'ın güneyinde bulunan Rumeyle, Batı Kurna, Zübeyr, Mecnun ve Nehr Umr yataklarından çıkarılmaktadır. Bu yataklarda bulunan rezerv 5 milyar varilin üzerindedir. Diğer iki büyük petrol yatağı ise Kerkük ve Doğu Bağdat bölgesinde yer almaktadır. Yine Irak Kürdistan Bölgesi'nde yer alan Şeyhan petrol yatağının da büyük miktarda petrol barındırdığı

¹²² IEA, s.52.

düşünülmektedir. Irak'taki petrol rezervlerinin %17'lik bölümünün Irak Kürdistan Bölgesi'nde yer aldığı tahmin edilmektedir.¹²³

Irak Kürdistan Bölgesi hali hazırda dünya üzerinde petrol arama faaliyetlerinin en aktif şekilde yapıldığı bölge konumundadır. Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrol rezervi ise şu anda 4 milyar varil olarak hesaplanmış olup yeni keşiflerle 45 milyar varile ulaşacağı öngörülmektedir.¹²⁴ Irak'ın 143 milyar varillik petrolü düşünüldüğünde bölgenin Irak içinde oldukça yüksek bir rezerve sahip olduğu görülmektedir.

3.2.2. Petrol Üretim Maliyeti

Irak büyük petrol rezervlerinin yanı sıra üretim maliyetleri bakımından da çok önemli bir avantaja sahiptir. Uluslararası standartlarla kıyaslandığında Irak petrolü oldukça düşük bir fiyata imal edilmektedir. Bunun nedeni Irak'ın güneyindeki devasa petrol yataklarının aynı zamanda yüzeyle yakın ve coğrafi olarak sade bir düzlükte bulunmalarıdır. Brezilya ve Kazakistan'daki petrol yataklarıyla kıyaslandığında Irak'taki yataklarda petrol yüzeyle yakın ve basınç düşüktür. Bundan dolayı rahatlıkla ve daha az maliyetli olarak çıkartılabilmektedir. Irak'ta petrolün çıkarılma maliyeti Suudi Arabistan gibi varil başına 1,5-2 dolar arasında değişirken Brezilya ve Kazakistan'da ise yaklaşık on katını, 15-20 dolar arasını bulmaktadır. Kanada'da ise varil başına petrol çıkarma maliyeti 25-30 dolara kadar yükselebilmektedir. Bundan dolayı Irak düşük maliyetten dolayı büyük oranda avantajlı duruma gelip yüksek oranda kar elde edebilmektedir.¹²⁵

Irak'ta petrolün çıkarılma maliyeti düşük olduğu gibi ihraç edilme maliyeti de düşüktür. Çünkü sade coğrafi özellikler boru hatlarının döşenmesini ve bu boru hatlarından petrolün kolaylıkla pompalanmasını sağlayarak maliyeti düşürmektedir. Petrolün ihraç edilme maliyetini düşüren bir diğer etken de güneydeki petrol sahalarının Basra limanına yakın olmasıdır. Rusya'daki gibi ileri teknoloji ve ağır ekipmanlara gerek kalmadan kolaylıkla limana taşınan petrol buradan oldukça kısa bir yoldan dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır.¹²⁶

---

¹²³ EIA, *Iraq Country Profile*, s.1.

¹²⁴ IEA, s.53-54.

¹²⁵ IEA, s.54.

¹²⁶ IEA, s.55.

Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki petrol çıkarma maliyeti ise Irak'ın güneyindeki petrol sahalarının petrol üretim maliyetine göre daha yüksek olmaktadır. Kerkük hariç olmak üzere petrol yatakları genellikle küçük olduğundan kuyuların tüketilmesi daha hızlı olmaktadır. Her kuyuya tesis kurup ekipman sağlamak da maliyeti arttırmaktadır. Ayrıca coğrafi koşullardan dolayı petrol ihraç etme maliyeti güney bölgesine göre yüksek olmaktadır. Bölgenin yakın kıyılara uzaklığı altyapı projelerine de daha fazla yatırım yapılmasını gerektirmektedir.¹²⁷

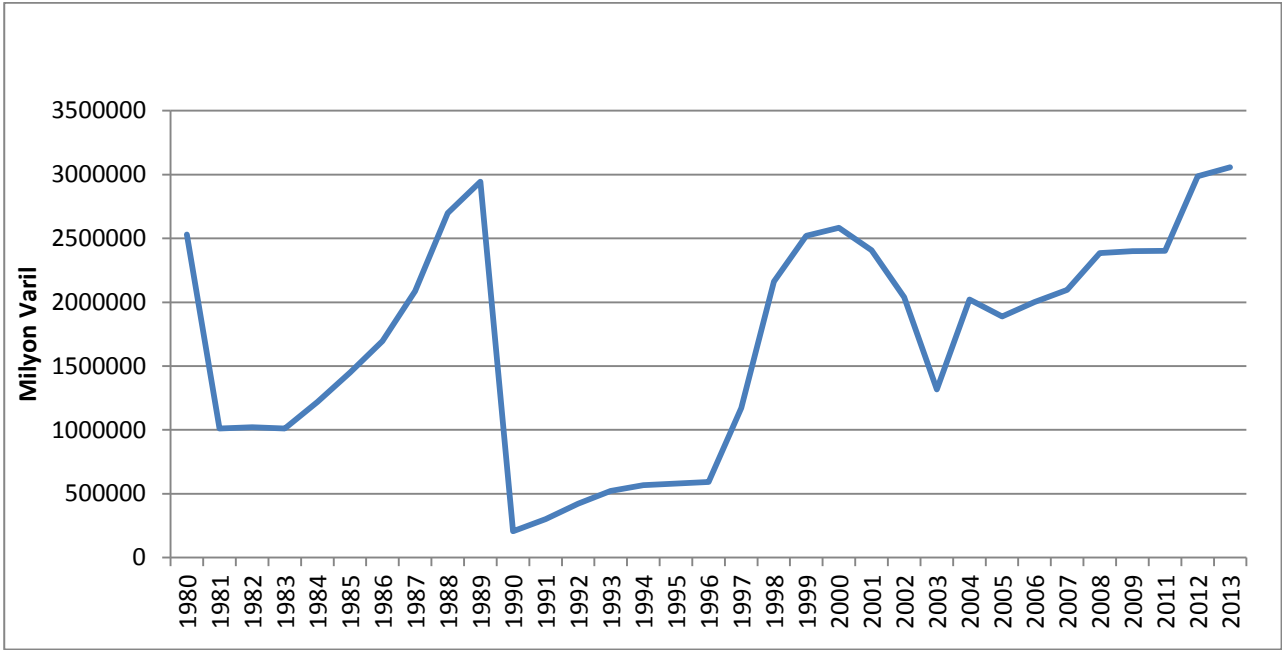
3.2.3. Üretim

Yukarıda bahsedilen avantajlarına rağmen, Irak petrol üretimi yıllar içinde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1980-1988 yılları arasındaki İran-Irak Savaşı ile 1991 yılındaki Körfez Savaşı ve sonrasındaki ambargolar yüzünden keskin bir düşüş yaşayan ham petrol üretimi daha sonra Birleşmiş Milletler'in Gıda Karşılığı Petrol Programı çerçevesinde yükselişe geçmiştir. Yine 2003 yılı Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgali sırasında üretimde tekrarlanan düşüş daha sonra altyapının güçlendirilmesine paralel olarak artmaya başlamıştır. Savaşlar, terör olayları ve ambargolar yüzünden dengesiz bir hal alan ham petrol üretimi son yıllarda yükselişe geçmiştir. 2012 yılında günlük ortalama 3 milyon varil petrol üretimi gerçekleştirmiş ve İran'ı geçerek OPEC ülkeleri arasında en çok ham petrol üreten ikinci ülke konumuna yükselmiştir.¹²⁸ 2013 yılında da aynı ortalamayı devam ettirdiği görülmektedir.

---

¹²⁷ IEA, s.55.

¹²⁸ EIA, s.2.

Şekil 13: Yıllara Göre Irak Günlük Ham Petrol Üretimi

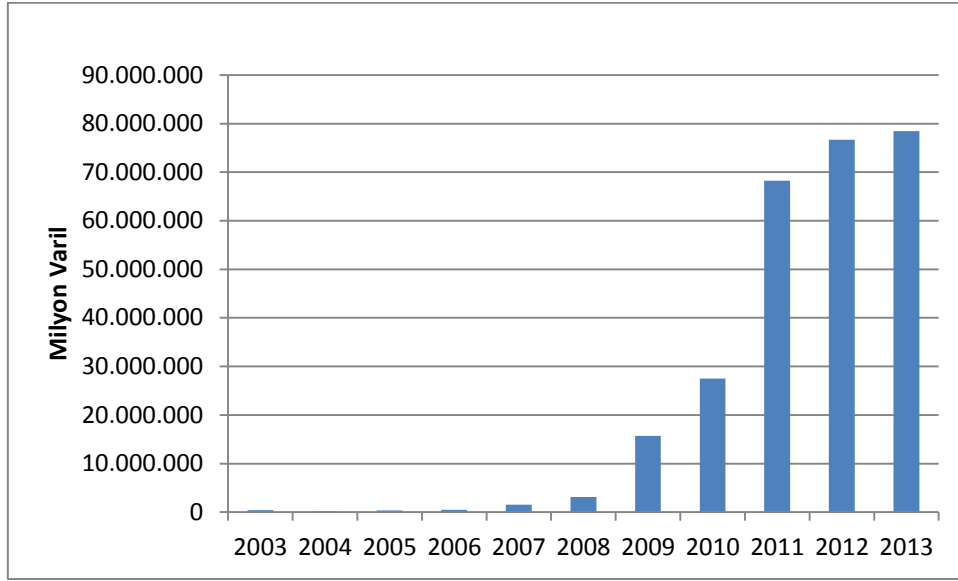
Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2014

Irak Kürdistan Bölgesi ise 2013 sonu itibariyle günlük yaklaşık 400 bin varil ham petrol üretimi yapmıştır. IKBY Doğal Kaynaklar Bakanlığının Kasım 2013 Aralık ayı raporuna göre söz konusu ay içerisinde günlük 527.630 varil petrol üretimi gerçekleşmiştir.¹²⁹ Bu rakamın planlanan altyapı yatırımlarıyla artması beklenmektedir. Irak Kürdistan Bölgesi petrolü için en önemli tarih 1 Haziran 2009 olmuştur. Bu tarihten itibaren Irak Kürdistan Bölgesi'nden Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattına ham petrol verilmeye başlanmıştır. Petrolün ihraç edilmeye başlanması bölgede petrol arama ve üretme faaliyetlerinde bulunan firmalar için bir motivasyon kaynağı olmuş böylece şirketler bir an önce petrol üretimine geçmek için yarışmaya başlamışlardır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi petrol üretimi 2009 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. 2013 yılında da toplam 78 milyon varil petrol üretimi yapılmıştır.¹³⁰

¹²⁹ Kurdistan Regional Government (KRG) Ministry of Natural Resources(MNR), **Monthly Report**, Issue 3, Erbil, 2013, s.3.

¹³⁰ Ministry of Natural Resources(MNR), *Monthly Report*, Issue 3, s.8.

Şekil 14: Yıllara Göre Irak Kürdistan Bölgesi Petrol Üretimi

Kaynak: Ministry of Natural Resources, **Monthly Report**, (3), Erbil, Aralık 2013, s.8.

3.2.4. Rafineri

Irak'ta rafineri sektörü tamamen devlet tekelinde bulunmakta ve devlete bağlı North Refining Company, Midland Refining Company ve South Refining Company tarafından işletilmektedir. Irak günlük ortalama 825.000-900.000 varil arasında ham petrol işleme kapasitesine sahip olup 14 tane rafineri tesisine sahiptir. Bununla birlikte Irak rafinaj kapasitesini 2017 yılında günlük 1,5 milyon varile ulaştırmayı hedeflemektedir.¹³¹ Bu doğrultuda devlet tarafından teşvikler de verilmektedir. Örneğin devlet rafinerinin kullandığı ham petrolü 50 yıl boyunca %5 indirimli şekilde sağlamayı ve şirketlerin ürettikleri işlenmiş petrolü satmaları için Irak içinde petrol istasyonları kurmaları için arazi temininde kolaylıklar sağlamayı taahhüt etmiştir.¹³²

Irak'ta hali hazırda işlenen ham petrolün 250.000-300.000 varilli Bağdat'ın kuzeyindeki en büyük rafineri tesisi olan Beyci Rafinerisinden elde edilmekte ve Kerkük

¹³¹ Business Monitor International (BMI), **Iraq Oil&Gas Report**, Londra, 2012, s.26-28.

¹³² *Law of Private Investment in Crude Oil Refining*, 2007, <http://moo-iraq.com/en/upload/upfile/43law%20of%20private%20investment%20in%20crude%20oil%20refining%20No.64%20of%202007%20and%20its%20regulation%20and%20first%20amendment.pdf> (21 Haziran 2014).

Irak Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu 2007 yılında 64 sayılı "Ham Petrol Rafinerileri için Özel Teşebbüs Yasası"nı kabul etmiş ve uluslararası enerji şirketlerini rafineri yatırımı yapmaları teşvik etmeye çalışmıştır. Söz konusu yasa Irak Petrol Bakanlığı'nın resmi web sayfasında bulunmaktadır.

petrol sahasından boru hattıyla bu rafineriye ham petrol taşınmaktadır. Fakat bu boru hattı sürekli bombalamalara maruz kaldığından petrol iletimi aksayabilmektedir.¹³³ 2014 yılının Haziran ayından itibaren Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) adlı örgütün kontrolü altına geçen Beyci Rafinerisi bombalamalardan oldukça zarar görmüş ve hali hazırda çalışmamaktadır.¹³⁴ 1955 yılında işletilmeye başlanan Daura rafinerisi ise Bağdat'ın güneyinde yer almaktadır. Bu rafineride savaşlar zamanında rafinaj kapasitesinin düştüğü görülmektedir. 2003 yılında günlük ancak 90.000 varil ham petrol işleyebilen rafineri yıllar içinde yapılan yatırımlarla birlikte kapasitesini günlük 210.000 varile çıkarmıştır. Irak'ın diğer büyük rafinerisi ise günlük 140.000 ham petrol işleme kapasitesine sahip olan Basra Rafinerisidir. Geriye kalan rafinerilerin günlük rafinaj kapasitesi ise 10.000 ile 30.000 varil arasında değişmektedir. Bunun dışında Irak rafinaj kapasitesini artırmak için 4 ayrı rafineri tesisi kurmak için çalışmalar yapmaktadır. Bu projelerin toplam günlük 740.000 varillik rafinaj kapasitesine sahip olması planlanmaktadır.¹³⁵

Irak Kürdistan Bölgesi ise özel şirketler tarafından işletilen iki rafineri tesisine sahiptir. Bunlardan Erbil yakınlarındaki Kelek Rafinerisi günlük 80.000 varil ham petrol işleyebilmekte ve 2014 yılında kapasitesinin 100.000 varile çıkarılması planlanmaktadır. Süleymaniye eyaletindeki Baziyan Rafinerisi ise günlük 34.000 varil ham petrol işleyebilmekte ve 2014 yılına kadar kapasitesinin 80.000 varile çıkarılması planlanmaktadır. 2014 yılı sonuna kadar Irak Kürdistan Bölgesi rafine kapasitesini günlük 130.000 varile çıkarmayı planlamaktadır. Günlük rafine edilmiş petrol tüketimi 130.000 varil olan Irak Kürdistan Bölgesi için bu hedef kendi kendine yetebilmek anlamına gelecektir.¹³⁶

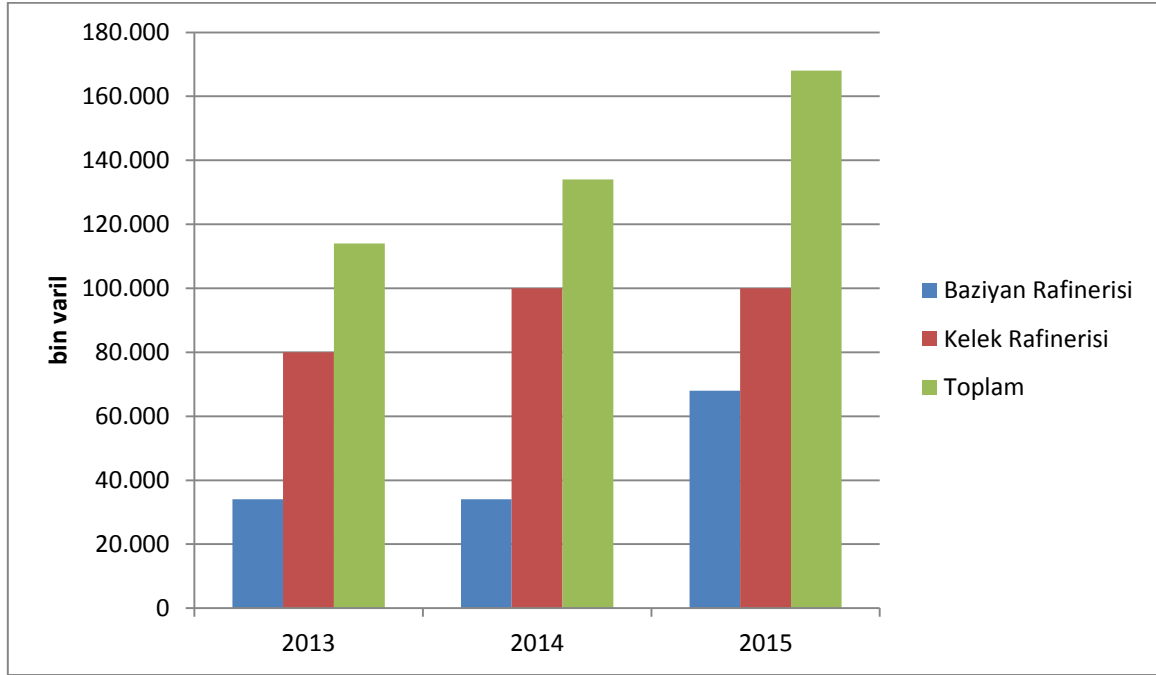
---

¹³³ BMI, s.26.

¹³⁴ **Milliyet**, "Irak'ın en büyük petrol rafinerisi İŞİD'in elinde", 19 Haziran 2014.

¹³⁵ EIA, s.5-6.

¹³⁶ MNR, 2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/downstream/refining> (21 Mart 2014).

Şekil 15: Irak Kürdistan Bölgesi Rafineri Kapasitelerinin Arttırılma Projeksiyonu

Kaynak: MNR, 2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/downstream/refining> (21 Mart 2014).

3.2.5. Boru Hatları ve Basra Limanı

Irak 2012 yılında günlük 2.4 milyon varil petrol ihraç ederek dünyanın en büyük altıncı net ihracatçısı olmuştur. İhraç edilen petrolün büyük çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri, Hindistan, Çin ve Güney Kore'ye gönderilmiştir. Gönderilen petrolün günlük yaklaşık 2.1 milyon varili Basra Limanı, geri kalanı ise Kerkük–Ceyhan boru hattı vasıtasıyla dünya piyasasına ulaştırılmıştır.¹³⁷

Irak petroleri kuzeyden Türkiye'nin Ceyhan Limanı vasıtasıyla dünya pazarlarına ulaşmaktadır. Kerkük-Ceyhan petrol taşıma boru hattı önceki bölümde de açıklandığı gibi yan yana devam eden iki boru hattı olup bunlardan sadece biri çalışmaktadır. Toplam kapasitesi günlük 1.65 milyon varil iken tek hat çalıştığından dolayı günlük 600.000 varil taşıyabilmektedir.

Irak'ın batısından Suriye'nin Akdeniz kıyısına ulaşan Kerkük-Banyas petrol boru hattı günlük 700.000 varil taşıma kapasitesine sahiptir fakat 2003 yılındaki Irak işgali sırasında zarar gördüğünden beri atıl kalmıştır. Suriye ve Irak hükümetleri bu hattı tekrar canlandırmak

¹³⁷ EIA, s.7.

için görüşmüşlerdir.¹³⁸ Rus şirketi Storytrangaz da bu hattın onarımına talip olmuştur fakat daha sonra yapılan teknik incelemeler boru hattının onarılmasının yeni bir boru hattı inşa edilmesinden daha pahalıya mal olacağını ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine Suriye ve Irak 2010 yılında aynı güzergah üzerinde günlük 2.5 milyon varil taşıma kapasiteli yeni bir petrol boru hattının inşa edilmesi için anlaşmış ve mutabakat zaptı imzalamışlardır.¹³⁹ Kerkük-Ceyhan boru hattına alternatif olarak düşünülen hat ile ilgili daha sonra herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır. Irak'ın planladığı bir diğer boru hattı ise Basra ve Anbar'dan geçerek Ürdün'ün Kızıldeniz üzerindeki Akabe limanına varan, günlük 1 milyon varil taşıma kapasiteli hattır. Bu hat için Bağdat ve Amman hükümetleri prensipte anlaşmışlardır.¹⁴⁰

Güney'deki tek boru hattı ise günlük 1.65 milyon varil taşıma kapasiteli Irak-Suudi Arabistan hattıdır. Fakat bu hat da 1991 Körfez Savaşı'ndan beri atıl durumdadır. Suudi Arabistan bu petrol hattını yeniden açmak istediğini belirtse de hali hazırda herhangi bir ilerleme yoktur.¹⁴¹

Irak'ın petrol ihraç etme noktalarından biri de kendi toprakları üzerinde bulunan Basra limanıdır. 2012 yılında Irak buradan günlük 1.5 milyon varil petrol ihraç etmiştir. Bu kapasiteyi yeterli görmeyen Irak, limanın ihraç kapasitesini artırmak için dört bölüm halinde tamamlanacak bir proje geliştirmiştir. Limanın ihraç kapasitesini günlük 4.5 milyon varile çıkarması planlanan projenin ilk iki bölümü 2012 yılında tamamlanmıştır. Fakat buraya gelen petrol yeni değil de eskimiş petrol hatlarından geldiğinden ve burada yeterli depo bulunmadığından istenilen randıman alınamamıştır.¹⁴² Diğer yandan Basra Limanı üzerinden ihraç edilen petrolün önemli bir kısmı, Hürmüz Boğazı, Babülmendeb Boğazı-Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı gibi sorunlu "tıkanma" noktalarının bulunduğu güzergah üzerinden batı pazarlarına ulaşmaktadır. Bu hususun da hesaba katılması gerekmektedir.

---

¹³⁸ **BBC Turkish**, "Kerkük-Banyas boru hattı yeniden açılacak", 13 Aralık 2007.

¹³⁹ Ajrash, Kadhim. "Iraq, Syria Agree to Build Cross-Border Oil, Gas Pipelines, Official Says", **Bloomberg**, 16 Ekim 2010.

¹⁴⁰ **Zaman**, "Irak ve Ürdün arasında petrol boru hattı döşenecek", 18 Kasım 2009.

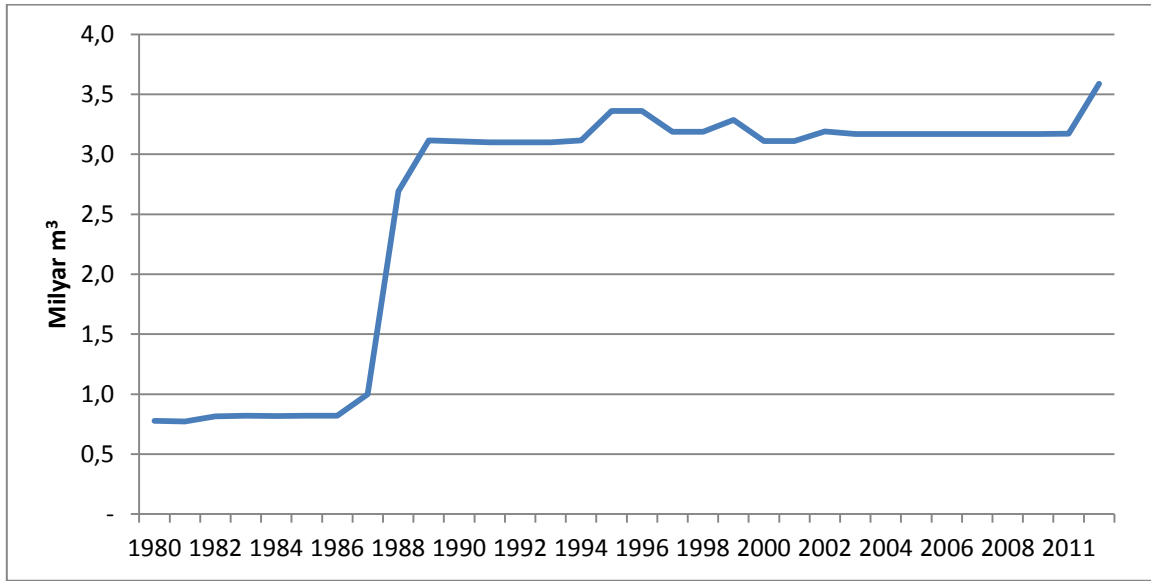
¹⁴¹ Bakr, Amena ve Fineren, Daniel. "Exclusive: Saudi readies oil line to counter Iran Hormuz threat", **Reuters**, 28 Haziran 2012.

¹⁴² EIA, s.8.

3.3. DOĞALGAZ

3.3.1. Rezerv

Irak'ın kanıtlanmış doğalgaz miktarı 3,6 trilyon m³ olup dünyada en büyük 13. doğalgaz rezervine sahip ülke konumundadır. Bu rezerv miktarıyla, dünya doğalgaz toplam rezervinin %1,9'unu topraklarında barındırmaktadır.¹⁴³

Şekil 16: Yıllara Göre Irak Doğalgaz Rezervi

Kaynak: IEA

Doğalgaz yataklarının %60'ından fazlası ülkenin güney kısımlarında bulunmaktadır. Yine bu rezerv miktarının $\frac{3}{4}$ 'ü petrolle karışık vaziyette bulunmaktadır. Petrolle karışık vaziyette bulunan doğalgaz aynı zamanda ülkenin büyük petrol yatakları olan Rumeyle, Batı Kurna, Mecnun, Nehr Umr ve Zübeyr yataklarındadır. Petrolle karışık olmayan doğalgaz ise Acil, Bay Hasan, Cembur, Haşim, El-Ahmer ile Mansuriye'deki yataklarda bulunmaktadır.¹⁴⁴

Irak yüksek rezerv miktarlarına rağmen doğalgazına yeterince sahip çıkamamaktadır. Çünkü Irak'ın doğalgazının çoğu hali hazırda yanarak yok olmaktadır. Uluslararası Enerji

¹⁴³ British Petroleum (BP) Statistical Review of World Energy 2014. 2014. <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> (21 Mayıs 2014).

¹⁴⁴ EIA, s.9.

Ajansı'na göre 2010 yılında doğalgazı yanarak yok olan en büyük dördüncü ülke olmuştur.¹⁴⁵ Ayrıca doğalgaz, petrol gelirlerinden dolayı Irak için hep ikinci planda olmuştur. Son zamanlarda bu politika değişmekte ve doğalgaza verilen önem artmaktadır. Çünkü doğalgazdan elektrik üretilmesi ve iç piyasadaki talep artışı Irak'ı doğalgaza daha fazla yatırım yapmaya zorlamaktadır.

Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki doğalgaz rezervi ise ise 5,6 trilyon m³ olarak hesaplanmıştır. Buradaki doğalgaz yatakları ise Hor Mor, Çemçemal ve Miran sahalarında bulunmaktadır. Bu sahalardaki doğalgazın çoğunluğu ise petrolle karışık değildir. Irak Kürdistan Bölgesi'nde de Irak'ın güneyindeki gibi doğalgazın bir kısmı yanarak yok olmaktadır. Doğal Kaynaklar Bakanlığı bu konuda proje geliştirmeleri için şirketleri teşvik etmektedir.¹⁴⁶

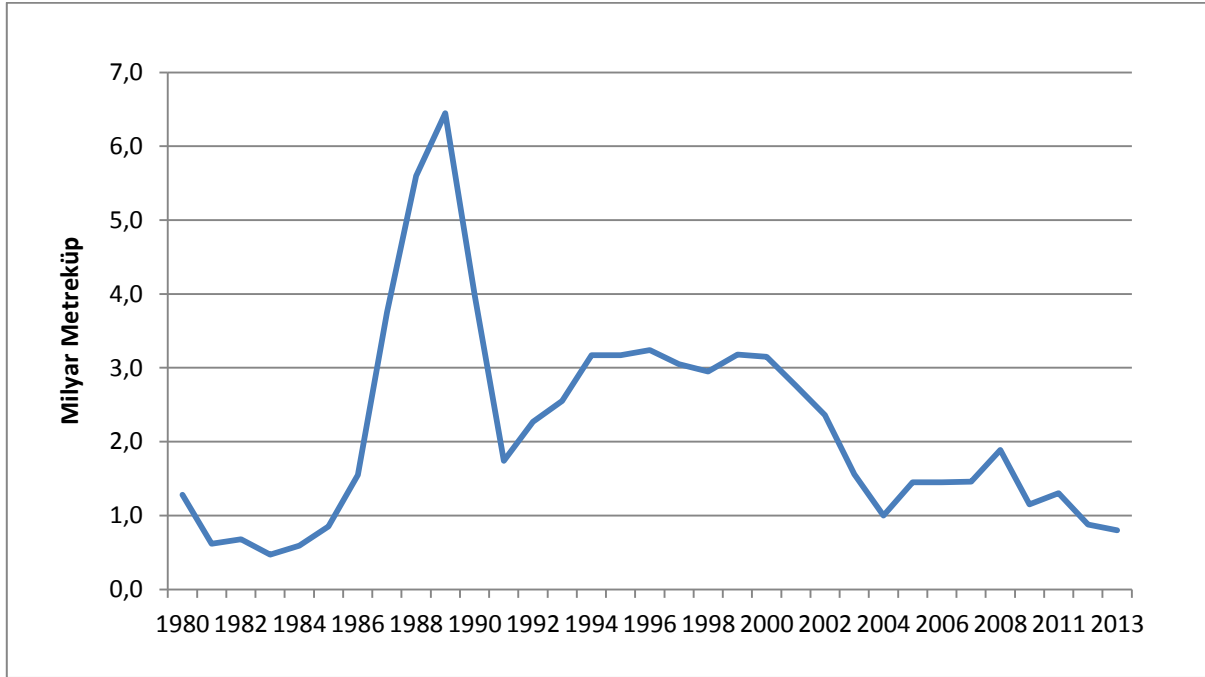
3.3.2. Üretim

Büyük doğalgaz kaynaklarına rağmen Irak üretim konusunda zayıf kalmaktadır. 2013 yılında 800 milyon m³ civarında doğalgaz üretebilen ülke öncelikle kendi ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Ürettiği doğalgazı ancak ülke içinde kullanmaktadır ki bu üretim kendi ihtiyacını dahi tam olarak karşılayamamaktadır. 2012 yılında 1,3 milyar m³ doğalgaz tüketen Irak için üretim istenilen seviyede değildir. Yani Irak ürettiğinden daha fazla tüketmektedir.

---

¹⁴⁵ EIA, s.3.

¹⁴⁶ MNR,2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/gas/vision-gas> (21 Mart 2014).

Şekil 17: Yıllara Göre Irak Doğalgaz Üretimi

Kaynak: EIA

Irak doğalgaza yeterince önem vermediğinden doğalgaz altyapısına da yeterince yatırım yapmamıştır. Dolayısıyla altyapı eksikliği bugün bu kaynaktan yararlanamamanın önündeki en büyük engel olmuştur. Bu altyapı eksikliği de daha fazla doğalgazın yok olmasına neden olmaktadır. Bir ayda üretilen doğalgazın bazen %60'ından fazlası bundan dolayı yok olmakta ve ekonomik kayıp yaşatmaktadır. Petrol çıkarma işlemi sırasında çıkan gazın yakılması sebebiyle Irak'ın günlük gaz kaybının, 40 milyon dolar değerinde 20 milyon m³ civarında olduğu Iraklı yetkililerce ifade edilmiştir.¹⁴⁷

2008 yılında Irak doğalgazın yok olmasını engellemek için Royal Dutch / Shell ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmayla oluşan ortaklıkta, Irak Petrol Bakanlığı'na bağlı Güney Gaz Şirketi'nin %51, Shell'in ise %49 hissesi bulunmaktadır.¹⁴⁸ Basra'daki doğalgazı işlemesi öngörülen anlaşma 2012 yılında Rumeyle, Batı Kurna ve Zübeyr sahalarını da kapsayacak şekilde genişletilmiş ve ortaklığa Japon şirketi Mitshubishi de %5'lik bir hisse ile katılmıştır. 25 yıllığına imzalanan 17 milyar dolarlık bu anlaşma ile ilk önce ülke içi ihtiyacın

¹⁴⁷ CnnTurk, "Shell, Irak'la gaz anlaşması imzaladı", 23 Eylül 2008.

¹⁴⁸ CnnTurk, "Shell, Irak'la gaz anlaşması imzaladı", 23 Eylül 2008.

karşılanması, daha sonra üretilen doğalgazın bu anlaşma ile projelendirilen LNG terminalinden LNG olarak satılması onaylanmıştır.¹⁴⁹

Irak Kürdistan Bölgesi de Irak'ın geri kalanı gibi henüz kendine yetecek kadar doğalgaz üretimi gerçekleştirememektedir. Ürettiği doğalgazın tamamını elektrik enerjisi elde etmek için kullanmaktadır. Bölgenin şu anki önceliği altyapı eksikliklerini tamamlamaya çalışmaktır.¹⁵⁰

3.4. ELEKTRİK

3.4.1. Üretim

Irak, enerji bağlamında en büyük sorunu elektrikte yaşamaktadır. Çünkü ülkede hala kesintisiz elektrik verilememekte ve evlerin %90'ı şebekeden ulaştırılan elektriğe ulaşamamaktadır. Bazen günde 16 saate kadar elektriğin verilmediği durumlar da yaşanmaktadır. 2003'ten beri kendi elektrik ihtiyacını karşılamaya çalışan Irak kapasite artışına rağmen bunu hala gerçekleştirememiştir. Ülkenin büyük bir kısmı elektriğini özel jeneratörlerle sağlamaktadır. Devlet de bu jeneratörleri sübvansede etmekte ve elektrik üretimi için halka ucuz bir maliyetle fuel benzin sağlamaktadır.¹⁵¹

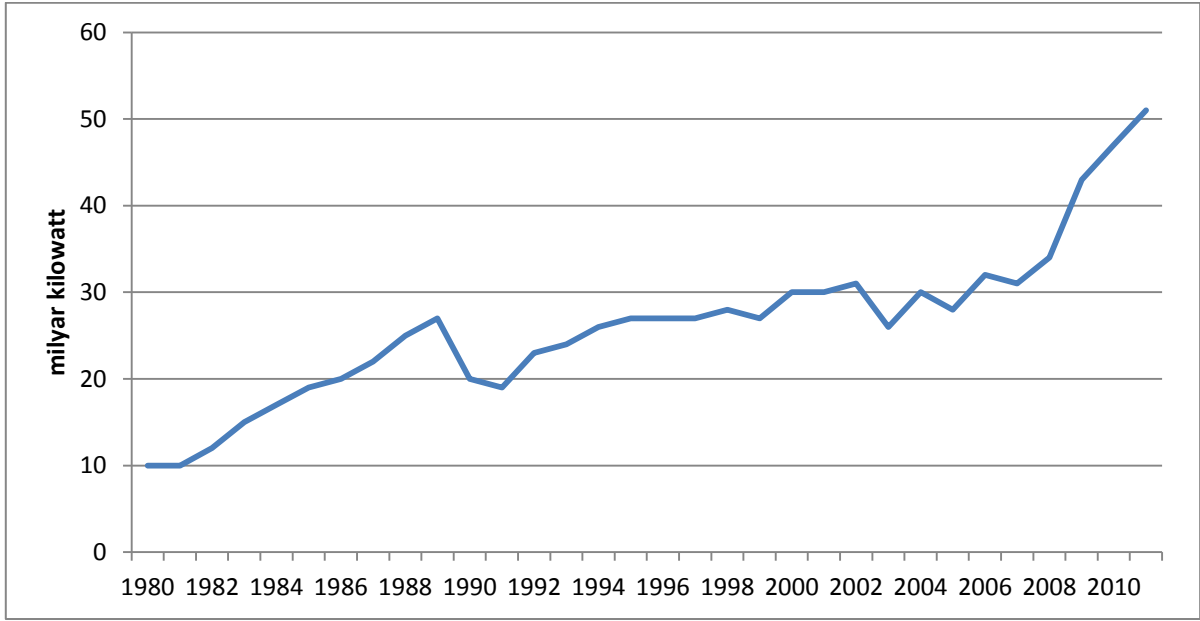
Genel olarak Irak'ta elektrik üretimi yıllara göre inişli çıkışlı olmuştur. Savaş yıllarında zarar gören altyapısı nedeniyle o yıllarda düşen elektrik üretimi sonraki yıllarda da etkisini hissettirmiştir. Siyasal krizler ve terör olayları da elektrik üretiminde istikrar sağlanmasının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. 1991 Körfez Savaşı'nda elektrik üretimi düşen Irak 2000'li yıllara kadar üretimde nispi bir istikrar sağlasa da 2003 işgalinden sonra üretim dengesi tekrar sarsılmıştır. 2007'den itibaren ise üretim yükselişe geçmiş ve 2010'da 47 milyar kWh olarak gerçekleşen elektrik üretimi 2011 yılında 51 milyar kWh'yi geçmiştir.

¹⁴⁹ **The Wall Street**, "Iraq Approves \$17.2 Billion Shell Gas Deal", 15 Kasım 2011.

¹⁵⁰ MNR,2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/gas/vision-gas> (21 Mart 2014).

¹⁵¹ IEA, s.31.

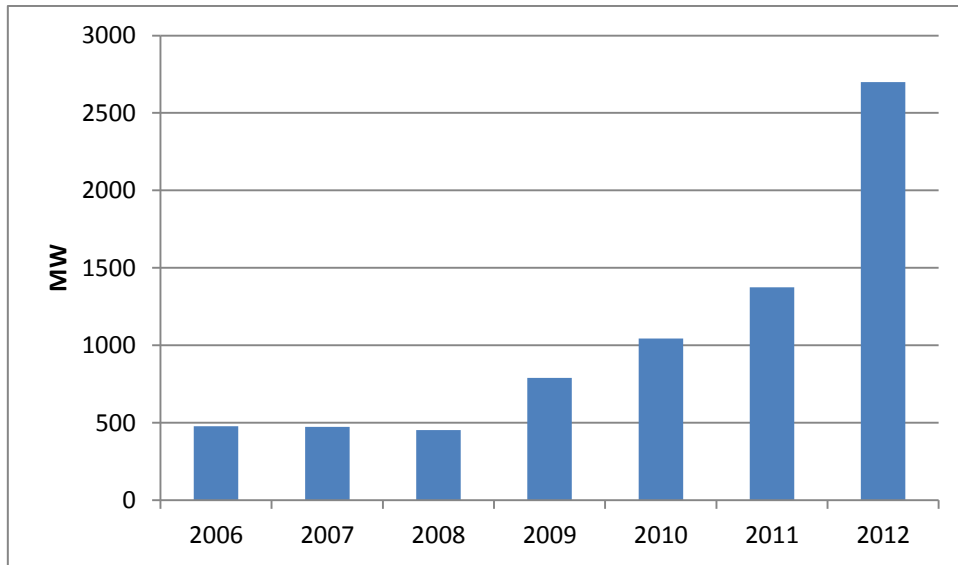

Şekil 18: Yıllara Göre Irak Elektrik Üretimi

Kaynak: EIA

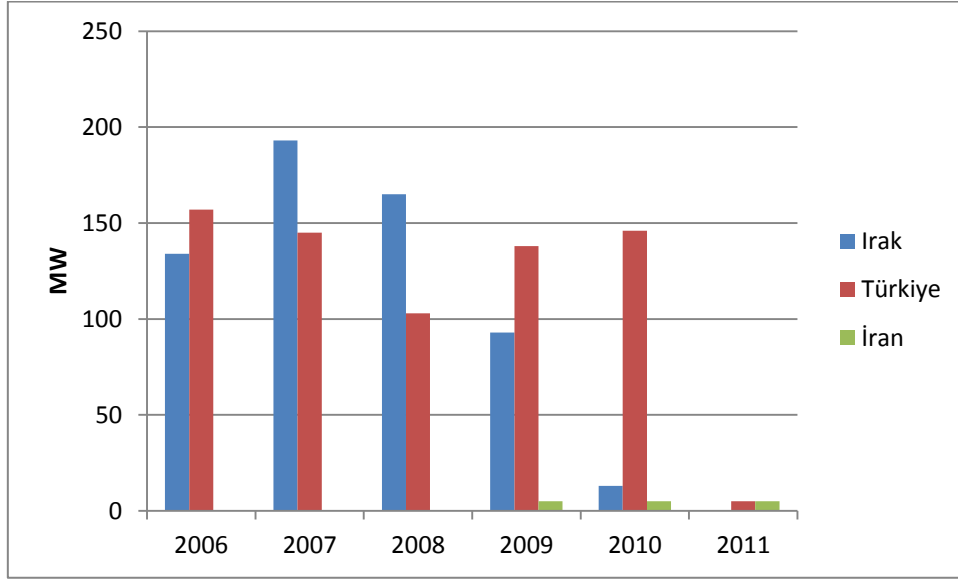
Irak Kürdistan Bölgesi ise elektrik üretimi konusunda Irak'ın geri kalanından daha iyi durumdadır ve günde ortalama 22 saat kesintisiz elektrik sağlayabilmektedir. Kendi kendine yetme konusunda hızlı bir ilerleme sağlayan bölge 2011 yılında 1375 MW, 2012 yılında 2700 MW elektrik üretmiştir. Böylece elektrik üretiminde bir yıl içinde %100 oranında bir artış sağlamıştır.

Şekil 19: Yıllara Göre Irak Kürdistan Bölgesi Elektrik Üretimi

Kaynak: Kurdistan Regional Government Ministry of Planning, **A Vision for the Future**, Eylül 2013, s.26.

Irak Kürdistan Bölgesi ayrıca elektrik ihtiyacının bir kısmını ithal yoluyla karşılamaktadır. Irak merkezi yönetiminden, İran'dan ve Türkiye'den elektrik ithal eden bölge kendi ihtiyacını karşılamaya yaklaşmış ve kendisi Irak'ın geri kalanına da elektrik ihracı yapabilecek seviyeye ulaşmıştır. Böylece yakın zamanda kendi elektrik ihtiyacını karşılamak için değil elektrik ticareti yapmak için satın alma işlemi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Şekil 20: Yıllara ve Ükelere Göre Irak Kürdistan Bölgesi Elektrik Alımı

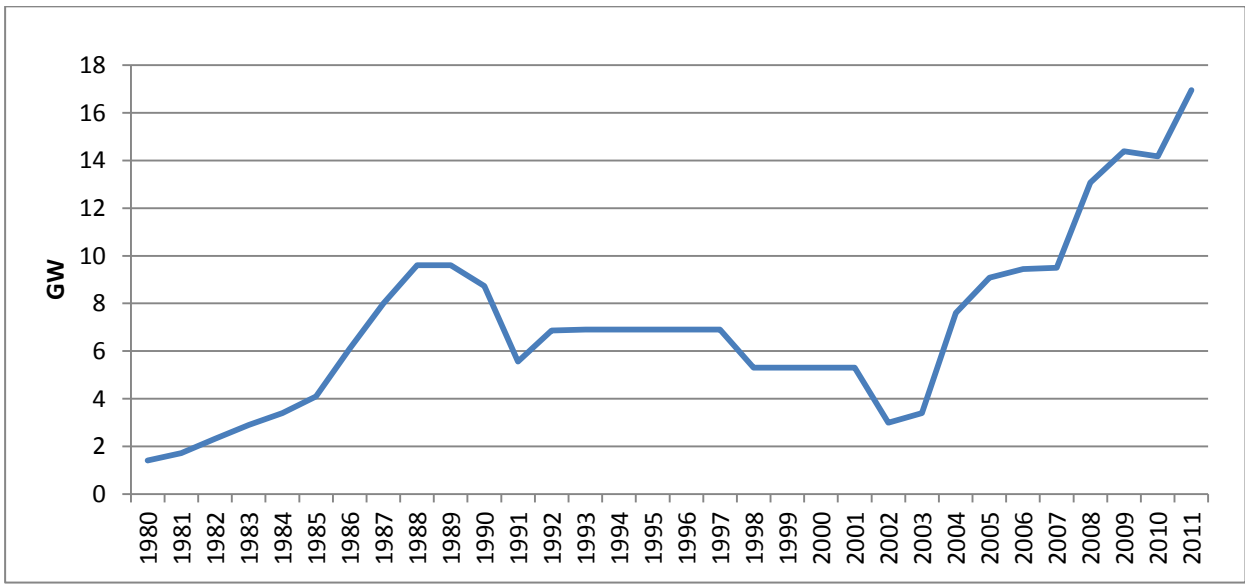
Kaynak: Kareem, Yaseen H. "Energy Sources and Utilization in Iraqi Kurdistan Region", Haziran 2012, <http://eneken.ieej.or.jp/data/4502.pdf> (23 Mayıs 2014).

Tüketimin de sürekli arttığı bölgede tüketim oranı 2012 yılında 3.448 MW olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında üretimin 2.700 MW¹⁵² olduğu ve bölge dışındaki ilçelere de elektrik verildiği hesaba katıldığında bölgenin kendi kendine yetme hedefine oldukça yaklaştığı ve elektrik ithalatının tamamen ortadan kalkacağı net bir şekilde görülmektedir. Hayata geçirilmesi planlanan tasarruf projeleriyle de bu hedefin yakın zamanda başarılabilir olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁵² **Kurdish Globe.** "Power consumption increases 2.4 times in 6 years", 14 Şubat 2013.

3.4.2. Kurulu Güç

Irak'ın kurulu gücü de artış eğilimini devam ettirmektedir. Savaş yıllarında düşüş yaşayan kurulu güç grafiği takip eden yıllarda tekrar yükselişe geçmiştir. 2003 yılında 3,4 GW olan kapasite 2007'de 9,5 GWh'ye ulaşmıştır.2008 yılında ise büyük bir sıçrama yapmış ve 13,0 GWh'ye erişmiştir. Bu sıçrama ise Irak'ın bu yılda aldığı 10 GWh kapasiteli 74 adet türbinle mümkün olmuştur. Fakat türbinlerin hepsi hemen faaliyete geçememiştir.¹⁵³ Takip eden yıllarda artan kapasitede bu türbinlerin de payı vardır.

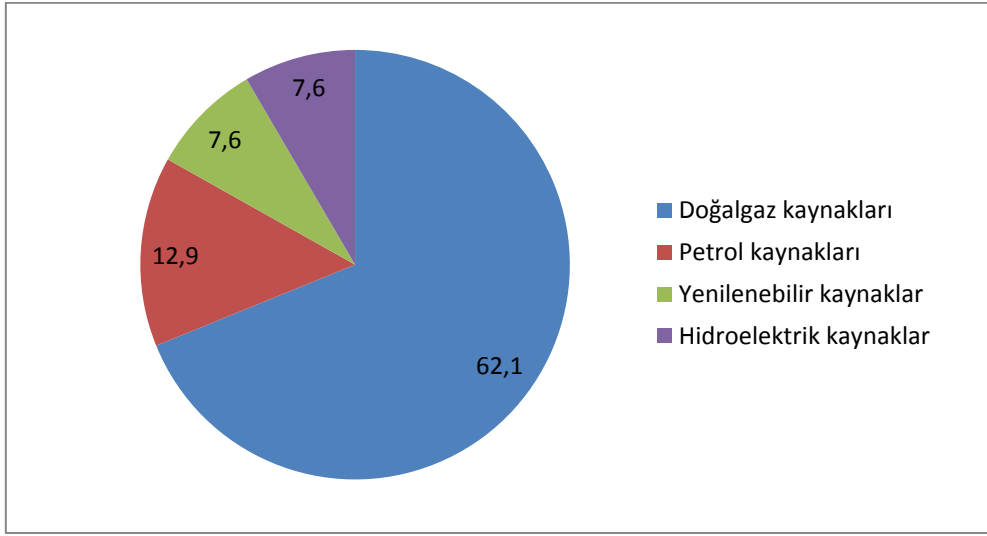

Şekil 21: Yıllara Göre Irak Kurulu Gücü

Kaynak: IEA

Irak 2011 yılında elektrik üretiminin %62,1'ini doğalgaz kaynaklarından, %12,9'unu petrol kaynaklarından, %7,6'sını yenilenebilir kaynaklardan, %7,6'sını da hidroelektrik kaynaklarından elde etmiştir.

¹⁵³ EIA, s.10.

Şekil 22: Kaynak Dağılımına Göre Irak Elektrik Üretimi

Kaynak: *Electricity Sector Statistics* <http://mecometer.com/whats/iraq/electricity-production-by-source/> (27 Mayıs 2014).

Görüldüğü gibi Irak elektrik üretiminin büyük bir bölümünü doğalgaz kaynaklarından elde etmektedir. 2001–2011 yılları arasında da doğalgaz kaynakları ile elektrik üretimi %281 oranında artış göstermiştir.¹⁵⁴ Fakat bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi doğalgazının büyük bir kısmının yanarak kaybolduğu ve altyapı eksikliğiyle taşımada problem yaşandığı düşünülürse doğalgaz yatırımlarının acilen gerçekleştirilmesi gerektiği açıkça görülmektedir. Bundan dolayı Irak elektrik üretiminde doğalgazın payını daha da arttırmayı da hedeflemektedir. Bunun için şirketlerle yaptığı doğalgaz anlaşmalarında çıkartılan doğalgazı satın alma garantisi vermektedir.¹⁵⁵ Hali hazırda Irak elektrik üretim tesislerine verdiği doğalgazın bir kısmını da İran'dan ithal etmektedir.¹⁵⁶

Irak'ın dağıtım ve iletim altyapısı da 1990'lı yıllardan kalma olup savaş ve terör olaylarında oldukça hasar görmüştür. Ortadoğu'da elektrik iletim ve dağıtımında elektrik kaybının en çok yaşandığı ülke konumundadır. Bundan dolayı elektrik kayıp oranının azaltılması için dağıtım ve iletim hatlarının da yenilenmesi gerekmektedir.¹⁵⁷

¹⁵⁴ *Electricity Sector Statistics*. <http://mecometer.com/whats/iraq/electricity-production-by-source/> (27 Mayıs 2014).

¹⁵⁵ **Iraq-Business News**. "Iraq Launches World's Largest Flare Reduction Project", 22 Temmuz 2013.

¹⁵⁶ **Reuters**. "Iraq signs deal to import Iranian gas for power", 22 Temmuz 2013.

¹⁵⁷ IEA, s.92.

Irak Kürdistan Bölgesi ise elektrik üretimini daha çok petrol kaynaklarından sağlamaktadır. Gelişen ekonomisi ve altyapısına hızlı enerji yetiştirmenin en kolay yolu olduğundan ilk zamanlarda petrol kaynaklarına yönelen bölge hidroelektrik ve doğalgaz kaynaklarından da yararlanmaya başlamıştır.¹⁵⁸ Irak Kürdistan Bölgesi Erbil’de 1.000 MW, Duhok’ta 500 MW, Süleymaniye’de 750 MW kapasiteli doğalgaz ile çalışan elektrik üretim tesislerine sahiptir. Yine Irak Kürdistan Bölgesi’nde her biri 29 MW kapasiteli üç adet petrol kaynaklarıyla çalışan tesis ve 400 MW kapasiteli Dokan Barajı ile 249 MW kapasiteli Derbendikan Barajı bulunmaktadır.¹⁵⁹

Üretim kapasitesini 6 GWh kadar artırmayı hedefleyen bölge elektrik üretimini doğalgazdan daha fazla yararlanacak şekilde geliştirmeyi ve üretilen elektriği bölgenin her tarafına ulaştıracak bir dağıtım sistemi oluşturmayı planlamaktadır. Uzun vadede ise yeni barajlara, doğalgaz ile çalışan elektrik üretim tesislerine ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek ve enerji tasarrufu sağlamayı düşünmektedir. Yine enerji sektöründe de serbest piyasaya geçilmesi hedeflenmektedir.¹⁶⁰

3.5. IRAK’IN ENERJİ POLİTİKASI

Irak genel olarak enerji üretimini hızlı bir şekilde artırmak istemektedir. Savaş ve ambargolar yüzünden bu kaynaklarından yeterince faydalanamayan Irak, savaştan sonra yatırımlarını enerji sektörüne yoğunlaştırmıştır. Diğer sektörler çoğunlukla göz ardı edildiği için sadece enerji alanında bir ilerleme sağlanmakta ve hatırı sayılır bir gelir elde edilmektedir. Bundan dolayı Irak’ın gelirlerinin %95 gibi büyük bir payını sadece enerji sektörü karşılamaktadır.¹⁶¹

Irak’ta enerji alanında yapılması planlanan yatırımlarla altyapı sorunlarının çözülmesi ve petrol üretim kapasitesinin artırılması planlanmaktadır. Böylece 2017 yılına kadar günlük 12 milyon varil ham petrol üretim kapasitesine ulaşılması hedeflenmiştir. Fakat yetersiz altyapı ve siyasal istikrarsızlık gibi problemlerle uğraşan Irak için gerçekleşme ihtimali zayıf

¹⁵⁸ MNR,2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/downstream/power-generation> (21 Mart 2014).

¹⁵⁹ Kareem, Yaseen H. “Energy Sources and Utilization in Iraqi Kurdistan Region”, Haziran 2012, <http://eneken.ieej.or.jp/data/4502.pdf> (23 Mayıs 2014).

¹⁶⁰ MNR,2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/downstream/power-generation> (21 Mart 2014).

¹⁶¹ IEA, s.17.

olan bu hedef daha sonra 9,5 milyon varil olarak güncellenmiştir.¹⁶² Bu hedefin gerçekleşmemesi ise Irak'ın elde edilen gelirlerin büyük çoğunluğunun enerji sektörünün altyapısının güçlendirilmesi yerine güvenlik ihtiyacı için harcanmasına bağlanmaktadır.¹⁶³

Bağdat'ın bir diğer amacı ise enerji sektörünün merkezden yönetilmesidir. Irak'ın enerji konusunda ürettiği bütün politikalarda bu hedefin izlerini görmek mümkündür. Irak'ın kendi imzaladığı kontratlar da enerji şirketleri üzerinde baskı oluşturmakta ve Irak yönetimine faaliyetlerini kontrol etme yetkisi vermektedir. Irak'ın bu politikayı benimsemesine yol açan asıl faktör ise ülkenin etnik ve mezhebi dağılımıdır. Merkezi yönetim herhangi bir grubun enerji kaynaklarını yönetmesine karşı çıkararak kendisine meydan okuyabilecek bir gücün ortaya çıkmasını engellemek istemektedir. Ancak bu sayede Irak'ın bütünlüğünün korunabileceği ve oluşabilecek tehditlerin bertaraf edilebileceği öngörülmektedir.

IKBY ise bölgedeki enerji kaynaklarını kendisi yönetmek istemektedir. Böylece merkezi yönetimin etkisinden uzak ve ekonomik bağımsızlığını kazanabilecek bir pozisyon yakalamaya çalışmaktadır. Bundan dolayı IKBY'nin enerji politikaları daha çok politik amaçlı görünmektedir. Bu politik amaca ulaşmak için ise büyük enerji şirketlerinin dikkatini çekmeye çalışmış ve onlara bölgeye yatırım yapmaları için fırsat sunmuştur. IKBY enerji şirketlerinin yatırım yapmaları ve Irak merkezi yönetimi ile yaşadığı sorunlara karşı risk almaları için onları yüksek karlılık ile motive etmektedir. İlk önceleri sadece küçük ve orta seviyedeki aynı zamanda da Irak'ın güneyinde yatırımı bulunmayan enerji şirketlerinin dikkatini çeken Irak Kürdistan Bölgesi ilerleyen zamanlarda en büyük enerji şirketlerinin de dikkatini çekmeyi başarmıştır.

---

¹⁶² EIA, s.2-3.

¹⁶³ Wahab, Bilal A. "Iraq and KRG Energy Policies: Actors, Challenges and Opportunities", 2014. American University of Sulaimani, The Institute of Regional and International Studies. <http://auis.edu.iq/sites/default/files/WahabiRISReport.pdf> s.27. (21 Mayıs 2014).

3.6. IRAK VE IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ ENERJİ ANLAŞMAZLIĞI

Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile Irak merkezi yönetiminin enerji konusunda yaşadığı sorunlar bir enerji rejiminin oluşması önünde ciddi sıkıntılar yaratmakta ve bir istikrara kavuşulmasını engellemektedir. Tarafların yaşadığı anlaşmazlıklar üç başlık altında toplanabilir. Irak merkezi yönetiminin IKBY ile enerji konusunda yaşadığı ihtilaflardan biri Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki enerji tahakkümünün kimin kontrolünde olduğudur. Anayasadan kaynaklı tartışmalar etrafında dönen ve iki farklı yoruma dayanan görüşler yetki dağılımı konusunda bir belirsizlik oluşturmaktadır. Bir diğer ihtilafli konu ise iki tarafın da farklı kontrat tipi seçmeleri ve bu kontrat tiplerinin ortaya çıkardığı sonuçların yasal tartışmaları daha da alevlendirmesidir. Üçüncü olarak da petrol zengini Kerkük şehri ile IKBY'nin üzerinde hak iddia ettiği diğer bölgeler de enerji konusunun şiddetlenmesine yol açmaktadır.

3.6.1. Yasal Boyutta Anlaşmazlık

Irak merkezi yönetimi ile IKBY arasındaki petrol anlaşmazlığı temelde siyasi olmasına rağmen anayasadan kaynaklı bir hukuk sorunu boyutu da taşımaktadır. IKBY ile Irak merkezi hükümeti arasındaki sorunun yasal boyutunun kaynağı 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası'na dayanmaktadır. Anayasa'nın enerji kaynaklarıyla ilgili maddelerinin farklı yorumlanması ve iki tarafın da kendi yorumunu uygulamaya dökmesi enerji ile birlikte siyasi krizlerin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. İki taraf da anayasaya dayanarak petrol anlaşması imzalama ve ihraç etme yetkisinin kendinde olduğunu savunmaktadır.

Irak anayasasının tartışma konusu olan 111. ve 112. maddeleri enerji kaynakları ile ilgili düzenlemeyi içermekte ve şöyle demektedir:

111. madde: *"Petrol ve doğalgaz çeşitli bölge ve eyaletlerde yaşayan bütün Irak halkına aittir."*¹⁶⁴

112. madde, 1. fıkra: *"Federal Hükümet, mevcut yatlardan üretimi yapılan petrol ve doğalgaz yönetimini bölge hükümetleri ve vilayetlerle birlikte sağlar. Elde edilen gelir, ülkede*

¹⁶⁴ 15 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Irak Cumhuriyeti Anayasası, Madde: 111, http://www.iraqinationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf (15 Mart 2014).

nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılır. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde ilave pay verilir. Bu husus bir yasayla düzenlenir. “

112. madde, 2. fıkra: *“Federal hükümet ile bölge ve vilayet hükümetleri bir araya gelerek Irak ulusuna en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri teknolojiyi kullanarak petrol ve doğalgaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler.”*¹⁶⁵

Yine anayasanın 121. maddesinin 2. fıkrası da şöyle bir düzenlemeyi içermektedir:

*“Federal hükümetin özel yetkileri dışında kalan yasalarla ilgili olarak; bölgesel yönetim ile merkezi yönetim yasalarında bir uyumsuzluk çıktığında, bölgesel yönetim ulusal yasanın bölge içindeki uygulamasını değiştirme yetkisine sahiptir.”*¹⁶⁶

Taraflar anlaşma ve söylemlerine meşruiyet sağlamak için bu maddelere atıf yapmakta ve bu maddelerden yola çıkarak argüman üretip karşı tarafı etkisiz bırakmaya çalışmaktadırlar. Bağdat yönetimi, Erbil’in yaptığı petrol anlaşmaları ile bu anlaşmalar ekseninde gerçekleştirdiği petrol ihracatının yasaya uygun olmadığına vurgu yapmaktadır. Irak’ın üzerinde anlaşılmış ve Temsilciler Meclisi tarafından onaylanmış bir petrol ve doğalgaz yasası hala mevcut değildir. Buna karşılık IKBY ise Bağdat’ı beklemeden 2007 yılında kendi petrol ve doğalgaz yasasını kabul etmiştir. Bundan dolayı; Bağdat, çıkarılan yasanın tek taraflı olduğunu ve kendileriyle görüşülmeden çıkarıldığı için anayasanın 112. maddesinin 2. fıkrasının ihlal edildiğini savunmaktadır. Yine; bu durumun ‘bir yasayla’ düzenleneceğine dair ibarenin de Bölgesel Parlamentoda değil de Temsilciler Meclisi’nde kabul edilmesi gereken bir yasaya işaret ettiğini; dolayısıyla yetkinin merkezi yönetime ait olduğunu savunmaktadır.¹⁶⁷

Ayrıca; Bağdat yönetimi 111. maddenin de ihlal edildiğini belirtmektedir. Petrol ve doğalgaz bütün ‘Irak halkına’ ait olduğundan herhangi bir grubun tahakkümünün söz konusu olamayacağını söylemektedir. ‘Irak halkını temsil eden en yüksek merci Temsilciler Meclisi olduğuna göre bölgesel yöneticilerle görüşüldükten sonra varılacak anlaşmanın karara bağlanma yetkisinin de Temsilciler Meclisi’nde olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸ Böyle bir

¹⁶⁵ 15 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Irak Cumhuriyeti Anayasası, Madde: 112.

¹⁶⁶ 15 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Irak Cumhuriyeti Anayasası, Madde: 121.

¹⁶⁷ Rex J. Zedalis, **The Legal Dimensions of Oil and Gas in Iraq**, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s.300-303.

¹⁶⁸ Zedalis, 303-305.

görüşmenin Temsilciler Meclisi'nde yapılmamasından dolayı IKBY'nin petrolle ilgili faaliyetlerinin yasal olmadığını ve Türkiye'ye yapılan ihracatın da 'petrol kaçakçılığı' konumunda olduğunu söylemektedir.

IKBY ise petrol ve doğalgaz ile ilgili yaptığı bütün düzenlemelerin anayasaya uygun olduğunu belirtmekte ve savunmasını şöyle yapmaktadır. Anayasanın 112. maddesinin 2. fıkrası "Federal Hükümet, 'mevcut yataklardan üretimi yapılan' petrol ve doğalgaz yönetimini bölge hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar." demektedir. Dolayısıyla, anayasanın yürürlüğe girdiği 20 Mayıs 2006 tarihinde mevcut olan yataklarla ilgili olarak bölgesel ve merkezi hükümet arasında bir işbirliğini öngörmektedir. Bu tarihten sonra keşfedilen yataklar için ise böyle bir işbirliğinin zorunlu olmadığını iddia etmektedir. Ancak anayasanın yürürlüğe girdiği tarihte Irak'ın Kürdistan Bölgesi'nde üretim yapılan mevcut yatak bulunmadığından söz konusu yasanın IKBY'yi zaten bağlamadığını savunmaktadır.¹⁶⁹

IKBY 111. maddenin ihlal edildiği iddiasına da karşı çıkmaktadır. Çünkü ihraç ettiği petrolden kazanılan gelirlerden alt yapı masraflarını ve bölgenin %17'lik payını çıkardıktan sonra geriye kalan geliri Irak bütçesine aktardığını belirtmektedir. Gelir Irak halkıyla paylaşıldığından söz konusu maddenin zaten uygulandığını ve Irak halkına karşı anayasal görevin yerine getirildiğini savunmaktadır.¹⁷⁰

IKBY anayasanın 121. maddesinin ikinci fıkrasının Erbil yönetimine Irak Temsilciler Meclisi'nden çıkarılacak bir petrol yasasının kendi yasalarıyla uyuşmadığı takdirde kendi yasalarını uygulama hakkı verdiğini söylemektedir. Böylece Temsilciler Meclisi'nden aksi bir yasanın çıkmasının Irak Kürdistan Bölgesi'ni yasal olarak etkilemeyeceğini iddia etmektedir.¹⁷¹ Bu yorumla şimdiye kadar yaptığı enerji anlaşmalarını garantiye almaya ve bölgede faaliyet gösteren enerji şirketlerine yönelik yasal risk faktörünü ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Bu anlaşmazlık devam ederken IKBY yasal durumu Cambridge Üniversitesi'nden uluslararası hukuk profesörü James R. Crawford'a inceletmiş ve 'bağımsız' bir hukuki görüş almıştır. Profesör Crawford, görüşünde IKBY'nin yaptığı anlaşmaların geçerli ve anayasaya

---

¹⁶⁹ Zedalis, s.304.

¹⁷⁰ Ben Holland, "Are Kurdistan's oil contracts constitutional?", *Energy in the Middle East*, 2012, s.29. <http://www.cms-cmck.com/Hubbard.FileSystem/files/Publication/63538de4-c6c3-47ee-aea9-c58e03f60e57/Presentation/PublicationAttachment/de7979f5-590b-44a9-ae76-c5d5fc52b686/ADIPEC%20BH%20Kurdistan%20copy.pdf> (26Mayıs 2014).

¹⁷¹ Holland, s.29.

uygun olduğuna kanaat getirmiştir.¹⁷² Büyük petrol şirketlerinden Exxon Mobil de IKBY ile anlaşma imzalamadan önce yasal riskleri belirlemek için avukatlarının fikirlerine başvurmuş ve şirket avukatları da yasal olarak bir sorun bulunmadığını ifade etmişlerdir.¹⁷³

Irak merkezi hükümeti ise yasal görüşünde ısrar etmekte ve yapılan ihracatın kaçakçılık kapsamına girdiğini dolayısıyla yasa dışı olduğunu vurgulamaktadır. IKBY'nin hukuki görüş hamlesine karşılık Irak merkezi yönetimi de yasal görüş almak için hukuk bürolarına başvurmaya karar vermiştir.¹⁷⁴ Ayrıca IKBY'nin yapmış olduğu petrol ihracatı konusunda Irak Federal Yüksek Mahkemesi'ne başvurmuş ve yaptırım istemiştir. Fakat Yüksek Mahkeme davayı oybirliği ile IKBY lehine sonlandırmış ve yaptırım uygulanmasını reddetmiştir. Yüksek Mahkeme'nin kararıyla IKBY'nin yasal dayanak hususunda eli güçlenmiş ve karar zafer olarak nitelendirilmiştir.¹⁷⁵ Irak içerisinde en yüksek mahkeme olması ve karara itiraz edilememesi sebebiyle Irak'ın yaptırım uygulaması tehlikesi ortadan kalkmış fakat yasal tartışmalar hala bitmemiştir. Bunun üzerine IKBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami Irak Petrol Bakanı Abdülkerim Luaibi'ye bir mektup yazmış ve ihraç edilen Irak Kürdistan petrolünü satın alan şirketlerin yaptırıma maruz kalacakları ile tehdit edilmesinin terkedilmesini istemiştir.¹⁷⁶ Bu kararla Irak Kürdistan Bölgesi'nin hali hazırda yaptığı petrol ihracatı yaptırım tehlikesinden kurtulmuştur. Böylece IKBY yasal uyumsuzluk konusunda Bağdat'a karşı durabilmiş ve hukuki yorumuna meşruiyet sağlayarak avantaj elde etmiştir.

3.6.2. Kontrat Farklılığı

Yasal uyumsuzluğun yanında Bağdat ve IKBY'nin üzerinde anlaşamadığı bir diğer sorun ise imzalanan kontratların farklı türden olmasıdır. İki taraf da uluslararası enerji şirketleriyle birbirinden farklı sonuçlar üreten farklı kontratlar imzalamaktadırlar. Bu durum ile birlikte yasal tartışmalar daha ileri taşınmakta ve petrol ihracatı konusu tekrar

¹⁷² *International law expert confirms KRG's authority to manage oil & gas resources*, 2008, <http://www.krg.org/a/d.aspx?s=010000&l=12&a=22631> (26 Mayıs 2014).

¹⁷³ Johnny West, "Iraq's uncertain oil future – ExxonMobil as harbinger" 21 Aralık 2011, <http://openoil.net/2011/12/21/iraqs-uncertain-oil-future-exxonmobil-as-harbinger/> (26 Mayıs 2014).

¹⁷⁴ **Reuters**. "Iraq hires law firm to target buyers of "illegal" Kurdish oil", 30 Ocak 2014.

¹⁷⁵ *The Supreme Federal Court Rules Against Iraqi Minister of Oil's Request to Prevent KRG Oil Exports*, 2014,

<http://www.krg.org/a/d.aspx?s=040000&l=12&a=51789> (26 Haziran 2014).

¹⁷⁶ *KRG requires Federal Oil Minister to cease interfering in KRG oil export*, 2014, <http://www.krg.org/a/d.aspx?s=040000&l=12&a=51795> (26 Haziran 2014).

alevlenmektedir. Çünkü imzalanan kontrat türüne göre ortaya çıkan farklı iki tablo taraflar için yeni sorunlar üreterek onları karşı karşıya getirmektedir.

Irak merkezi yönetimi Irak'ın güneyinde bulunan petrol sahaları için uluslararası petrol şirketleriyle “teknik servis kontratı” imzalarken IKBY “üretim paylaşım kontratı” imzalamaktadır. Irak merkezi yönetiminin sunmuş olduğu teknik servis kontratları daha çok hizmet alımına benzemektedir. Çünkü bu kontrata göre enerji şirketleri sağlamış olduğu teknik ve personel kaynakları karşılığında belirlenmiş bir ücret almaktadırlar. Bir diğer ifadeyle enerji şirketleri kendi uzmanlıklarını kontratı imzaladıkları yönetime kiralamaktadırlar. Bu anlaşma ile enerji şirketleri keşif yapmak, keşfedildikten sonra söz konusu sahada rezervleri arttırmakla mükelleftirler. Yönetim ise bu kontratlarla yeni keşiflerin yapılmasını, var olan sahaların geliştirilmesi ve üretimin artırılmasını amaçlamaktadır. Yönetim adına enerji şirketlerinin petrol ve doğalgaz arama ve üretme faaliyetlerini yürütmelerine olanak sağlayan bu kontratlar uzun süreliğine imzalanmaktadır.¹⁷⁷

Merkezi yönetimin teknik servis kontratlarının bir diğer özelliği ise ticari olarak üretim yapılacak kuyu bulunana kadar yapılan yatırımlar için şirketlere herhangi bir ödeme yapılmamasıdır. Eğer sahada ticari üretim yapılacak bir kuyu bulunamazsa yapılan harcamalar için şirketlere herhangi bir tazminat veya ücret ödenmemektedir.¹⁷⁸ Şirketlerin herhangi bir ücret almamaları ve kendi sermayelerinden harcamaları riskin sadece şirket tarafından yüklenilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu durum şirketler için maliyetin artmasına yol açmaktadır. Ticari olarak üretim yapılacak bir kuyu bulunduğunda ise şirketler üretim yapılan varil başına önceden belirlenmiş bir ücret veya ücret değerinde petrol almaktadırlar. Bundan dolayı şirketler yüksek miktarda üretim yapılacak devasa rezervler bulamadıkça çok yüksek kar elde edememektedirler.

Maksimum kar elde etmek ve enerji sahalarını geliştirmek isteyen Irak merkezi yönetiminin bu kontratları, enerji şirketlerini oldukça sınırlandırmakta ve oluşabilecek riskleri paylaşmamaktadır. Ayrıca enerji kaynağının keşfinden satışına kadar bütün safhalarda yönetim sıkı kontrol uygulamakta olup enerji kaynağının sahibidir. Çünkü kontrat, yönetim adına devletin sahibi olduğu enerji şirketi ile imzalanmakta ve devlet şirketinin hissesinin %51 olması öngörülmektedir.¹⁷⁹ Fakat devlet şirketinin hissesi daha sonra imzalanan kontratlarda

---

¹⁷⁷ IEA, 3.36-37.

¹⁷⁸ Tim Boykett ve Diğerleri (ed.), **Oil Contracts: How to read and understand them**, Avusturya: Times Up Press, 2012, s.26.44

¹⁷⁹ Pedro van Meurs, “Commentary on the Iraq Draft Technical Service Contract”, 11 Şubat 2009, <http://www.petrocash.com/documents/free/80080006.pdf> (12 Şubat 2014).

%25 olarak değiştirilmiştir.¹⁸⁰ Irak merkezi yönetimi ülkedeki petrol rezervlerinin yüzeye yakın olmasından dolayı arama maliyetlerinin düşük olacağını, dolayısıyla riskin düşük olduğunu düşünmüş ve bu kontrat türünü seçmiştir. Fakat bu kontrat tipi istenen sonuçları doğurmamış ve enerji şirketlerini de pek memnun etmemiştir.

Irak merkezi yönetimi oluşturduğu teknik servis kontratı modelinin taslağını uzman görüşü almak için van Meurs enerji danışmanlık şirketine de sunmuştur. Model taslağını inceleyen dünyaca tanınan ve 80'den fazla devlete bu konuda danışmanlık hizmeti sunan uzman Pedro van Meurs modelin güçlü ve zayıf taraflarını belirleyerek tavsiyelerde bulunmuştur. Uzmanın görüşüne göre model, Irak'ın daha önceki anlaşmalarına göre daha iyi ve daha üretim temelli olduğundan güçlüdür. Fakat Irak halkının maksimum düzeyde kazanç sağlaması açısından değerlendirildiğinde modern ve ileri bir üretim paylaşım kontratından daha geri olduğuna kanaat getirmiştir. Uzman, vardığı kanaati petrol piyasasının sahip olduğu şu ilkeyi hatırlatarak desteklemektedir:

“Petrol sanayisinde eğer maliyet düşükse kar daha yüksek olmalıdır. Daha yüksek kar enerji şirketini en son teknolojiyi kullanmaya ve daha etkili sonuçlar ortaya koymaya teşvik eder. Irak'ın model taslağı ise bu ilkeyi daha fazla maliyet daha fazla kar şeklinde yorumlamıştır.”

Bundan dolayı model yeterince motive edici bulunmamış ve istenen faydanın sağlanamayacağı konusunda uyarıda bulunulmuştur.¹⁸¹ Nitekim enerji şirketleri de bu durumdan yakınmaya başlamış ve yeterince karlı bulunmadığını dile getirmişlerdir. Örneğin, Irak'ın en büyük petrol rezervlerinden biri olan Rumeyle petrol sahasına talip olan BP Konsorsiyumu önerilen 20 yıllık teknik servis anlaşmasına itirazda bulunmuştur. Çünkü merkezi yönetimin üretilen varil başına 2 dolar ödeme teklifi cazip bulunmamıştır. Enerji şirketleri bunun iki katına hatta bazı durumlarda 10 katına çıkarılması gerektiğini ifade etmiş ve teklifi bu haliyle “peşinden koşmaya değmez” olarak nitelendirmişlerdir.¹⁸² Bundan dolayı enerji şirketleri baskılarını arttırmış, model kontratta bazı değişikliklere gidilmiştir. Böylece yönetim bazı risk durumlarında tazminat vermeyi kabul etmiştir.¹⁸³

---

¹⁸⁰ IEA, s.37.

¹⁸¹ Pedro van Meurs, “Commentary on the Iraq Draft Technical Service Contract”, 11 Şubat 2009, <http://www.petrocash.com/documents/free/80080006.pdf> (12 Şubat 2014).

¹⁸² Gina Chon, “Oil Companies Reject Iraq's Contract Terms”, **The Wall Street**, 1 Temmuz 2009.

¹⁸³ Terry Macalister, “BP 'has gained stranglehold over Iraq' after oilfield deal is rewritten”, **The Guardian**, 31 Temmuz 2011.

Pedro van Meurs modelin birçok “boşluk” içerdiği, yolsuzluğu teşvik edici maddelerinin bulunduğu, karar alma mekanizmalarının karışık ve yavaşlatıcı olduğunu, Iraklı personel çalıştırma, teknoloji transferi ve yerli katkı konularında da “felakete yol açabilecek” durumların bulunduğunu tespit etmiştir. Söz konusu yetersizlik ve potansiyel tehlikeler giderilmeden Irak için “kabul edilebilir” bir teknik servis kontratından söz etmenin güç olduğunu dile getirmiştir.¹⁸⁴

Irak merkezi yönetimi bugüne kadar 19 teknik servis kontratı imzalamıştır. Çeşitli sahalar için önerilen kontratları imzalayan şirketler arasında Exxon Mobil, BP, Eni, Shell, PetroChina, Gazprom Neft, TPAO gibi önemli uluslararası şirketler bulunmaktadır.

Tablo 12:

Irak Merkezi Yönetimi Teknik Servis Kontratları

Saha	İşletici	Türü
Ahdab	PetroChina	Petrol
Rumeyle	BP	Petrol
Batı Kurna (I)	Exxon Mobil	Petrol
Zübeyr	Eni	Petrol
Missan Group	CNOOC	Petrol
Batı Kurna (II)	Lukoil	Petrol
Mecnun	Shell	Petrol
Halfaya	PetroChina	Petrol
Garraf	Petronas	Petrol
Bedre	Gazprom Neft	Petrol
Kayraya	Sonangol	Ağır Petrol
Necme	Sonangol	Ağır Petrol
Akkas	KOGAS	Doğalgaz
Mansuriye	TPAO	Doğalgaz
Siba	Kuwait Energy	Doğalgaz
Blok 8	Pakistan Petroleum	Doğalgaz eğilimli
Blok 9	Kuwait Energy	Petrol eğilimli
Blok 10	Lukoil	Petrol eğilimli
Blok 12	Bashneft	Petrol eğilimli

Kaynak: EIA, s.37.

IKBY ise ‘Kürdistan Bölgesi Petrol ve Doğalgaz Yasası’nın 10. Bölüm 37. maddesine dayanarak enerji şirketleri ile üretim paylaşım kontratları imzalamayı tercih etmektedir. Söz

¹⁸⁴ Pedro van Meurs, “Commentary on the Iraq Draft Technical Service Contract”.

konusu yasa bölümü IKBY'nin üretim paylaşım kontratlarının genel çerçevesini çizmektedir. Bu kontratlar da genel olarak teknik servis anlaşmalarına benzemekte ve uluslararası enerji şirketleri ile devlet adına yetkili şirket veya bakanlık arasında imzalanmaktadır. Bu kontratta da enerjinin sahibi imzalayan yönetimdir, fakat enerji şirketinin sahasında üretime geçilirse üretimde bir paylaşıma gidilmektedir. Bu kontrata göre enerji şirketlerine ticari üretim keşfi yapabilmek için 5 yıl süre tanınmış ve geçen bu 5 yıl içinde keşif için yapılan bütün giderler enerji şirketine ait olmaktadır. Ticari keşif yapılamaması durumunda yönetim tarafından herhangi bir tazminat veya ücret ödenmemektedir. Ancak ticari keşif yapılması durumunda IKBY üretim yapılmaya başlandıktan sonra üretilen petrolden maksimum %40'a kadar olan bir kısmını enerji şirketine yaptığı masrafların karşılığı olarak ödemekte ve üretim için 20 yıllığına kadar kontrat imzalayabilmektedir. Üretilen petrolden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan petrolün ise %20'si enerji şirketi %80'i Irak Kürdistan Bölgesi'ne ait olacak şekilde paylaşılmaktadır. Fakat Irak Kürdistan Bölgesi'nin payı, şirketlere yüklediği %3'lük devlet şirketi payı ve sosyal programların desteklenmesi payı ile %90 oranına yaklaşmaktadır.¹⁸⁵

IKBY de oluşturduğu bu üretim paylaşım kontrat modelini Irak merkezi yönetimi gibi van Meurs enerji danışmanlık şirketine sunmuş ve görüş istemiştir. Bu kontrat modelini de inceleyen uzman Pedro van Meurs IKBY kontratlarının yatırımcıyı keşif yapmak için daha büyük saha bulmaya ve daha az masraf yapmaya itmesinden ve işletme maliyetini düşük tutmasından dolayı motive edici bulmuştur. Aynı şekilde yatırımcı petrolden pay aldığı için daha fazla üretime teşvik edilmekte ve petrol fiyatlarının yükselmesinden petrole sahip olan Irak Kürdistan Bölgesi gibi olumlu etkilenmektedirler. Bu durumlar iki tarafın da gelirini arttırıcı yönde olduğundan hem petrole sahip olan Irak Kürdistan Bölgesi için hem de yatırımcı için güçlü motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Pedro van Meurs bu kontrat modeli ile yönetim ve yatırımcı arasında yüksek karlılık şeklinde bir ortak hedef oluşturulmasından dolayı etkili bulmuştur.¹⁸⁶ Dolayısıyla bu kontratlarla yatırımcı daha çok üretip daha çok satmak için teşvik edilmekte, yatırımcı kendi karını yükseltmeye çalıştığı ölçüde yönetimin de karı yükselmektedir.

Daha çok üretime teşvik eden bu kontratlar aynı zamanda daha çok satışa da teşvik etmektedir. Fakat üretilen bütün petrolün Irak Kürdistan Bölgesi'nin iç piyasasında tüketilmesi

---

¹⁸⁵ Kurdistan Regional Government (KRG) Ministry of Natural Resources(MNR), **Monthly Report**, Issue 2, Erbil, 2013, s.29.

¹⁸⁶ Pedro van Meurs, "Comparative Analysis of Ministry of Oil and Kurdistan fiscal terms as applied to the Kurdistan Region", 15 Temmuz 2008, http://mnr.krg.org/images/pdfs/Pedro_Van_Meurs_report_Iraq_KRG_oil_fiscal_regimes_comparative_analysis_15_June_2008.pdf (12 Şubat 2014).

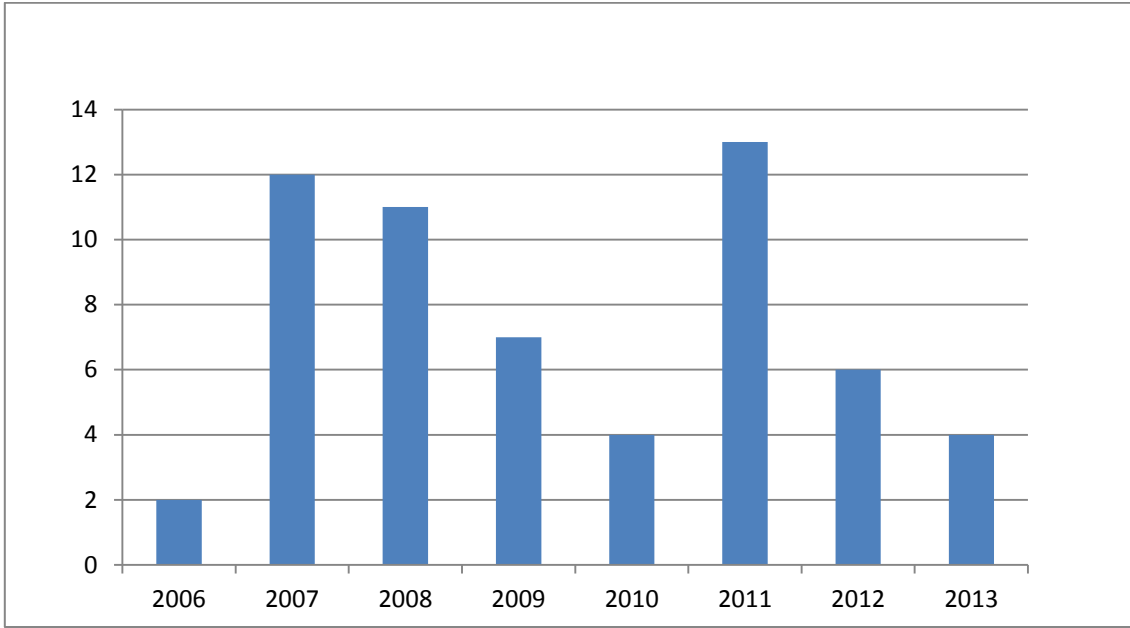
mümkün olmadığından üretilen petrolün ihraç edilmesi gündeme gelmektedir. Özellikle enerji şirketleri kendi karlarının da yükselmesi için Irak Kürdistan Bölgesi'nden petrolün ihraç edilmesi için bir yol bulunmasını istemektedirler. Dolayısıyla 2013 yılında Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesi arasında döşenmeye başlanan ve 2014 yılı başında bu yolla yapılan petrol ihracatında enerji şirketlerinin de payı bulunduğu söylenebilir. Ne kadar çok ve ne kadar pahalıya satılırsa o kadar yüksek kar anlamına gelen bu kontratlar böylece petrol ihraç sorunu da ortaya çıkartmıştır. Böylece daha önce petrol anlaşması imzalama yetkisinin kimde olduğuna dair tartışmalar petrol ihraç etme yetkisinin kimde olduğu tartışmaları ile bir adım daha ileriye taşınmıştır.

Ayrıca Pedro van Meurs Irak merkezi yönetiminin teknik servis kontratı ile IKBY üretim paylaşım kontratlarını da karşılaştırmış ve IKBY kontratlarının "çok daha üstün" olduğu kanaatine varmıştır. IKBY'nin de teknik servis kontratları imzalamış olması durumunda Irak'ın gerçek bir trajedi yaşayacağını vurgulayan Pedro van Meurs böyle bir durum gerçekleşseydi IKBY'nin gelir kaybının 450 milyar dolar olacağını hesaplamıştır. Teknik servis kontratları ile Irak'ın gelir kaybının ise gelecek 20 yıl içerisinde 5 ve 6 trilyon dolar arasında olacağını da hesaplayan Pedro van Meurs Irak merkezi yönetim kontratlarının aksine üretim paylaşım kontratlarının maksimum üretimi teşvik etmesinden dolayı gelir artırıcı olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁷

Kısacası üretim paylaşım kontratları genel olarak yönetim ve yatırımcı arasında risk paylaşımı içerdiği, işleyişte serbest bırakıldığı, son aşamada üretilen petrolden bir pay aldığı ve yatırım için daha az risk içerdiği için uluslararası enerji şirketleri için tercih sebebi olmaktadır. Irak Kürdistan Bölgesi özelinde ise büyük enerji rezervlerinin kanıtlanmış olması ve bu rezervlerden üretim paylaşım kontratı ile yapılacak üretimlerden alınacak pay enerji şirketlerinin motivasyonunu arttırmaktadır. Özetle, kanıtlanmış rezervler yüksek karlılık ve daha az risk ile birleşince uluslararası enerji şirketlerinin dikkati ve yatırımları Irak'ın güneyinden Irak Kürdistan Bölgesi'ne kaymıştır. Bu sayede IKBY 2006 yılından bugüne kadar aralarında Exxon Mobil, Chevron, Total, Genel Energy, Talisman, Marathon Oil'in de bulunduğu 59 adet üretim paylaşım kontratı imzalamıştır.

---

¹⁸⁷ *International expert finds KRG oil contracts "in the national interests", "far superior" for Iraq than model contract proposed by Baghdad federal oil ministry, 2008,* <http://www.krg.org/a/d.aspx?l=12&s=02010100&r=223&a=24710&s=010000> (26 Şubat2014).

Şekil 23: Yıllara Göre İmzalanan Üretim Paylaşım Kontratları¹⁸⁸

Politik açıdan değerlendirildiğinde ise iki tarafın farklı kontrat türlerini seçmesinin aslında egemenlik kaygısından kaynaklandığı görülmektedir. Teknik servis kontratı imzalamayı seçen Irak merkezi yönetimi doğal kaynakları üzerinde tam hakimiyet kurmak istemektedir.¹⁸⁹ Irak'ın dini ve etnik yapısı sürekli siyasi krizlere neden olduğundan merkezi yönetim herhangi bir dini veya etnik kesiminin doğal kaynaklar yoluyla ekonomik kaynak elde etmesini engellemeye çalışmaktadır. Bundan dolayı uluslararası enerji şirketlerinin de siyasi krizlerde söz sahibi olmalarını veya herhangi bir grupla bağlantı kurmalarını engellemek için onları kiracı konumunda tutan bu kontrat türünü tercih etmektedir. Sık sık merkezileştigiine dair yapılan eleştirilerle birlikte düşünüldüğünde seçilen bu kontrat türünün yetkileri kendinde toplamaya çalışan yönetim anlayışıyla da uyumlu olduğu görülmektedir. Böylece; her ne kadar ekonomik olarak hem şirketlere hem de Irak halkına maksimum fayda sağlamadığı açığa çıkmış olsa da bu kontrat türünde ısrar etmenin temel motivasyonun ekonomik kaynaklı değil de politik kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Yine IKBV ile yaşanan sorunlarla birlikte ele alındığında merkezi yönetimin doğal kaynaklar üzerinde tam tahakküm kurmaya çalışması kendisine meydan okuyacak bir gücün ortaya çıkmasını engellemeye dönük çabasından kaynaklandığı görülmektedir. Dolayısıyla seçilen kontrat türünün ekonomik

¹⁸⁸ MNR,2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/the-ministry/contracts/new-psc> (21 Mart 2014).

¹⁸⁹ Abbas Ghandi, C. ve Y. Cynthia Lin, "Economic Efficiency and Optimal Contractual Design of Iraq's Oil Service Contracts", http://www.des.ucdavis.edu/faculty/Lin/Iraq_TSC_paper.pdf (21 Mart 2014).

amaçlardan ziyade politik amaçlara erişmek için kullanılan birer araç konumunda bulunduğu şeklinde değerlendirilebilir.

IKBY açısından değerlendirildiğinde ise üretim paylaşım kontratları hızlı ekonomik büyümenin anahtarı olarak görülmekte ve daha çok gelişmekte olan ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Çünkü bu kontratı tercih eden yönetimler hızlı bir şekilde üretimi teşvik etmesi ve yatırım çekebilmesi sayesinde ekonomik kalkınma yolunda ilerleyebilmektedir.¹⁹⁰ Aynı şekilde gelişmekte olan Irak Kürdistan Bölgesi de bu kontratlarla merkezi yönetimin ekonomi politikalarına meydan okuyabilmekte ve kendi ekonomik bağımsızlığını kazanmak yolunda ileriye doğru adım atabilmektedir. Benzer şekilde bu kontratlar sayesinde uluslararası enerji şirketleriyle ortak amaç üreterek kendisine uluslararası arenada müttefik üretmektedir. Böylece kendi güvenliğine tehdit olabilecek bir durum karşısında kendisini destekleyebilecek ve amaçları doğrultusunda kendisine arka çıkabilecek bir aktöre sahip olmaktadır. Bu durum hem merkezi yönetime daha rahat meydan okumasına hem de uluslararası ilişkilerinde giderek daha etkin olmasına yardımcı olmaktadır.

Erbil'de görüşme yapılan Rebwar Kerim Wali de Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji kaynaklarına dikkat çekip bu kaynaklar sayesinde IKBY'nin söz sahibi bir aktör haline geldiğini dile getirmiştir. IKBY'nin, üretim paylaşım kontratlarını, enerji kaynaklarını millileştirilmesi gereken bir kaynak olarak görmek yerine kendisini patron yapan şirketleri ise ortak eden bir anlayışla seçtiğini ifade etmiştir. Kerim uluslararası enerji şirketlerinin Irak Kürdistan Bölgesi'ne yatırım yapmalarını ise Irak'ın artık petrol ve doğalgaz alanlarının çoğunun tespit edildiğini buna rağmen Irak Kürdistan Bölgesi'nde çok az arama faaliyetinin gerçekleştiğine bağlamaktadır. Üretim paylaşım kontratlarının da arama faaliyetlerini teşvik ederek yatırımları çektiğini söylemiştir.

Üretim paylaşım kontratının seçilmesinin bir diğer nedeni ise hızlı davranma isteğidir. IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani 4. Süleymaniye forumunda yaptığı konuşmada ABD'nin Ortadoğu'ya olan enerji bağımlılığının azalmakta olduğuna dikkat çekmiştir. Kaya gazının keşfi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artması petrole ilgiyi zamanla azaltmaktadır.¹⁹¹ En büyük alıcılardan olan ABD'nin ihtiyacının azalmasının petrol fiyatlarının uzun vadede düşmesine neden olacağı varsayılmaktadır. Petrol fiyatları yüksek iken hızlı bir şekilde kaynakları yeryüzüne çıkarıp ekonomik değere dönüştürmek gerektiği inancı zamanla

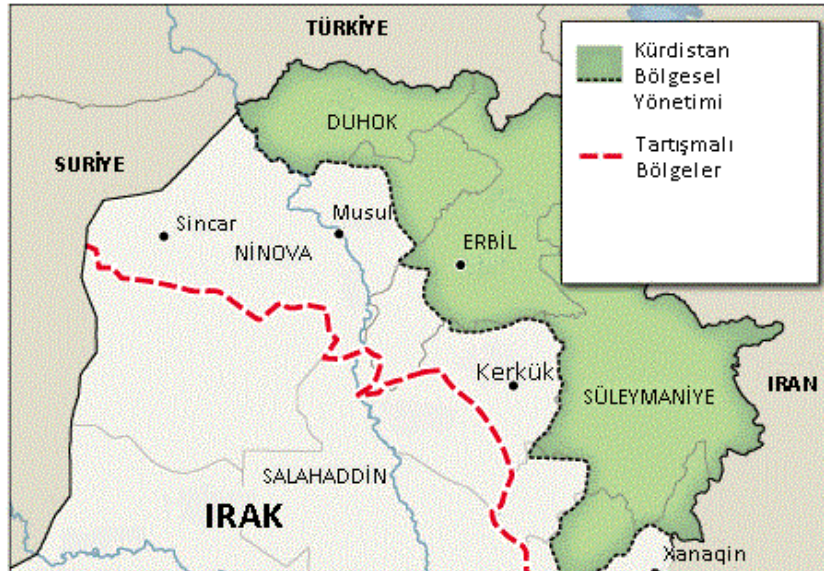
¹⁹⁰ World Bank Institute, "Guide to Extractive Industries Documents – Oil & Gas", Ocak 2013, <http://www.eisourcebook.org/cms/Jan%202014/Guide%20to%20Petroleum%20Documents.pdf> (21 Mart 2014).

¹⁹¹ Neçirvan Barzani, IV. Suleimania Forumu, 4 Mart 2014.

yarışmalarına neden olmaktadır. Bu yüzden üretimin hızlıca yapılacağı ve teşvik edileceği bu kontrat türünün seçildiği söylenebilir.

3.6.3. Tartışmalı Bölgeler

Tartışmalı bölgeler sorunu modern Irak'ın kuruluşundan bu yana devam eden bir sorun olmuştur. Hem İKBY'nin hem merkezi yönetimin hem de Türkiye'nin hak iddia etmesi üzerine oldukça karmaşıklaşan sorun bir türlü çözüme kavuşturulamamıştır. Tartışmalı bölgeler aslında daha büyük bir alanı kapsamasına rağmen daha çok Kerkük şehri üzerine odaklanılmaktadır. Kerkük şehri de çok etnikli bir kimliğe sahip olduğundan tartışmalı bölgeler için bir sembol haline gelmiştir. Daha çok etnik argümanlar üzerinden tartışılan sorunun bir de ekonomik değeri bulunmaktadır. Özellikle Kerkük şehrinin barındırdığı 9 - 13 milyar varil arasında değişen petrol rezervi ile ona sahip olacak tarafın ekonomisine çok önemli bir gelir sağlayacağı açıktır. Farklı zamanlarda sorunun çözümü için öneriler sunulmasına rağmen hepsi de geçici olmuştur. Çözumsuzlüğünün devam etmesinin nedeni de sahip olduğu bu stratejik önemde aranabilir.

Şekil 24: Tartışmalı Bölgeler

Kaynak: Iraq (Kurdistan), 2013, <http://billtrip.blogspot.com.tr/2013/05/iraq-kurdistan.html> (23 Şubat 2014).¹⁹²

¹⁹² Harita yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Çözüm için en son öneriyi, 2005 yılında kabul edilen Irak anayasası yapmaktadır. Irak Anayasası'nın 140. maddesi 2007 yılı sonuna kadar tartışmalı bölgelerde Araplaştırma politikası nedeniyle yerlerinden edilen ailelerin geri dönmesini ve bir referandum uygulanarak bölge sakinlerine merkezi yönetime mi yoksa IKBY'ye mi bağlanmak istediklerinin sorulmasını öngörmüştür.¹⁹³ Ne var ki 2007 yılı sonuna gelindiğinde referandum yapılamamıştır. IKBY Başkanı Mesud Barzani referandumun yapılması durumunda bölgenin IKBY'ye bağlanmak isteyeceğinden korkulduğu için söz konusu maddenin kasıtlı bir şekilde uygulanmadığını belirterek merkezi yönetimi suçlamıştır.¹⁹⁴

Osmanlı asırlarından beri Türkmen, Kürt ve Arap gibi asli unsurlarıyla “çok dilli ve kültürlü” bir kent olan Kerkük Saddam Hüseyin döneminde yoğun bir şekilde Araplaştırma politikasına;¹⁹⁵ 2003 yılından itibaren de Kürtleştirme politikasına maruz kalmış¹⁹⁶ ve böylece şehrin demografisi değiştirilmeye çalışılmıştır. Saddam Hüseyin devrildikten sonra anayasanın 140. maddesi gereği şehrin eski yerleşimcilerinin geri gelmesine olanak verilmiştir. Şehrin yönetimi ise, vilayet seçimlerinde aldıkları yüksek oyla Kürt partilerin eline geçmiştir. Böylece vilayet konseyinde de çoğunluğa ulaşan Kürtler şehir üzerinde daha çok söz sahibi olmuşlardır. Şehrin güvenliği de yasal olarak IKBY güvenlik güçleri ile merkezi yönetimin güçleri tarafından ortaklaşa sağlanmaktadır.

Tartışmalı bölgelerdeki petrol kaynakları ise devlet şirketi tarafından çıkarılıp ihraç edilmektedir. Fakat 6 Haziran 2014 tarihinde Suriye'de faaliyet gösteren Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) adlı örgütün Suriye'den Irak'a girmesi ve burada Musul ve tartışmalı bölgelerden birçok yeri ele geçirmesi yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. İŞİD'in ilerlemesi üzerine geri çekilen Irak ordusu birçok şehri terk etmiştir. Kerkük de Irak ordusu tarafından boşaltılmış bunun üzerine Kürt güvenlik güçleri 12 Haziran'da Irak ordusunun yerini alarak şehri kontrol etmeye başlamıştır.¹⁹⁷ Tartışmalı bölgelerin büyük çoğunluğu ile Kerkük şehrinin kontrolünü sağlayan IKBY böylece petrol sahalarını da kontrol altına almıştır. Petrol

---

¹⁹³ 15 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Irak Cumhuriyeti Anayasası, Madde: 140.

¹⁹⁴ Ferris, E and Stoltz, K.(2008). “*The Future of Kirkuk: The Referendum and Its Potential Impact On Displacement*”, University of Bern, The Brookings Institution.
http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2008/3/03%20iraq%20ferris/0303_iraq_ferris.pdf (14 Mart 2014).

¹⁹⁵ Daha detaylı bilgi için bakınız: Nuri Talabani, **Kerkük Bölgesi'nin Araplaştırılması**, Zafer Avşar (çev.), İstanbul: Avesta Yayınları, 2010.

¹⁹⁶ **Radikal**, “Kerkük'e Kürt akını”, 17 Ocak 2004.

¹⁹⁷ **Hürriyet**, “Kerkük Kürtlerin eline geçti”, 12 Haziran 2014.

sahalarını da petrol hattıyla Irak Kürdistan Bölgesi boru hattına bağlamış ve petrolü kullanmaya başlamıştır.¹⁹⁸

Fiili bir durumla şehrin ve petrol kaynaklarının yönetimi ele geçiren IKBY, daha önce uygulanmayan 140. maddenin uygulanması için harekete geçmişlerdir. IKBY Başkanı Mesud Barzani, Kürdistan Parlamentosu'ndan bir seçim komisyonun kurulmasını talep etmiş referandumun yapılması için bir tarih belirlenmesini istemiştir.¹⁹⁹ Bu durumun gerçekleşmesi durumunda politik ve ekonomik sorunların yanında bir de hukuki sorunun açığa çıkacağı görülmektedir. Böylece merkezi yönetim ile zaten gergin olan ilişkilere ve bir türlü çözülemeyen sorunlara yeni bir sorun daha eklenmiştir.

---

¹⁹⁸ **CNBCe**, "Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, Kerkük petrolerini kendi boru hattına bağladı." 19 Haziran 2014.

¹⁹⁹ **Radikal**, "Barzani referandum için tarih istedi", 3 Temmuz 2014.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE – IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

4.1. GİRİŞ

Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin ekonomik ve siyasi ilişkilerinin düzeldiği ve taraflar arasında bir yakınlaşmanın başladığı hususu çalışmanın birinci bölümünde ele alınmıştır. Yakınlaşmanın enerji alanına yansımaları ise bu bölümün asıl konusunu oluşturacak ve tarafların hangi motivasyonlarla enerji alanında da işbirliğine yöneldikleri anlatılmaya çalışılacaktır. Enerji alanındaki işbirliğinin nasıl bir yol izlediği ve bu yakınlaşmada Irak Kürdistan Bölgesi'nde faaliyette bulunan Türkiye kökenli enerji şirketlerinin rolü de incelenecektir. Enerji alanındaki işbirliği her ne kadar tarafları belli hedefler uğrunda bir araya getirirse de Ortadoğu'da enerji alanında önemli değişikliklere neden olacağı için diğer bölgesel ve küresel aktörlerin de bu politikalara bakış açısı önem taşımaktadır. Bundan dolayı Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) de bu politikaya yönelik görüşleri özellikle ele alınacaktır. Yine PKK'nın silahlı varlığı, boru hatlarının güvenliği için önem taşımakta ve bu yakınlaşma çerçevesinde PKK'ya yönelik politikaların nasıl şekillendiği incelenecektir. Suriye'de yaşanan iç savaş ve bu iç savaşla daha da görünür olan Kürtler arası anlaşmazlık da boru hatlarının güvenliğini tehlikeye düşürmektedir. Enerji alanındaki işbirliğini etkileyebilecek bir diğer temel sorun ise Kerkük sorunudur. Hala bir çözüme kavuşamayan Kerkük sorunu ve oradaki petrol kaynaklarının hakimiyetinin kimde olacağı sorusu işbirliği önünde potansiyel bir engel olarak durmaktadır. Bağdat'ın sert tutumu ve yasal belirsizliklerin nihai olarak çözülmemiş olması da işbirliğini tehdit emekte ve incelenmesini gerektirmektedir. Kısacası enerji alanında ne tür bir işbirliğinin geliştirildiği ve bu işbirliğini etkileyebilecek durum ve aktörler ele alınacaktır.

4.2. ENERJİ İLİŞKİLERİ

Türkiye'yi Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji kaynakları ile ilgilenmeye iten birçok sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerin en başında ise Irak Kürdistan Bölgesi'nin sahip olduğu büyük miktardaki enerji rezervleri gelmektedir. Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki petrol ve doğalgaz kaynakları Saddam Hüseyin döneminde neredeyse hiç dokunulmamış olup arama, keşif ve üretim faaliyetleri pek yapılmamıştır. Enerji şirketlerinin petrolü artık yeryüzünde değil de deniz altında aramaya başladığı bir dönemde Ortadoğu'nun ortasında dokunulmamış ve keşfi yapılmamış neredeyse tek toprak parçası olan Irak Kürdistan Bölgesi'dir.²⁰⁰ Nitekim 2006 yılından itibaren petrol şirketleriyle yapılan kontratlar neticesinde hızlı bir şekilde arama ve keşif faaliyetleri başlamıştır. Söz konusu arama ve keşifler Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrol ve doğalgaz rezervlerini ortaya çıkarmış ve çalışmanın üçüncü bölümünde de ifade edildiği gibi 45 milyar varillik petrol rezervi açığa çıkmıştır. Kazılan 10 kuyudan ortalama olarak 8'inin başarılı sonuç vermesi de bölgenin birçok yerinde petrolün bulunduğu işaret etmektedir. Bir Kürt diplomat bu rezervlerin keşfinin Saddam Hüseyin döneminde yapılmamış olması nedeniyle belki de ilk defa Kürtler'in Saddam'a minnettar olacaklarını dile getirerek keşiflerin önemini vurgulamıştır.²⁰¹

Irak Kürdistan Bölgesi coğrafi olarak büyük petrol rezervleri barındırdığı düşünülen ve pek fazla arama yapılmayan Zagros Dağları eteğinde yer aldığı için bu rezervin 60-65 milyar varile kadar çıkacağı tahmin edilmektedir.²⁰² Böylece Irak'ın 145 milyar varillik rezervinin önemli bir kısmını sınırları dahilinde barındırdığı görülen Irak Kürdistan Bölgesi, bölgesel ve küresel düzeyde yeni bir enerji sahibi aktör olarak meydana çıkmaktadır. 2009 yılında Gulf Keystone adlı şirketin Şeyhan Bölgesi'nde yaptığı bir arama devasa boyutta bir rezervi de ortaya çıkarmıştır. 14 milyar varillik Şeyhan rezervi Kerkük petrol rezervine denk gelmekte ve enerji şirketlerinin iştahını kabartmaktadır. Ayrıca hali hazırda günlük ortalama 500 bin varil ham petrol üretimi yapan Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki üretim hedefleri de dikkat çekicidir. 2015 yılı sonuna kadar 1 milyon varil petrol üretimi gerçekleştirme hedefi OPEC'in en küçük üyesi olan Ekvador'un üretim seviyesini aşmaktadır.²⁰³ Dolayısıyla başarılı keşif ve üretimler Türkiye'nin de ilgisini çekmekte ve Türkiye'nin yetersiz enerji kaynakları ile enerji arz güvenliği ihtiyacı onu yeni aktörle iyi ilişkiler geliştirmesine yöneltmektedir.

²⁰⁰ Guy Chazan, "An ocean of reserves waiting to be tapped", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

²⁰¹ Guy Chazan, "An ocean of reserves waiting to be tapped", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

²⁰² Euan Mears, The Oil Potential of Iraqi Kurdistan, www.theoil Drum.com/node/8820, 11 Ocak 2012, (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2014).

²⁰³ Guy Chazan, "An ocean of reserves waiting to be tapped", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

Çalışmanın ikinci bölümünde ele alındığı gibi Türkiye'nin yetersiz enerji kaynakları onu petrol ve doğalgaz ithal etmek zorunda bırakmaktadır. Bundan dolayı Türkiye çevre ülkelerle petrol ve doğalgaz alım sözleşmeleri imzalamıştır. Fakat alım sözleşmeleri imzaladığı ülkeler de pek fazla olmayıp komşu birkaç ülke ile sınırlanmaktadır. Türkiye petrol alımı konusunda %39 oranında İran'a, %19 oranında Irak'a, %15 oranında Suudi Arabistan'a, %11 oranında Azerbaycan'a bağımlıdır. Doğalgaz alım sözleşmeleri incelendiğinde ise %58 oranında Rusya'ya, %18 oranında İran'a, %7 oranında Azerbaycan'a bağımlı olduğu görülmektedir. Bu oranlar aynı zamanda Türkiye'nin enerji temininde iki ülkenin – Rusya ve İran - kritik önemde olduğunu göstermektedir.

Rusya ve İran'ın en büyük enerji sağlayıcısı olarak öne çıkması aynı zamanda Türkiye'nin alternatifsizliğine de işaret etmektedir. Nitekim 2006 yılının kış aylarında İran'ın Türkiye'ye sağladığı doğalgazda kesinti yaşanması Türkiye'yi oldukça zorlamıştır. Kesinti her ne kadar teknik nedenlere bağlansa da başka bir gerçeği de göz önüne sermektedir. İmzalanan kontratlar yıllık miktar üzerinden imzalandığından ihraç eden ülke söz konusu yıl içerisinde anlaşılan miktarı göndermek zorundadır. Fakat ihraç edilen doğalgazın yıl içerisindeki dağılımı ithal edenin değil de ihraç edenin inisiyatifinde bulunmaktadır.²⁰⁴ Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse ihraç eden ülke anlaşılan miktarı isterse tek parça halinde isterse eşit miktarlarda isterse de dalgalı bir şekilde teslim etme hakkına sahip olmaktadır. Dolayısıyla ithal eden konumda bulunan Türkiye oldukça bağımlı konumda olduğundan öne sürülen şartları kabul etmek zorunda kalmaktadır ve pazarlık konusunda da eli zayıf kalmaktadır.

Enerji kaynaklarının politik bir araç olarak da kullanıldığı göz önüne alınırsa alternatifsiz konumda bulunan Türkiye için bu durum zaman zaman politik çıkmazlara da neden olabilmektedir. Bu durum özellikle uluslararası arenada hareket alanını daraltmakta ve Türkiye'ye sürekli ikilemler yaşatmaktadır. Örneğin ABD ile AB'nin nükleer programı nedeniyle İran'a ekonomik ambargo uygulamaya başlaması Türkiye'yi üstesinden gelmesi gereken yeni bir problemle karşı karşıya bırakmıştır. Ambargodan dolayı Türkiye İran'la olan ham petrol alımını azaltmak ve enerji alımını coğrafi olarak daha uzak olan Suudi Arabistan ve Libya'dan karşılamak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin İran'a yüksek bağımlılığı Türkiye'nin bu yaptırımdan muaf kalmasının gerekliliğini açığa çıkarmış ve bundan dolayı Türkiye şirketlerine enerji ithali konusunda muafiyet sağlanmıştır.²⁰⁵ Suriye krizi konusunda da

²⁰⁴ Çetin, Tamer; Oguz, Fuat, "The reform in the Turkish natural gas market: A critical evaluation", **Energy Policy**, Vol. 35, No. 7, 2007, s. 3856-3867.

²⁰⁵ **Sabah**, "Türkiye İran yaptırımından muaf tutuldu", 13 Haziran 2012.

benzer bir şekilde politik açmaz yaşayan Türkiye; Rusya ve İran'dan farklı politikalar izlemesine rağmen Suriye'ye yönelik geliştirdiği politikalarda bu ülkelere olan enerji bağımlılığını göz önüne almak zorunda kalmaktadır.

Türkiye genel olarak ithalata bağımlılığını özel olarak Rusya ve İran'a olan bağımlılığını azaltmak için iki temel hedef belirlemiştir. Bunlardan birincisi yerli ve yenilenebilir kaynaklara yönelmek diğeri ise petrol ve doğalgaz alanlarında kaynak çeşitliliğini sağlamak gelmektedir. Kaynak çeşitliliği sağlamak için de özellikle Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta ve onlarla çeşitli projeler üretmektedir. Aynı şekilde Irak Kürdistan Bölgesi'nde yapılan büyük petrol ve doğalgaz keşifleri de Türkiye'yi kaynak çeşitliliği sağlama hedefi doğrultusunda Irak Kürdistan Bölgesi'ne yakınlaştırmaktadır. Enerji Bakanı Taner Yıldız da Türkiye'nin kaynak çeşitliliği hedefi bağlamında İKBY ile geliştirilen ilişkileri şöyle ifade etmiştir:

Biz, Türkiye'nin doğalgazda ve petrolde büyüyen yanının arz güvenliğini sağlamaya çalışıyoruz. Doğalgazda alım yaptığımız ülke sayısı 5, ham petrolde 11 idi 12'ye çıktı. Bu sayıları daha da arttırmak istiyoruz. Irak'tan gaz alınmasına da büyük resimden bakılmalı. Türkiye enerji sektörü öngördüğümüzden hızlı büyüyor, bunun içinde tedarik güvenliğini sağlamalıyız.²⁰⁶

Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın da ifade ettiği gibi enerji arz güvenliği ihtiyacı Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi ile ilgilenmesine yol açmakta ve Türkiye'yi iyi ilişkiler geliştirmesi için motive etmektedir. Aynı hedef doğalgaz için de geçerliliğini korumaktadır. 5,6 milyar m³ doğalgaz rezervi ile yıllık tüketimi 45 milyar m³ olan Türkiye'nin ihtiyacını tek başına 300 yıl karşılayabilecek rezervi bulunan Irak Kürdistan Bölgesi, Türkiye için Rusya ve İran'a alternatif olabilecek potansiyele sahiptir.²⁰⁷

Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi ile yakından ilgilenmesine yol açan bir diğer neden ise enerji koridoru ve terminali olma politikasıdır. Türkiye –ikinci bölümde belirtildiği gibi- stratejik konumunu kullanarak Ortadoğu ve Orta Asya'nın enerji kaynaklarını Avrupa pazarlarına ulaştırmak istemektedir. Bundan dolayı Avrupa'ya ulaşacak olan enerji kaynaklarını kendisinde toplamaya çalışmaktadır. Adana'nın Ceyhan ilçesini bu politikaların uygulama yeri olarak seçen Türkiye 2015 yılına kadar Ceyhan'a gelen petrol miktarını 2008

²⁰⁶ AljazeeraTurk, "Irak'ta yeni petrol gerilimi", 21 Mayıs 2012.

²⁰⁷ Enerjide yeni oyuncu Kuzey Irak, 2 Temmuz 2012, <http://enerjienstitusu.com/2012/07/02/enerjide-yeni-oyuncu-kuzey-irak/>, (13 Temmuz 2014).

yılına göre iki katına çıkarmayı hedeflemenin yanı sıra orada farklı kalite ve özelliklerdeki ham petrolün uluslararası piyasalara sunulabileceği ihraç terminali ile entegre bir enerji tesisi kurmayı planlamaktadır. Dolayısıyla Irak Kürdistan Bölgesi'nin büyük rezervlerinin Türkiye toprakları üzerinden dünya piyasalarına ihraç edilmesi de bu hedefin gerçekleşmesi ile yakından ilgili olmaktadır. Irak Kürdistan Bölgesi'nin farklı ihraç yolları yerine Türkiye'yi tercih etmesi Türkiye'nin enerji alanındaki stratejik üstünlüğünün sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır.

Türkiye ile IKBY enerji ilişkilerini de değerlendiren Dr. Musa Kawal da Türkiye'nin ekonomik büyümesinin devamlılığını enerji güvenliğinin sağlanmasına bağlamaktadır. Rusya, Suudi Arabistan, İran gibi enerji kaynaklarının büyük olduğu ülkelerin varlığına dikkat çeken Kawal bunlar arasında Türkiye için en avantajlı enerji kaynağının Irak Kürdistan Bölgesi enerji kaynakları olduğunu dile getirmiştir. Irak Kürdistan Bölgesi'nin avantajlı olmasını Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi'ne yakın olmasına ve Türkiye'nin hem alıcı hem de enerji geçişini sağlayan bir aktör olmasına bağlamaktadır. Rebwar Kerim Wali de Türkiye'nin dış politika yapımında ithalata olan enerji bağımlılığı nedeniyle elinin zayıf kaldığını vurgulayan Kerim, IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani'nin Türkiye'nin ihtiyacının daha fazlasının Irak Kürdistan Bölgesi'nden Türkiye'ye aktarılacağını söylediğini dile getirmiştir. Böylece Türkiye'nin kaynak çeşitliliği sağlayarak elinin güçleneceği böylece Rusya ve İran'a olan bağımlılığının azalacağı yorumunda bulunmuştur.

Dünya devi olarak bilinen büyük enerji şirketlerinin Irak Kürdistan Bölgesi'ne yatırım yapmaya karar vermeleri ve bölgenin petrol piyasasını şekillendirmeleri de Türkiye'nin enerji politikalarında belirleyici olan bir diğer unsur olmuştur. Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki petrol piyasası sektörün klasik kuralı ile şekillenmiştir. Klasik kurala göre bir bölgede petrol keşfi yapılmaya başladığında her türlü risk küçük ve orta ölçekli şirketler tarafından üstlenilir. Keşif yapıldıktan sonra ise hisselerin hepsi ya da bir kısmı daha büyük enerji şirketlerine satılır ve böylece bir konsolidasyon sağlanmış olur. Büyük miktarda keşif potansiyeli olduğunda ise büyük enerji şirketlerinin kendileri de keşif işlerine katılırlar. Irak Kürdistan Bölgesi petrol piyasası da bu kurala göre şekillenmiştir. Bölgeye ilk önceleri kaybedecek çok fazla bir şeyi olmayan küçük ve orta ölçekli enerji şirketleri akın etmiş ve riskleri üstlenmiştir. Bu riskler mali kayıp, petrol keşfi yapamama ve daha da önemlisi yasal belirsizlik idi. Merkezi yönetimin Irak Kürdistan Bölgesi'nde faaliyette bulunan enerji şirketlerini kara listeye alıp onları Irak'ın geri kalanındaki enerji faaliyetlerinden men etmesi de oldukça büyük bir risk idi. Bundan dolayı ilk önceleri Irak'ın geri kalanında faaliyet yürütmeyen küçük ve orta ölçekli enerji

şirketleri Irak Kürdistan Bölgesi'nde faaliyete başlamış ve IKBY ile üretim paylaşım kontratı imzalayarak yasal belirsizliği göğüslemişlerdir. Daha sonra bu enerji şirketlerinin büyük keşifler yapması enerji devi şirketlerinin dikkatini çekmiş ve bölge ile ilgilenmelerine neden olmuştur. Exxon Mobil, Total, Chevron, Gazprom Neft gibi büyük enerji şirketleri yasal belirsizliğe rağmen IKBY ile anlaşma imzalamışlardır.

Exxon Mobil ise güneydeki Batı Kurna sahasındaki faaliyetini sonlandırma pahasına IKBY ile anlaşma imzalamıştır. Irak merkezi yönetimi Exxon Mobil'i ya IKBY anlaşmalarını ya da Batı Kurna'daki milyar dolarlık hisselerini tercih etmesi gerektiğini belirtmiştir. İkisinden birden faaliyet yürütemeyeceğinin ifade edilmesinden sonra Exxon Mobil IKBY anlaşmalarını tercih etmiş ve Batı Kurna'daki hisselerini satışa çıkarmayı tercih etmiştir. Benzer şekilde Chevron da yıllarca Irak'ın güneyindeki sahalarda faaliyet yürütmek için uğraşmış fakat Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki keşiflerden sonra Irak'ın güneyindeki sahalar için anlaşma imzalamaktan vazgeçmiştir.²⁰⁸ Örneklerden de görüldüğü gibi büyük enerji şirketlerinin bütün riskleri hesapladıktan sonra IKBY ile anlaşma imzalamaya başlamaları bu riskin onlar için göze alınabilir olduğunu göstermektedir. Yasal belirsizliğin büyük petrol şirketlerini bölgeye yatırım yapmaktan vazgeçirmemesi Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye de büyük enerji şirketlerinin Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki riskleri üstlenmesi karşısında cesaretlenmiş ve bölgeye yatırım yapma konusunda pekiştirilmiştir. Nitekim yasal belirsizliklerin Irak Kürdistan Bölgesi'nin sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri düşünüldüğünde Türkiye için de alınabilir bir risk olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Dr. Cebbar Kadir de Türkiye ile IKBY enerji ilişkilerini işbirliğini ortaya çıkaran bir araç olarak değerlendirmiştir. Enerji kaynakları Kürdistan Bölgesi'nin yıkımının sebebi iken artık zenginliğin sebebi olduğunu dile getirmiştir. Cebbar Kadir'e göre Irak'ın geri kalanına göre istikrarlı olan Irak Kürdistan Bölgesi Türkiye'nin ilgisini enerji kaynakları ile çekmiştir. Irak Kürdistan Bölgesi'ne yatırım yapan Exxon Mobil, Chevron, Total gibi büyük uluslararası enerji şirketlerinin gücünün bazen devletlerin gücünü aştığını dile getiren Kadir bu sayede IKBY'nin de küresel ekonomiye entegre olarak görünürlük kazandığını dile getirmiştir. Bu görünürlük Türkiye'nin de dikkatini çekmiş ve onu iyi ilişkiler geliştirmesi için zorlamaya başlamıştır. Rebwar Kerim de benzer düşünceyi ifade etmiş Exxon Mobil'in Irak Kürdistan Bölgesi'ne yapması ile Türkiye'nin dikkatinin cezbedildiğini söylemiştir.

---

²⁰⁸ Guy Chazan, "Oil Majors: Buyouts on the way as companies run legal risks to venture north", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

Bütün sayılan nedenler Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki enerji kaynaklarına ilgi göstermesini gerektirmiştir. Bu nedenlerden ötürü çeşitli yollarla Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki enerji oyununa müdahil olmuştur. Aslında Türkiye'nin IKBY'ye yönelik enerji politikaları son beş yılda gelişse de ilk enerji ilişkileri 1992 yılında "Gıda Karşılığı Petrol" programı ile başlamıştır. 1992 yılında Saddam'ın Hüseyin'in Kuveyt'i işgali sonrası Irak'a petrol satma ambargosu uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 1996 yılında BM'nin petrol satışı karşılığında Irak'ın gıda temin etmesine olanak sağlayan programı başlatmasıyla ambargo hafifletilmiştir. Bu dönemde Irak'ın kuzeyinde de facto bir yönetim oluşturan Kürtler de bu program kapsamına alınmış ve bu petrol gelirlerinden gıda temin etmek için faydalanmaya başlamışlardır. Kürt Bölgesi'nin kendisi de bu program çerçevesinde hem Irak'la birlikte hem de Irak'tan bağımsız bir şekilde petrolünü ihraç etmeye başlamıştır. Kürt Bölgesi'nin bu dönemde petrolünü Irak'tan bağımsız bir şekilde tankerler yoluyla Türkiye'ye satmaya başlamasıyla Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi ile ilk enerji ilişkileri başlamıştır. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sonrası ambargo sona ermiş ve program da sonlandırılmıştır.²⁰⁹ Daha sonra Türkiye ile siyasi ilişkilerin düzelmesi ile ekonomi alanında olduğu gibi enerji ilişkilerinde de hareketlilik yaşanmaya başlanmıştır.

1 Haziran 2009 tarihi Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji kaynakları için önemli bir gün olmuştur. Irak Kürdistan Bölgesi söz konusu tarihte ürettiği petrolü Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattına sevk etmeye başlamış ve böylece Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolü ilk kez resmi olarak dünya pazarlarına ulaşmıştır.²¹⁰ Bu sevkiyat Irak merkezi yönetimi ile IKBY arasında varılan anlaşma sonucu yapılmış ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolü Irak petrollerinin bir parçası olarak Irak Devleti Petrol Şirketi (SOMO) vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye de varılan bu anlaşmadan olumlu etkilenmiştir. Türkiye, ulaşan petrol miktarında artışın gerçekleşmesi ve sonuç olarak petrolün transfer edilmesinden elde edilen gelirden artışın yaşanması dolayısıyla ekonomik olarak avantaja sahip olmuştur. Her ne kadar Türkiye bu sevkiyattan olumlu etkilense de Irak merkezi yönetimi ile IKBY arasında yaşanan petrol anlaşması imzalama yetkisi ile petrol şirketlerinin alacaklarının kimin tarafından ödeneceği tartışmaları sevkiyatı kesintilere uğratmış ve Türkiye'ye petrol akışı kesilmiştir.²¹¹ Türkiye bu dönemde bu tartışmalara müdahil olmamayı tercih etmiş ve dolayısıyla tarafların enerji ilişkilerini etkileyen değil enerji ilişkilerinden etkilenen konumda bulunmuştur.

²⁰⁹ *Review of Oil-for-Food Program*, 2004,

<http://www.krg.org/a/d.aspx?l=12&s=02010100&r=223&a=74.&s=010000> (12 Mart 2014).

²¹⁰ **Milliyet**, "Kuzey Irak petrolü Türkiye üzerinden dünya pazarında", 1 Haziran 2009.

²¹¹ **AljazeeraTurk**, "Kuzey Irak petrol ihracatını durdurdu", 2 Nisan 2012.

Irak merkezi yönetimi ile yaşadığı sorunlar nedeniyle Kerkük-Ceyhan hem petrol boru hattından petrol sevkiyatını durduran IKBY, 26 Temmuz 2012 tarihinde Irak merkezi yönetiminin itirazlarına rağmen Türkiye üzerinden kamyonlarla petrol sevkiyatına başlamıştır. IKBY, Irak merkezi yönetiminin kendisine vermesi gereken %17 oranındaki işlenmiş petrolü vermediğini öne sürerek Türkiye'ye ham petrol satıp karşılığında işlenmiş petrol almaya başlamıştır.²¹² Türkiye'nin bu alışverişi kabul etmesiyle beraber IKBY ile Türkiye enerji ilişkileri yeni döneme girmiş ve Türkiye, Irak merkezi yönetimi ile IKBY enerji ilişkilerine müdahil olmaya başlamıştır. Böylece Türkiye 2012 yılına kadar Irak merkezi yönetimi ile IKBY enerji ilişkilerinden dolayı yollardan "etkilenen" konumunda bulunurken bu tarihten itibaren kendisi bu ilişkiyi etkileyen konuma ulaşmıştır. Bu sayede IKBY de Irak merkezi yönetimi ile yaşadığı problemlerde kendisine yardım edecek ve risk alabilecek bir müttefik kazanmıştır. Türkiye'nin bu etkileyen pozisyonu kamyonlarla petrol sevkiyatına olanak sağlamakla kalmamış 2012 yılında yeni bir petrol boru hattının inşa edilmesi fikriyle daha da ilerlemiştir.

Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolünün kamyonlarla sevkiyatının hızlı üretim karşısında yavaş ve maliyetli olması Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesi arasında boru hattının döşenmesi fikrini ortaya çıkarmıştır. 20 Mayıs 2012 tarihinde Kürdistan Bölgesi Petrol Bakanı Aşti Hawrami yeni bir boru hattıyla Türkiye'ye petrol ihraç etmeyi planladıklarını açıklamıştır. Söz konusu petrol boru hattının detayları daha sonra açığa çıkmış; Irak Kürdistan Bölgesi içinde petrol üretimi yapılan Tawke ve Taq Taq sahalarından başlayan boru hattının Türkiye'nin Silopi ilçesi karşısında bulunan Fişhabur bağlantı noktasında Kerkük-Ceyhan boru hattına bağlanması planlanmıştır.²¹³ Boru hattının faaliyete geçmesiyle günde 400 bin varil taşınması bu miktarın 2015'te günde 1 milyon varile, 2019'da ise günde 2 milyon varile ulaşması hedeflenmiştir. ABD ve Bağdat'ın karşı çıkışlarına rağmen Türkiye ile IKBY kararlı davranmış ve 400 milyon dolara mal olan petrol boru hattını tamamlamışlardır.²¹⁴

---

²¹² **Milliyet**, "Türkiye, Kuzey Irak'tan petrol ithalatına başladı", 26 Temmuz 2012.

²¹³ Merve Erdil, "Kürt petrolünün boru hattı hangisi?", **Hürriyet**, 10 Ağustos 2012.

²¹⁴ **Milliyet**, "Kuzey Irak'tan petrol yağacak!", 15 Kasım 2013.

Şekil 25: Kürdistan Bölgesi Türkiye Petrol Boru Hattı

Boru hattının test aşamaları tamamlandıktan sonra 2014 yılının ilk gününde Irak Kürdistan Bölgesi'nden Türkiye'ye petrol akışı başlamıştır.²¹⁵ Akan petrol Ceyhan'da depolanmaya başlanmış ve Irak merkezi yönetimi ile IKBY arasında devam eden müzakerelerin sonuçlanması beklenmiş ve ihracat yapılmamıştır. Depolanma sürecinde Türkiye Enerji Bakanı Taner Yıldız gelen petrolün mutlaka sevkiyatla sonuçlanacağını söylemiş ve sözlerini şöyle devam ettirmiştir: *"Bizim Ceyhan'da 2.5 milyon varile kadar depolama kapasitemiz var. Şu anda o sınırlara gelinmiş değil. Petrol üretilirse biz iletiriz. 2.5 milyon varile kadar depolama kapasitesi var, bunun da mutlaka sevkiyatla sonuçlanması lazım."*²¹⁶ Irak merkezi yönetimi ile IKBY arasında devam eden müzakereler ise başarısızlıkla sonuçlanmış ve 2014 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Ceyhan'ın depolama kapasitesi dolmuştur. Bunun üzerine boru hattından gelen petrol tartışmalar bitmeden uluslararası piyasaya sunulmaya başlanmıştır. Böylece oluşturulan fiili durum daha da derinleşmiştir.

²¹⁵ Reuters, "UPDATE 2-Kurdistan oil flow to Turkey begins, exports await Iraqi consent", 2 Ocak 2014.

²¹⁶ Gonca Şenay, "Kürt petrolüne sevkiyat", **AljazeeraTurk**, 18 Şubat 2014.

Türkiye petrol ihracı başladıktan sonra aradan çekilmiş ve sorumluluğu Irak merkezi yönetimi ile IKBY'ye bırakmıştır. Bundan sonraki bütün gelişmeler Irak merkezi yönetimi ile IKBY arasında yaşanmıştır. Yapılan petrol ihracı da başka ülkelere yapılmış Türkiye kendisi bu petrolden satın almamıştır. Türkiye'nin satın almaması şimşeklerin üzerine çekilmesini engellemiş ve böylece IKBY ile imzalanan anlaşmalar bu süreçten etkilenmemiştir. Petrol boru hattının meşru hale gelebilmesi için uluslararası güçlerin de desteğine ihtiyaç duyulduğundan petrol ilk önce uluslararası piyasaya sürülmüştür. Ayrıca IKBY'nin hedeflediği üretim miktarı Türkiye'nin günlük üretiminin neredeyse iki katına denk geldiğinden fazla petrolün ihracı yine gündeme gelecektir. Dolayısıyla Türkiye, Irak Kürdistan Bölgesi'nin bütün petrollerini bile satın alsa ihraç edilmesi gereken fazla petrol kalmaktadır.

6 Kasım 2013'te Türkiye ile IKBY Ortadoğu jeopolitiğini etkileyebilecek 6 tane çok önemli anlaşma imzalamışlardır. Anlaşmaların önemi Türkiye'nin, Irak Kürdistan Bölgesi'ne hidrokarbon kaynaklarını dünya piyasalarına ulaştırmayı taahhüt etmesinden kaynaklanmıştır. Bu anlaşmalar ile birlikte Irak Kürdistan Bölgesi'nin günlük 2 milyon varile kadar petrol ihraç etmesi planlanmış aynı zamanda Irak Kürdistan Bölgesi'nden Türkiye'ye yıllık 10 milyar metreküp doğalgazın ulaştırılması projelendirilmiştir.²¹⁷ Böylece iki tarafın da ihtiyaçlarının da karşılandığı bu anlaşma stratejik olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu stratejik anlaşmalarla IKBY ekonomik bağımsızlığını elde etme amacına ulaşacak, Türkiye ise İran ve Rusya'ya bağımlılığını azaltabilecektir. İki tarafın da en temel hedeflerinin gerçekleştiği bu anlaşmalarla taraflar birçok zorluğu atlattığı olmanın yanında küresel ve bölgesel politikalarda önemli bir yer tutma şansına da sahip olacaklardır. Bu öneminden dolayı anlaşmaların imzalandığı ilk başta reddedilse de daha sonra kabul edilmiştir. IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani'nin bu anlaşmaların 50 yılına yapıldığını açıklaması²¹⁸ anlaşmaların stratejik önemini daha da arttırmıştır. Bu durum, Türkiye ile IKBY enerji işbirliğinin uzun süreli olarak planlandığını ve stratejik hedeflere odaklandığını göstermektedir.

Bu anlaşmanın önemli bir içeriği ise doğalgaz alımı konusudur. Bu anlaşma çerçevesinde 2016'da ilk etapta Irak Kürdistan Bölgesi'nden Türkiye'ye 10 milyar m³ doğalgaz ihracatının yapılması planlanmıştır. Henüz altyapı hazır olmadığı için ihracat yapılamasa da 2016'ya altyapının hazırlanıp ihracatın başlanması hedeflenmektedir. Ayrıca, Irak Kürdistan Bölgesi'nden gelecek doğalgazın Rusya'dan alınan doğalgazdan neredeyse

²¹⁷ Rudaw, "Erbil, Ankara Finalize 'Historic' Oil Pipeline Agreement", 7 Kasım 2013.

²¹⁸ BloombergHT, "Kuzey Irak petrolü bilmeceye döndü", 6 Haziran 2014.

yarı yarıya daha ucuz olacağı ifade edilmektedir.²¹⁹ Bundan dolayı petrol anlaşmaları kadar doğalgaz anlaşmaları da Türkiye'yi cezbetmekte, ilişkilerin derinleşmesi için onu motive etmektedir. Türkiye'nin doğalgaz tüketiminin petrol tüketimini geçmesi ile doğalgaz daha da önem kazansa da Türkiye ile İKBY enerji ilişkilerinde petrol ön planda bulunmaktadır. İKBY için petrol ihracı ile ilgili engeller aşılırsa doğalgazın ihraç edilmesi gündeme gelecek ve böylece doğalgazın sorunsuz ihracı sağlanabilecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin imzaladığı anlaşmalardaki doğalgaz ile ilgili maddelerin durumu İKBY'nin petrol ihracı üzerindeki engelleri aşmasına bağlı görünmektedir.

Bu anlaşmalarla ikinci bir petrol boru hattının döşenmesi de planlanmıştır. İKBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami birinci petrol hattının Kerkük-Ceyhan boru hattının kullanılmayan kapasitesini kullandığını fakat Irak Kürdistan Bölgesi'nde petrol üretiminin artmasıyla artık kapasitenin yetersiz kalacağını ifade etmiştir. Bundan dolayı ikinci bir petrol hattına ihtiyaç duyulacağını söylemiştir.²²⁰ Daha sonra detayları ortaya çıkan petrol boru hattının Türkiye kökenli enerji şirketi olan Genel Enerji'nin elinde bulundurduğu Tawke ve Taq Taq sahalarından üretilen petrolü Türkiye'ye ulaştırmayı hedeflediği dile getirilmiştir. Bu alanlardan çıkan petrolün çok yüksek kalitede olmasından ötürü değerinin düşmemesi için diğer petrol türleriyle karıştırılmaması gerektiğini ifade eden yetkililer sadece bu petrolün taşınması için bile ayrı bir boru hattına ihtiyaç duyulduğunu dile getirmişlerdir.²²¹ İKBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami yeni petrol boru hattıyla ilgili bilgiler de vermiş ve günlük 1 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahip olacağını söylemiştir. Planlanan ikinci boru hattının yönetiminin boru hattının kendi topraklarından geçmesi dolayısıyla kendilerinde olacağını dile getiren Hawrami Irak merkezi yönetimi isterse bir gözlemciyle bu petrol iletilme işlemlerine katılabileceğini de ifade etmiştir. Bu petrol hattından gelecek gelirin %83'ünün Irak merkezi yönetimine %17'sinin ise İKBY'ye ait olacağı da vurgulanmıştır.

Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji kaynakları ile ilgilenmesini sağlayan sebepler var olduğu gibi Irak Kürdistan Bölgesi'nin de Türkiye'yi tercih etmesi için nedenler bulunmaktadır. Irak Kürdistan Bölgesi açısından değerlendirildiğinde en önemli sebep Türkiye'nin en cazip ihraç yolu olması gelmektedir. Dört bir tarafı kara ile çevrili olan Irak Kürdistan Bölgesi petrol ihracı yapmak istemesi durumunda komşu ülkeleri olan Suriye, İran, Irak merkezi yönetimi ve Türkiye ile muhatap olmak durumunda kalmaktadır. Coğrafi açıdan

²¹⁹ Merve Erdil, "Ucuz gaz müjdesi", **Hürriyet**, 20 Haziran 2013.

²²⁰ Humeyra Pamuk, "İraçli Kürdistan plans second oil export pipeline to Turkey", **AljazeeraTurk**, 31 Ekim 2013.

²²¹ Humeyra Pamuk ve Orhan Coşkun, Exclusive - Turkey, İraçli Kürdistan clinch major energy pipeline deals", **AljazeeraTurk**, 6 Kasım 2013.

değerlendirildiğinde Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolünü Suriye üzerinden Akdeniz'e ulaştırıp dünya pazarlarına sunma alternatifi bulunmaktadır. Fakat Suriye'nin politik açıdan sınırlanmış olması cazibesini yok etmektedir. Ülke içindeki Kürt nüfusu ve Avrupa ülkeleri ile yaşadığı sorunlara ek olarak 2011 yılında başlayan iç savaş dolayısıyla enerji hatlarının güvenliğinin sağlanamaması ve istikrarın olmaması ülkeyi tercih edilebilir olmaktan çıkarmaktadır.

İran da Hürmüz Boğazı ile petrolün çıkışı için bir alternatif sunmasına karşılık yeterince cazip değildir. İran yaşadığı nükleer sorun dolayısıyla yıllardan beri BM'nin uyguladığı ambargo ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla politik olarak tecrit edilen İran'ın Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolü için sunacağı alternatif oldukça maliyetli olmaktadır. Ayrıca Irak merkezi yönetimi ile aynı kaygıları paylaşması da onu IKBY için tercih edilebilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. Irak merkezi yönetimi ise zaten IKBY'nin petrol ihraç etme yetkisinin olmadığını belirtmekte ve onunla bu konuda çatışmaktadır. Türkiye ise Irak Kürdistan Bölgesi petrolünün Akdeniz'e ulaşmasına imkan verecek coğrafik özelliklere sahip olmasının yanı sıra enerji pazarı olan Avrupa'ya komşu olmasını da en büyük avantaj olarak görmektedir. Daha az bir maliyetle petrolün dünya piyasalarına ulaştırılmasını sağlayabilecek Türkiye, IKBY için petrolden elde edilecek karı da yükseltmektedir. Politik olarak ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) aday olması, NATO üyeliğinin bulunması ve ABD ile iyi ilişkilere sahip olması Türkiye'yi IKBY için cazip kılmaktadır. Kısacası, hem coğrafi hem de politik olarak Türkiye diğer ülkelere kıyasla daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır.

Dr. Musa Kawal da enerji satıcısı olarak Irak Kürdistan Bölgesi'nin Türkiye'ye ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir. Türkiye'nin bölgesel bir güç olması, NATO'ya üye olması, birçok uluslararası kuruluşta üye olması ve Akdeniz'e kıyısı olması nedeniyle Irak Kürdistan Bölgesi için diğer devletlerden daha avantajlı olduğuna vurgu yapmıştır. Uluslararası enerji şirketlerinin Irak Kürdistan Bölgesi'ne gelişini ise Irak Kürdistan Bölgesi'nin uluslararası ekonomik sisteme entegrasyonu olarak yorumlayan Kawal bu yatırımlarla yatırımcıların IKBY'ye güvendiklerini gösterdiğini ifade etmiştir.

IKBY'nin politik amacı ise enerji ihracı yoluyla Irak merkezi yönetimi karşısında ekonomik bağımsızlık elde etmektir. Fakat bunu tek başına gerçekleştirmeye gücü yetmediğinden başka bir gücün desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu desteğin sağlanabileceği en cazip ülke yine bölgesel bir güç olan Türkiye olmaktadır. IKBY Başbakanı Neçirvan Barzani verdiği bir röportajda *"Denize çıkışı olmayan bir ülke olarak, bir ortağımız olmalı. Bölgesel güç olan bir ortağımız buna ikna olmalı ve uluslararası düzeyde, bir büyük güç de*

*bunu desteklemeli. Tam şu sırada istediğimiz, Irak içinde ekonomik bağımsızlığa sahip olmak*²²² diyerek politikaları için destekçi arayışında olduklarını belirtmiştir. Aynı röportajda *“Türkiye'nin sahip olmadığı bir şeye ihtiyacı var, biz de sahip olmadığımız bazı şeylere ihtiyaç duyuyoruz. İki taraf arasındaki uygun anlaşma buradan kaynaklanıyor.”* ifadelerini kullanarak Türkiye ile enerji ilişkilerinde karşılıklı bir alışverişin bulunduğunu vurgulamıştır.

Türkiye'nin jeopolitik konumunun yanı sıra Irak Başbakanı Nuri El Maliki'nin mezhepçi ve otoriter politikaları neticesinde Irak merkezi yönetimi ile ilişkilerinin bozulması da Türkiye'nin İKBY'nin enerji ihracı yoluyla ekonomik bağımsızlık politikalarına destek çıkmasını tetiklemiştir. Fakat bu destek Türkiye'yi bir ikilem içerisine de sürüklemektedir. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olan Türkiye diğer yandan bu desteğiyle Irak'ın parçalanmasına yol açmaktadır. Uluslararası Kriz Grubu Türkiye analisti Hugh Pope bu ikileme dikkat çekmiş ve bu ikilemin hangi tarafının ağır bastığının belirsiz olduğunu vurgulamıştır. İkilemdeki bu belirsizliğin nerede sona ereceğini sorarak bu enerji ilişkilerini eleştirmiştir.²²³ Nitekim 1 Temmuz 2014'te İKBY Başkanı Mesud Barzani'nin BBC'ye verdiği röportajda bağımsızlık için referanduma gideceklerini söylemesi Türkiye için belirsizliği daha da derinleştirmiştir.²²⁴

İkilemin belirsizliği zaman zaman gündeme gelen Irak'ın parçalanması durumunda Irak Kürdistan Bölgesi'nin Türkiye'ye bağlanacağı iddiaları ile de beslenmektedir. Bu iddialar Turgut Özal döneminde de dile getirilmiş ve zaman zaman İKBY yöneticilerinin sözlerine de yansımıştır. 2009 yılında Uluslararası Kriz Grubunun yayımladığı raporda da bu hususa değinilmiş ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin Türkiye'ye bağlanmak istediği yazılmıştır.²²⁵ Bu iddialar İKBY yöneticilerine sorulduğunda ise cılız karşılıklarla cevap vermeleri bu iddiaların zaman zaman gündeme gelmesine neden olmaktadır. KDP Dış ilişkiler Sorumlusu Sefin Dizayi raporlar ilgili soruya, sadece “raporda spekülasyonlar var” demiş iddialara karşı çıkmamış veya inkar etmemiştir.²²⁶

Aynı iddialar TBMM çatısı altında da gündeme gelmiş ve Cumhuriyet Halk Partisi İzmir milletvekili Aytun Çıray böyle bir ajandanın olduğunu ifade etmiştir. TBMM'de yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

---

²²² Cengiz Çandar, “Bağımsız Kürdistan' mı? Nasıl yani?”, **Radikal**, 25 Aralık 2012.

²²³ Simeon Kerr, “Turkey: Economics and energy interests ease old cross-border tensions”, **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

²²⁴ “Barzani: Referandum birkaç ay içinde” **BBC**, 1 Temmuz 2014.

²²⁵ Mete Çubukçu, “İraklı Kürtlerle barış coğrafyası kurmak”, **Ntvmsnbc**, 17 Temmuz 2009.

²²⁶ **CnnTurk**, “KDP'den o rapora açıklama: "Spekülasyon"”, 10 Temmuz 2009.

“Sayın Bakan, Sayın Dışışleri Bakanının çevirdiği dolabı biliyoruz: Kuzey Irak Kürt yönetimi ve Suriye'deki Kürt güçlerini ortak bir siyasi yapılanma içine sokacaklar, sonra da Türkiye'ye bir federal yapıyla ekleyecekler, burada, "Misakı Milli'yi gerçekleştirdik." diye hava atacaklar.”²²⁷

Türkiye'nin tarihi olarak savunduğu Misak-ı Milli tezi ile birlikte düşünöldüğünde söz konusu iddialar canlılığını koruyacak zemin bulduğu görölmektedir. Enerji alanında stratejik bir işbirliği geliştiren ve ekonomik bağımsızlığını kazanma yolunda ilerleyen Irak Kürdistan Bölgesi'nin Türkiye'ye bağlanması, Ortadoğu'daki güç dengelerini değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi, bölgesel ve küresel aktörlerin de etkileneceği anlamına geldiğinden sadece Türkiye ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin isteği ile değil aynı zamanda birçok aktörün bu duruma vereceği tepkilere ve geliştireceği politikalara da bağlıdır.

4.2.1. Türkiye Kökenli Enerji Şirketleri

Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji kaynaklarına yatırım yapan Türkiye kökenli birçok enerji şirketi vardır. Bu şirketler birçok riski göze alarak IKBY ile üretim paylaşım kontratları imzalamaktadırlar. Irak Kürdistan Bölgesi'ne yatırım yapan en önemli Türkiye kökenli enerji şirketi ise Genel Enerji'dir. Neredeyse Türkiye ile IKBY enerji ilişkilerinin taşıyıcısı konumunda bulunan Genel Enerji dünyanın birçok yerinde faaliyet göstermesine rağmen Irak Kürdistan Bölgesi'ne özel önem atfetmekte ve gelişmeleri dikkatlice takip etmektedir. Genel enerji Irak Kürdistan Bölgesi enerji piyasasına giren ilk enerji şirketi unvanına da sahiptir. Genel Enerji'nin 2002 yılında Tak Tak sahası için IKBY ile üretim paylaşım anlaşması imzalaması, Türkiye ile enerji ilişkilerinde yaşanan önemli bir gelişme olmuştur. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sonrası da arama faaliyetlerine devam Genel Enerji 2006 yılında ilk keşif kuyusunu kazmış ve 2007 yılında üretime başlamıştır. Siyasi ilişkilerin düzelmesi enerji şirketlerinin de faaliyetlerinin artmasını sağlamış ve Genel Enerji Irak Kürdistan Bölgesi'nde yeni arama ruhsatları elde etmiştir.

---

²²⁷ TBMM Genel Kurulu, Yasama yılı 3, Birleşim 85, 29/03/2013
http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=12049 (15 Mart 2014).

Genel Enerji Irak Kürdistan Bölgesi'nde hali hazırda üretim yapılan iki büyük sahaya sahiptir. Tak Tak ve Tawke sahalarında üretim yapan Genel Enerji bu sahalarda 1.3 milyar varil petrol kapasitesine sahip olup Tak Tak sahasında günlük 120.000 varil Tawke sahasından günlük 39.000 varil petrol üretilmiştir. Genel Enerji 2014 yılında her bir sahadan günlük 200.000 varil petrol çıkarmayı hedeflemektedir. Genel Enerji, üretim paylaşım kontratı gereği daha fazla kar için daha fazla üretim yapmak istemekle birlikte üretimin şimdiye kadar düşük olmasının sebebini petrolün ihraç edilememesi olarak göstermektedir. Türkiye'ye boru hattıyla ulaşan ve buradan uluslararası piyasaya sunulan petrol de bu sahalarda üretilmektedir.

Genel Enerji sadece bu iki sahada değil diğer sahalarda da pay sahibidir. Bu sahalardan Bina Bawi, Ber Bahr, Miran, Duhok, Çiya Şurh sahalarıdır. Bu sahalardan Miran ve Bina Bawi Türkiye için önem taşımaktadır. Kasım 2013 tarihinde Türkiye ile IKBY arasında imzalanan enerji anlaşmalarından biri de gaz alım anlaşmasıdır. Gaz alım anlaşmasının tedarikçisi ise Genel Enerji'nin Miran ve Bina Bawi sahaları olarak öngörülmüştür. İmzalanan anlaşma 2017'ye kadar Türkiye'ye 4 milyar metreküp 2020'de 10 milyar metreküp ve ilerleyen yıllarda 20 milyar metreküpe kadar gaz satışının yapılmasını öngörmektedir. Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki en büyük doğalgaz sahalardan biri olan Miran sahasının da bu anlaşma ile birlikte ticari değeri artmıştır. Sahanın %75 hissesi Genel Enerji'ye %25'i Irak Kürdistan Bölgesi'ne aittir.

Genel Enerji aynı zamanda Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji altyapısına katkıda bulunmaktadır. Şimdiye kadar bölgede 3 boru hattı inşa eden Genel Enerji ilkinin Tak Tak sahasından Khurmala'ya döşemiştir. İkinci olarak ise Khurmala'dan Duhok'a doğalgaz boru hattı döşemiş ve daha sonra bu boru hattı petrol boru hattına dönüştürülmüştür. Son olarak ise Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesi arasında döşenen petrol boru hattının inşasını üstlenmiştir.²²⁸ Yine Irak Kürdistan Bölgesi kamyonlarla Türkiye'ye petrol ihracına başladığında ihraç iznini ilk önce Genel Enerji'ye vermiştir. Genel Enerji de Irak'ın güneyinde faaliyetleri bulunmadığından bütün riskleri üstlenmiş ve ihracı gerçekleştirmiştir. Türkiye ile döşenen petrol boru hattında da aktif rol alan Genel Enerji bu sayede ürettiğini dünya piyasalarına da ulaştırabilmektedir.

Irak Kürdistan Bölgesi'nde faaliyet gösteren bir diğer enerji şirketi ise Siyah Kalem'dir. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) 'nun 26 yılına Irak'tan doğalgaz ithal etme

---

²²⁸ *Kurdistan Region of Iraq portfolio*, <http://www.genelenergy.com/operations/kurdistan-region-of-iraq.aspx> (15 Mart 2014).

yetkisi verdiği Siyah Kalem şirketi gündemdeki yerini korumaktadır. Daha önce EPDK'nın ithal etme lisansı verdiği Siyah Kalem, verilen süre içerisinde taahhüt edilen miktardaki ithalat anlaşmasını imzalamamış ve bundan dolayı lisansı iptal edilmiştir. İKBY ile anlaşma imzalayabilmesine karşılık Irak merkezi yönetimi ile anlaşma imzalamaması lisansın iptal edilmesine neden olmuştur. Fakat EPDK daha sonra yaptığı toplantıda başvuruyu tekrar gündeme almış Siyah Kalem Doğalgaz İthalat İhracat ve Ticaret A.Ş'yi Irak Kürdistan Bölgesi'nden 26 yıllığına gaz ithalatı yapabilmesi için yetkilendirmiştir. EPDK Siyah Kalem adlı şirkete 2014 yılı için 0,7 milyar m³, 2015 yılı için 1,5 milyar m³, 2016 yılı için 2,5 milyar m³, 2017-2031 yılları için 3 milyar m³, 2032 yılı için 3,1 milyar m³ ve 2033 yılı için 3,2 milyar m³ doğal gaz ithalatı yapma yetkisi vermiştir. Böylece Türkiye ile İKBY arasındaki doğalgaz ilişkilerinin yürütücüsü ise Siyah Kalem adlı enerji şirketi olmuştur.²²⁹

Irak Kürdistan Bölgesi'nde enerji yatırımı yapması planlanan bir diğer Türkiye kökenli enerji şirketi ise Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı'ndan ayrılarak BOTAŞ'a bağlanması için Bakanlar Kurulu kararı kurulan Turkish Petroleum International Company (TPIC)' dir. TPIC'in 6-7 saha için İKBY ile anlaşma imzalanması beklenmektedir. TPIC'in Irak Kürdistan Bölgesi sahalarında Exxon Mobil ile birlikte çalışacağı ilk kez Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanmıştır.²³⁰

4.2.2. Petrol Fiyatı ve Paylaşım Sorunu

Türkiye ile İKBY arasında imzalanan anlaşma, boru hattı ile Türkiye'ye ulaşacak petrolün parasının Türkiye'de Halk Bankası'na yatırılmasını ve burada bölüştürülmesini öngörmektedir. Anlaşmaya göre, petrol gelirinden Kuveyt'e ödenecek tazminat miktarı çıkarıldıktan sonra geriye kalan paranın %83'ü Irak merkezi yönetimine %17'si ise İKBY'ye verilmelidir. Fakat Irak merkezi yönetimi ile İKBY arasındaki petrol ihraç etme yetkisi etrafında devam eden yasal tartışmalar sona ermeden Türkiye'nin paylaşımı kendisinin yapması²³¹ sorunu daha da derinleştirmiştir.

Paranın ABD'de bulunan JP Morgan Bankası yerine Halk Bankası'na yatırılması konusunda anlaşılması da o dönemde Irak merkezi yönetimi ile İKBY yöneticileri arasında devam eden müzakerelerde sorun teşkil etmiştir. Türkiye'nin özel teşebbüs destekli bir kamu

²²⁹ Erdal Sağlam, "Kuzey Irak gazı Siyahkalem'e", **Hürriyet**, 14 Eylül 2013.

²³⁰ Merve Erdil, "Kuzey Irak'ta TPIC bir yatırım", **Hürriyet**, 16 Mayıs 2013.

²³¹ Zeynep Güranlı, "Enerji Bakanı'ndan çok önemli açıklama", **Hürriyet**, 15 Kasım 2013

bankası olan Halk Bankası daha önceleri yasa dışı işlemler yaptığı iddiaları ile gündeme gelmiştir. Özellikle İran'a uygulanan ekonomik ambargonun delinmesinde aracı bir kurum olarak çalıştığı iddiası ile ABD'nin dikkatini çekmiş ve tepkisine neden olmuştur. ABD ambargonun delinmesinde rol oynadığını iddia ettiği Halk Bankası'nın cezalandırılmasını istemiştir. 17 Aralık 2013 tarihinde Halk Bankası'na yönelik gerçekleştirilen yolsuzluk ve rüşvet operasyonu da Irak Kürdistan Bölgesi'nden gelecek olan petrol parası ile ilişkilendirilmiştir.²³²

Halk Bankası'na gerçekleştirilen operasyon sonrasında merkezi yönetim ile IKBY'nin petrol parasının ABD'deki bir bankaya yatırılması konusunda uzlaştığı medyaya yansısı da IKBY ABD'deki paranın Irak merkezi yönetiminde olmasını kabullenmemiş ve nihai olarak paranın Halk Bankası'na yatırılmasına karar verilmiştir. Paranın Halk Bankası'na yatması ve Türkiye tarafından bölüştürülmesi ile IKBY Türkiye aracılığıyla Irak merkezi yönetiminin bütçe kısma tehditlerinden kurtulma fırsatı yakalamaktadır. 1 Ocak 2014'ten itibaren Türkiye'ye akan ve buradan dünya piyasasına sunulan petrolün parası da Halk Bankası'nda birikmektedir.²³³ Fakat 6 Haziran 2014'te Musul'un IŞİD adlı örgüt tarafından ele geçirilmesi sonrası Irak Kürdistan Bölgesi'ne doğru başlayan mülteci göçünde artış yaşanması ve IKBY'nin 2014 yılı bütçesinin Irak merkezi yönetimi tarafından kısılması yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. IKBY Başkanı Türkiye'yi ziyaret etmiş ve sığınmacı ihtiyaçları ile başa çıkmak için Halk Bankası'nda biriken parayı almak istemiştir. Hatta paranın %17'lik bölümünün değil de hepsinin istendiğine dair haberler de basında yer almıştır.²³⁴ IKBY'nin petrol parasının tamamını alması durumunda önemli bir dönemeci atlatıp merkezi yönetime karşı ekonomik bağımsızlık kazanma konusunda bir adım daha ileriye gitme fırsatı yakalamış olacağı görülmektedir.

Petrol fiyatı da bir diğer tartışmalı konu olmuştur. Petrolün ucuza satıldığını belirten birçok haber çıkmıştır. Petrolün varilinin ortalama 115 dolar seviyesinde olmasına rağmen 97 dolara satıldığını bunun da %15 iskonto anlamına geldiğini belirten haberler çıkmıştır. Hatta kaliteli olan petrolün ortalama varil fiyatının üstünde satılması gerekirken oldukça ucuza gittiği belirtilmiştir.²³⁵ IKBY Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami petrolün ihale ile satıldığını, satılan her tanker için ayrı bir fiyatlandırmanın yapıldığını belirtmiştir. Fiyatlandırmanın da petrolün kalitesine göre değiştiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı riskli bir petrolün ucuza

---

²³² İbrahim Karagül, "16 milyar dolarlık 'yolsuzluk' operasyonu", **Yeni Şafak**, 18 Aralık 2013.

²³³ **Hürriyet**, "Kuzey Irak petrolünün parası Halkbank'a yattı", 25 Haziran 2014.

²³⁴ **Haberler.com**, Kürt Yönetimi, "Halkbank'taki Petrol Parasının Tümünü İstiyor", 15 Temmuz 2014.

²³⁵ **Taraf**, "Ucuza giden petrolün parası Halkbank'ta", 24 Haziran 2014.

satıldığı ve mutlaka satılması gerektiği düşünölen bir petrolün ucuza satılmış olabileceği ihtimal dışı görünmemektedir.²³⁶

Türkiye'nin kazancının ise çok yüksek miktarlarda olmadığı uluslararası standartlara göre belirlenen bir fiyatın olduğunu belirtmiştir. Türkiye bu ücreti topraklarını kullandırtma karşılığında almaktadır. Enerji Bakanı Taner Yıldız Türkiye'nin kazancının varil başına 1 dolar olduğunu söylemiştir.²³⁷ Dolayısıyla Irak Kürdistan Bölgesi'nin üretim hedefleri ile açısından değerlendirildiğinde 2015 yılında Irak Kürdistan Bölgesi hedeflediği günlük 1 milyon varil petrolü üretip Türkiye üzerinden ihraç ederse Türkiye bir günde 1 milyon dolar transit ücreti elde edecektir.

4.3. ENERJİ İŞBİRLİĞİ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Türkiye ile İKBY'nin enerji alanında önemli bir işbirliği geliştirmeye çalıştıkları önceki başlıklarda anlatılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar iki taraf bu konuda istekli de olsa aldıkları kararları etkileyen başka aktör ve sorunlar da bulunmaktadır. İşbirliğini engelleyen önemli sorunlardan birisi Irak merkezi yönetiminin söz konusu işbirliğine yönelik katı tutumu olmaktadır. Çünkü Irak merkezi yönetimi Türkiye'ye kaçakçılık suçlaması yöneltmekte ve ona karşı yaptırım uygulamaktan çekinmemektedir. Bir diğer önemli aktör ise ABD'dir. ABD'nin Irak politikası söz konusu işbirliği ile çeliştiğinden ABD Irak merkezi yönetiminin rızasını şart koşmaktadır. Bu da boru hattından ihraç edilen petrolün uluslararası piyasalara ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye ile İKBY enerji ilişkilerini etkileyen sorunlardan ikisi ise kendi aralarından kaynaklanmaktadır. Bunlar PKK ve Kerkük sorunlarıdır. Fakat taraflar bu sorunlarını aşmak için birlikte hareket etmeye ve bu konuda ortak politika üretmeye başlamışlardır.

---

²³⁶ Cansu Çamlıbel, "Aşti Hawrami: Bağımsızlık ilanı Ankara'dan habersiz olmaz", **Hürriyet**, 30 Haziran 2014.

²³⁷ **HaberTürk**, "Petrol ödemeleri Halkbank'a yatmaya başladı!", 23 Haziran 2014.

4.3.1. Irak Merkezi Yönetimi'nin Karşıt Tutumu

Irak merkezi yönetimi Türkiye ile IKBY'nin yakınlaşmasına karşı çıkmış, çünkü IKBY'nin bu ilişki sayesinde güçlenip Irak merkezi yönetimine meydan okuyacağından endişelenmiştir. Türkiye'nin IKBY ile enerji konusunda işbirliğine gitmesi Irak merkezi yönetiminin IKBY'yi sınırlandırma politikasını sekteye uğratmıştır. Irak merkezi yönetimi tartışması bitmemiş bir konuda IKBY ile işbirliği geliştiren Türkiye'yi içişlerine karışmakla suçlamıştır. Bir diğer ifadeyle Türkiye'yi bu yasal krizde taraf tutmakla suçlamaktadır. Çünkü Türkiye bu krizden haberdar olmasına rağmen, sorunun çözülmesini beklemeden IKBY ile anlaşmış ve petrolün ihraç edilebilmesi için petrol boru hattı inşa etmiş, hatta bu hattı kullanmaya başlamıştır.

Politik açıdan değerlendirildiğinde Türkiye ile IKBY birbirine yakınlaştıran unsurlardan birinin de Irak merkezi yönetiminin tutumu olduğu söylenebilir. Irak cumhurbaşkanı yardımcısı Sünni Tarık El-Haşimi'nin Irak'ta terör suçlamalarıyla hakkında yakalama kararının çıkarılmasından sonra Türkiye'ye sığınması, Türkiye ile Irak merkezi yönetimini karşı karşıya getirmiştir. Türkiye'nin Tarık El-Haşimi'ye sığınma vermesi üzerine Irak merkezi yönetimi sert tepki göstermiş ve ilişkiler bozulmaya başlamıştır.²³⁸ Bunun üzerine Irak TPAO'nun Irak'ın güneyinde bulunan Blok 9 sahasında bulunan %30 hissesini iptal etmiş ve bu bölgede arama faaliyetlerinden men etmiştir.²³⁹ İlişkilerin bozulmasının ardından Irak'ta merkezi yönetim yerine muhalif gruplarla yakınlaşmaya başlayan Türkiye böylece IKBY ile de ilişkilerini derinleştirmiştir. Enerji alanındaki işbirliğini ortaya çıkaran nedenlerden biri olarak sayılabilecek Irak merkezi yönetiminin tutumu aynı zamanda ilişkilerin derinleşmesini de engellemeye dönük olmaktadır.

Petrol sevkiyatının başlaması üzerine Irak merkezi yönetimi Türkiye maslahatgüzarını çağırılmış kendisinin onayı olmadan petrol ihracının yapılmasının anayasa ihlali olacağını belirterek Türkiye'yi uyarmıştır. Irak Petrol Bakanı Hüseyin El-Şahrستاني de Türkiye'nin kaçakçılığın bir parçası olmasından dolayı hukuki yaptırıma maruz bırakılacağını söylemiştir.²⁴⁰ Boru hattından gelen petrolün uluslararası piyasalara ulaştırıldığı açıklandıktan hemen sonra Irak merkezi yönetimi Türkiye'yi Uluslararası Tahkim'e şikayet etmiştir. Irak merkezi yönetimi Irak Kürdistan Bölgesi'nden çıkan petrolün Irak'tan bağımsız olarak ihraç edilmesinin Türkiye ile imzalanan Irak-Türkiye Boru Hattı anlaşmasına aykırı olduğunu

²³⁸ HaberTürk, "Haşimi'ye Türkiye kucak açtı", 15 Nisan 2012.

²³⁹ Hürriyet, "Irak'taki TPAO'nun payı 'Kuwait'e", 9 Kasım 2012.

²⁴⁰ Mithat Yurdakul, "İpler gerildi", Milliyet, 18 Ocak 2014.

savunarak hukuki yaptırım istemiştir.²⁴¹ Daha sonra potansiyel alıcıları uyarmaya başlayan Irak merkezi yönetimi Irak Kürdistan Bölgesi'nden Türkiye'ye akan petrolü alacak müşteriler hakkında yasal işlem yapılacağını açıklamıştır. Irak'taki petrol faaliyetlerinden men edilmek istemeyen şirketler de bu petrolü almak konusunda isteksiz davranmaya başlamışlardır. Böylece uluslararası piyasaya ulaştırılan petrolün satılıp satılmadığı büyük tartışma konusu olmuştur.

22 Mayıs 2014'te United Leadership adlı ilk tankere petrol yüklenmiş ve denize açılmıştır. 1 milyon varil petrol yüklenen tankerin alıcısı ise açıklanmamıştır. Tankerin rotası gemi izleme sistemlerinden takip edilmiş ve Meksika Körfezi'ne doğru yol aldığı görülmüştür. İKBY yetkilileri petrolün iddia edildiği gibi ABD'ye değil, İtalya ve Almanya'ya satılmak üzere yola çıktığını açıklamasına rağmen satış gerçekleşmemiştir.²⁴² Tanker yükünü boşaltmadan rotasını değiştirmiş ve Akdeniz'e geri dönmüştür. Akdeniz'de iki hafta zikzak çizdikten sonra Fas'a yönelmiştir. Burada Muhammediye Limanı'nda yükünü boşaltması beklenen tankere izin verilmemiş ve Fas tankerin karasularını terk etmesini istemiştir.²⁴³ Gemi izleme sistemlerinden takip edildiğine göre United Leadership tankeri, yüklemeyen bu yana aylar geçmesine rağmen 13 Ağustos 2014 itibarıyla hala Fas kıyılarında bulunmaktadır.

İkinci tanker United Emblem ise 9 Haziran'da yüklenmiş ve Malta'ya doğru yol almaya başlamıştır. Fakat tanker taşıdığı petrolü Malta açıklarında SCF Altai adlı başka bir tankere nakliye etmiştir. SCF Altai ise yükünü İsrail'in Aşkelon Limanı'na boşaltmıştır.²⁴⁴ Böylece ilk kez boru hattından akan petrol alıcısını bulmuştur. İKBY hükümet sözcüsü Sefin Dizayi bu konuda yaptığı açıklamada kendilerinin direkt olarak devletlere değil de şirketlere petrol sattıklarını, petrolü satın alan şirketlerin de talep üzerine satın aldıkları petrolü başka şirketlere satabildiğini vurgulayarak İsrail'e kendilerinin petrol sattıklarını reddetmiştir.²⁴⁵ Aynı iddialar Enerji Bakanı Taner Yıldız'a da sorulmuş ve satıştan Türkiye'nin sorumlu olmadığını petrolün sahibi Irak'ın istediği yere petrolünü satabileceğini Türkiye Cumhuriyeti hükümeti olarak kendilerinin İsrail'e bir satışlarının söz konusu olmadığını dile getirmiştir.²⁴⁶

---

²⁴¹ Merve Erdil, "Petrol Davası", **Hürriyet**, 24 Mayıs 2014.

²⁴² **Milliyet**, "Türkiye ve Kuzey Irak'a iptal şoku!", 2 Haziran 2014.

²⁴³ Emre Peker, Sarah Kent ve Joe Parkinson, "Kürt petrol satışlarının perde arkası", **The Wall Street Journal**, 22 Temmuz 2014.

²⁴⁴ Julia Payne, "Israel accepts first delivery of disputed Kurdish pipeline oil", **Reuters**, 20 Haziran 2014.

²⁴⁵ **AljazeeraTurk**, "İsrail'e petrol satmadık", 22 Haziran 2014.

²⁴⁶ **Hürriyet**, "Bakan Yıldız: İsrail'e jet yakıtı satmadık", 14 Temmuz 2014.

Üçüncü tanker yüklemesi 20 Haziran'da yine United Emblem gemisine yapılmış ve uluslararası piyasaya sürülmüştür. Bu tankerin rotası da Malezya olmuştur. Fakat tanker Malezya açıklarında yükünü başka bir gemiye aktarmıştır. Bundan sonra takip edilemeyen petrolün kime satıldığına dair bilgiye de ulaşılammıştır.²⁴⁷ Dördüncü büyük sevkiyat ise Kamari tankerine yüklenmiş, daha sonra Malta açıklarında Kamara tankeri yükünü United Carrier adlı gemiye transfer etmiştir. United Carrier ise Hırvatistan'a doğru yol almaya başlamıştır. Petrol, Irak Kürdistan Bölgesi'nde faaliyet yürüten Hırvatistan kökenli Mol Grup enerji şirketinin ortağı olduğu Hırvatistan Rafinerileri tarafından alınmış Omisalj limanında boşaltılmıştır.²⁴⁸

23 Haziran 2014'te Ceyhan Limanı'ndan yüklenen beşinci tanker United Kalavrvta'nın, rotası ise ABD olmuştur. Uluslararası petrol fiyatlarına göre 100 milyon dolara denk gelen 1 milyon varil petrol taşıyan tanker Teksas'ın Galveston limanına yaklaşıp yükünü boşaltmak için beklerken Teksas Eyaletindeki Güney Teksas Bölgesel Mahkemesi taşınan petrolün yasal olmadığı gerekçesiyle el konulmasına karar vermiştir. Mahkeme kararı Irak merkezi yönetimin şikayeti üzerine alınmış fakat alınan karar geminin uluslararası sularda bulunmasından dolayı uygulanamamıştır.²⁴⁹

Türkiye ile IKBY'nin enerji alanındaki işbirliğine yönelik en büyük meydan okuma Irak merkezi yönetiminden gelmiş petrolün satışını engelleme konusunda nispeten başarılı olmuştur. Çünkü hali hazırda beklendiği gibi bir petrol satışı yapılamamakta ve süreç devam etmektedir. Ortaya çıkan tabloda Irak merkezi yönetiminin rızası alınmadan Türkiye ile IKBY enerji ilişkilerinin sağlıklı bir zemine oturması zor görünmektedir. Her ne kadar fiili bir durum yaratılsa da stratejik bir değişim yaratacak enerji işbirliğinin diğer aktörlerin de hesaba katılmasını, Irak merkezi yönetiminin ikna edilmesini ve ihraç edilen petrol üzerindeki ambargonun kaldırılmasını gerektirmektedir.

---

²⁴⁷ Keith Wallis, "Kurdish oil cargo unloaded at sea, destination a mystery", **Reuters**, 31 Temmuz 2014.

²⁴⁸ Julia Payne ve David Sheppard, "EXCLUSIVE-Iraqi Kurds sell third major oil cargo, fourth heads to Croatia", **Reuters**, 15 Ağustos 2014.

²⁴⁹ Anna Driver ve Julia Payne, "U.S. to seize \$100 million of Iraqi Kurdish oil in tanker off Texas", **Reuters**, 29 Temmuz 2014.

4.3.2. ABD'nin Tavrı

ABD Irak'ı terk etmeden önce Türkiye'nin Irak'taki bütün gruplarla yakınlaşmasını ve demokrasi tecrübesini oraya aktarmasını arzulamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin sorun yaşadığı IKBY ile de iyi ilişkiler geliştirmesini istemiştir. Bundan dolayı IBY yöneticileri ile Türkiye'den yöneticileri bir araya getirmiş ve aralarındaki sorunları çözmelerine yardımcı olmuştur. Türkiye ile IKBY yöneticileri de sadece aralarındaki sorunları çözmekle kalmamış aynı zamanda işbirliğine de yönelmişlerdir. Bu işbirliği siyasi yakınlaşma ve ekonomik bağların güçlendirilmesini ortaya çıkarmıştır. ABD, Türkiye'nin kendisiyle aynı Irak politikasını izlemesinden ötürü bu yakınlaşmayı memnuniyetle karşılamıştır.

ABD'nin Bağdat eski Büyükelçisi James F. Jeffrey, 29 Nisan 2014 tarihinde yazdığı makalede ABD'nin Irak politikasında önceliğinin ülkenin toprak bütünlüğünün korunması olduğunu dile getirmiştir. İran ve Suriye'ye komşu Afganistan'ın hemen yanı başında bölünmüş bir Irak'ın ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarının ciddi bir şekilde karmaşıklatacağını dile getirmiştir. Irak'ın toprak bütünlüğünün de ancak Iraklı grupların birlikte çalışmaları ve güçlü merkezi bir yönetimin tesis edilmesiyle mümkün olacağını ifade eden büyükelçi²⁵⁰ ABD'nin bu politikasını başarılması gereken bir görev olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Irak'ın toprak bütünlüğünün dillendirilmesi bir diğer ifadeyle Irak Kürdistan Bölgesi'nin Irak'tan ayrılmasının engellenmesi anlamına gelmektedir. Bağımsızlık arzusu taşıyan ve Irakta bağımsızlığa hazır olmak açısından değerlendirildiğinde en hazır grup olan Kürtlerin bağımsızlığının engellenmesi ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün devam ettirilmesi için bir şart olduğu görülmektedir. Nitekim eski büyükelçi Jeffrey, aynı makalede "*ABD, Türkiye ile yapılacak petrol ve nihayetinde doğal gaz ihracat anlaşmaları vasıtasıyla, Kürdistan Bölgesi'nin fiili bağımsızlık için direktme eğilimini mutlaka kırmalı*" ifadelerini kullanarak Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının Irak Kürdistan Bölgesi'nin bağımsızlık isteklerinin kırılması ve merkezi yönetime tabi olunması anlamı taşıdığını açıkça belirtmiştir. Ne var ki ABD'nin bu politikaya sahip olması IKBY'yi bağımsızlık isteğinden vazgeçirmemiştir. IKBY Başkanı Mesud Barzani 1 Temmuz 2014 tarihinde BBC'ye verdiği röportajda Kürdistan

---

²⁵⁰ James F Jeffrey, "Irak seçimleri ülke için dönüm noktası olabilir", **AljazeeraTurk**, 26 Nisan 2014.

Bölgesi için bağımsızlık istediklerini ve bağımsızlık için referanduma gideceklerini ifade ederek ABD'nin Irak politikasıyla açık bir şekilde çeliştiklerini göz önüne sermiştir.²⁵¹

ABD ile İKBY'nin farklı politik amaçlara sahip olmaları Türkiye ile İKBY enerji ilişkilerine de yansımıştır. İKBY'nin enerji konusunda Irak merkezi yönetiminden bağımsız bir şekilde hareket etmeye başlamasıyla ABD'nin politikası İKBY'yi sınırlandırmak ve Irak merkezi yönetimine tabi kılmak çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Ne var ki Türkiye de tavırlarıyla bu konuda ABD ile ters düşmeye başlamıştır. Çünkü Türkiye'nin kendisi "etkileyen"²⁵² konumuna ulaşarak Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji kaynaklarının ihracına olanak sağlamıştır. ABD'nin güçlü merkezi bir Irak yönetimi politikasının aksine Türkiye, İKBY'ye tek taraflı kararlar alıp aldığı kararları uygulamaya dönebilecek imkanı vermiştir. Böylece merkezi yönetime rahatlıkla meydan okuyabilen İKBY ABD'nin arzulanığı güçlü merkezi yönetim politikasıyla ters düşmeye başlamış, Türkiye de bu duruma olanak sağlayarak ABD'nin bu politikasıyla çelişmiştir.

Türkiye ile İKBY enerji ilişkileri Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 15 Mayıs 2013 tarihinde ABD'ye gerçekleştirdiği ziyarette ele alınan konulardan birini oluşturmaktaydı.²⁵³ Ziyareti önemli kılan detay Başbakan Erdoğan'ın ABD'ye seyahatinden hemen önce havaalanında yaptığı basın toplantısında Türkiye'nin Exxon Mobil ile Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki sahalar için ortaklık anlaşması imzalandığını açıklaması olmuştur. Bu anlaşmayı ABD seyahatinde olgunlaştıracaklarını ifade eden Erdoğan "Bu Kuzey Irak yerel yönetimiyle oradaki arama çalışmalarına yönelik bir adımdır. Kapı komşumuz olan Irak ile karşılıklı çıkar esasına dayalı bir adım atılmasından daha doğal ne olabilir" demiştir.²⁵⁴ Fakat ziyaret Türkiye ile İKBY enerji ilişkilerinde herhangi bir değişiklik yaratmamıştır. ABD ve Türkiye kendi argümanlarına bağlı kalmış ve ziyaret herhangi bir etki ortaya çıkarmamıştır.²⁵⁵

ABD Irak politikası çerçevesinde bir yandan İKBY'yi diğer yandan Türkiye'yi enerji politikalarını gözden geçirmeye davet etmeye devam etmiştir. Enerji kaynaklarının Irak merkezi yönetiminin rızası olmadan sevkiyatına da karşı çıkmıştır. 22 Mayıs 2014 tarihinde ilk petrol sevkiyatının yapıldığının açıklanması üzerine ABD "Irak federal hükümetinin onayı

²⁵¹ BBC, "Barzani: Referandum birkaç ay içinde", 1 Temmuz 2014.

²⁵² Türkiye'nin "etkileyen" konumu Türkiye-Kürdistan Bölgesi Enerji İlişkileri başlığı altında anlatılmaya çalışılmıştır.

²⁵³ Murat Yetkin, "Kürt meselesinin petrol boyutu ABD ile masada", **Radikal**, 16 Mayıs 2013.

²⁵⁴ **Sabah**, "K.İrak'ta Exxon'la petrol arayacağız", 15 Mayıs 2013.

²⁵⁵ İlhan Tanır, "Türkiye, Suriye konusunda duymak istediklerini Obama'dan işitemedi", **BBC Türkçe**, 20 Mayıs 2013.

*olmaksızın yapılan ihracatları desteklemediklerini bu onay olmaksızın süren petrol ihracatının kendilerinde kaygı yarattığını” dile getirmiştir.*²⁵⁶ ABD, Türkiye ile İKBY enerji ilişkilerinin başlangıcından itibaren hep tarafların Bağdat’ın onayını almalarını şart koşmuş ve tarafları fiili bir durum yaratmaktan kaçınmalarını istemiştir. Her ne kadar ABD ısrarla bu şartını dile getirse de uzunca bir dönem Türkiye ile İKBY’nin oluşturduğu fiili duruma karşı çekimser kalmıştır. Petrol sevkiyatının başlamasından sonra ABD’nin uyarıları genellikle Türkiye’ye değil de Irak ve İKBY’ye yönelik olmuştur. Çünkü Türkiye’nin pozisyonu İKBY’ye petrol ihraç olanağı verip aradan çekilmek olmuştur. ABD çekimser tutumunu devam ettirse de bu durumu yarattığı için Türkiye’ye herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

ABD petrol boru hattının döşenme aşamasında müdahaleci olmaktan ziyade Irak merkezi yönetimi ile İKBY’yi anlaşmaya ve birlikte hareket etmeye davet etmiştir. Fakat bu çağrılar karşılıksız kalmış ve herhangi bir anlaşma gerçekleşmemiştir. İKBY de hakkı olarak gördüğü petrol ihracatını başlatmış ve petrol boru hattını kullanmaya başlamıştır. Petrol hattından sevkiyatın başlamasından hemen sonra ABD tarafları tekrar uyarılmış ve ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Marie Harf *“Anlaşmaya varılmadan kimse herhangi bir adım atmamalı. Bundan ayrı olarak adım atıldığını görüyoruz ve bunu desteklemeyiz. Bu konuda uzun zamandır açık olduk.”*²⁵⁷ ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelere İKBY Dış İlişkiler Sorumlusu Felah Mustafa karşı çıkmış ve yaptığı açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Petrolün satılması kararını Kürtler verir. Avrupa, bizi destekliyor. ABD de tarafsız kalırsa daha isabetli olur. Amerika’nın, bu siyasi tartışmaları anlamasını ve Erbil ile Bağdat arasındaki rekabete müdahale etmemesini temenni ediyoruz. Bize göre uygun olan ABD’nin, tarafsızlığı seçmesi veya bu konuda sessiz kalmasıdır. Çünkü biz Kürdistan halkının çıkarlarını koruyor ve o doğrultuda hareket ediyoruz. Artık birilerinin bize, 'doğru yapıyorsunuz', başka birilerinin de 'yanlış yapıyorsunuz' şeklindeki sözlerine bakamayız.”*²⁵⁸

İKBY de ABD’nin bu uyarılarını dikkate almamış ve petrol ihracının kendi hakkı olduğunu iddia etmeye devam etmiştir. ABD her ne kadar İKBY’yi tek taraflı davranmaktan uzak durmaya çağırsa da petrolün uluslararası piyasaya çıkması karşısında herhangi bir yaptırım da uygulamamıştır. Fakat petrol boru hattından gelen petrolün Ceyhan limanında satılıp ilk tankerin yüklenmesinden sonra yola çıkan United Leadership gemisi yükünü

²⁵⁶ **Hürriyet**, “ABD’den ‘Kuzey Irak petrolü’ açıklaması”, 23 Mayıs 2014.

²⁵⁷ **Radikal**, “ABD’den Türkiye’ye iki uyarı”, 25 Mayıs 2014.

²⁵⁸ **Anadolu Ajansı**, “Kürt yönetiminden ABD’ye: Tarafsız kalın”, 25 Mayıs 2014.

boşaltamamış ve deniz üzerinde kalmıştır. Geminin rotasız kalması ve satışın tamamlanması ABD'nin de perde arkasında petrolün satın alınmaması konusunda alıcılara baskı uyguladığı şeklinde yorumlanmıştır.²⁵⁹

23 Haziran 2014'te Ceyhan Limanı'ndan yüklenen beşinci tankerin rotası ABD olduğundan dikkat çekmiş ve ABD'nin nasıl bir tutum takınacağı merak edilmiştir. Gemi henüz ABD'ye yol alırken bu konudaki tartışmaların sertleşmeye başlamıştır.²⁶⁰ Fakat Texas Mahkemesi'nin kararı ve sonrasında yapılan açıklamalar ABD'nin aynı politikasında ısrar ettiğini bir kez daha göstermiş ve Irak merkezi yönetiminin yanında olduğunu göstermiştir. Günlük basın brifinginde ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Maria Harf bu petrolün satışı konusunda potansiyel alıcıların uyarılıp uyarılmadığı sorusuna verdiği cevapta petrolün tartışmalı olmasından dolayı yasal yaptırımlara maruz kalabileceği konusunda insanları uyardıklarını belirtmiştir.²⁶¹

14 Ağustos 2014'te Financial Times gazetesinde çıkan habere göre Türkiye ABD'ye petrolün satışı önündeki engelleri kaldırması için çağrıda bulunmuştur. Habere göre Türkiye, Irak'ın güneyinde birçok yeri ele geçiren Irak Şam İslam Devleti adlı örgütün buralardaki petrolü satabildiğini fakat onunla savaştan Irak Kürdistan Bölgesi'nin petrolünü satmadığını ileri sürmüştür. Bütçesi Irak merkezi yönetimi tarafından kesilen IKBY'nin savaşabilmesi için paraya ihtiyaç duyduğu ve bundan dolayı engelin kaldırılması gerektiği belirtilmiştir.²⁶²

4.3.3. PKK Sorunu

Türkiye ile IKBY arasında güvenlikçi politikaların söz konusu olmasında temel neden PKK olmuştur. Bu dönemde Türkiye Irak sınırları içerisine girip sıcak takip yapmakta, operasyonlar gerçekleştirmekteydi. 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinden sonra bu sorun daha da büyümüştür; çünkü bu dönemden sonra Iraklı Kürt gruplar PKK'ya karşı Türkiye'ye aktif destek vermeyi reddetmişlerdir. 5 Kasım 2007 tarihinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve ABD Başkanı George W. Bush arasında işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Bu işbirliği anlaşmasına göre ABD Türkiye'ye anlık istihbarat sağlayacak,

²⁵⁹ Rudaw, "The United Leadership Cargo on Hold Due to US Pressure", 6 Haziran 2014.

²⁶⁰ Milliyet, "ABD Kürt petrolüne el koyacak", 30 Temmuz 2014.

²⁶¹ HaberTürk, "ABD'den Kürt petrolü açıklaması!", 26 Temmuz 2014.

²⁶² Daniel Dombey ve Anjli Raval, "Turkey urges US to lift obstacles on Kurdish oil sales", **Financial Times**, 14 Ağustos 2014

PKK'nın lojistik imkan ve kabiliyetini bitirmek amacıyla için Irak'taki kamplarının kapatacak ve Türk ordusunun Irak içerisindeki operasyonlarında işbirliğine gidecektir.²⁶³ Fakat anlaşmanın tam anlamıyla yaşam bulması için Irak'taki Kürt grupların desteği önemli olmaktadır. Bunun için ABD IKBY yöneticileri ile Türkiye'nin yaklaşmasına yardımcı olmuş ve onları işbirliği için teşvik etmeye başlamıştır. Türkiye ve IKBY yöneticileri de 2007 yılının sonundan itibaren yakınlaşmaya başlamış ve bu yaklaşma PKK konusunda da kendisini hissettirmeye başlamıştır. IKBY yöneticileri Türkiye ile geliştirdikleri yaklaşmayı engellemesi için PKK'yı uyarmaya başlamışlardır.

ABD'nin desteğiyle Aralık 2007'de PKK'ya karşı Güneş Harekatı adlı bir kara harekatı düzenlenmiş operasyon Irak'ın kuzeyinden içeriye girilerek gerçekleştirilmiştir. Bir hafta süren harekate IKBY soğuk yaklaşırsa da operasyonu engelleyememiştir. Bu operasyon Irak Kürdistan Bölgesi'ne yönelik son kara harekatı olması dolayısıyla operasyonun bittiği tarih güvenlikçi politikanın sona erdiğini gösteren bir dönüm noktası olmuştur. Bu operasyondan sonra IKBY ile ilişkiler gelişmeye devam etmiş ve operasyondan hasar almadan tekrar yolunu bulmuştur. Fakat ilişkilerin düzelmesi PKK konusunun unutulduğu anlamına gelmemiş; PKK'nın sınır güvenliğini tehdit ettiği gerçeğini değiştirmemiştir. Bu yaklaşmayla birlikte PKK kendisini sıkıştırılmış hissetmeye başlamış ve Iraklı Kürt gruplarla arası açılmaya başlamıştır.²⁶⁴

2012 yılında enerji alanında yaklaşmanın devam ettiği bir dönemde BOTAŞ boru hattına PKK tarafından saldırı düzenlenmiştir.²⁶⁵ Böylece PKK unutulmaması ve hesaba katılması gerektiği mesajını vererek kendisini hatırlatmıştır. Enerji konusuna özellikle önem veren IKBY bu saldırıdan rahatsız olmuş ve istikrarsızlık kaynağı olarak PKK'nın varlığının bir tehdit oluşturduğu görülmüştür. Bundan dolayı IKBY yöneticileri de PKK konusunda bir politikanın geliştirilmesi gerektiğine ikna olmuşlardır. Diğer taraftan Suriye'deki iç savaşta PKK'ya yakınlığı ile bilinen PYD (Demokratik Birlik Partisi) Suriye'nin kuzeyinde kontrolü ele geçirmiş ve ele geçirdiği bölgelerde kanton yönetimi ilan etmiştir. Suriye'de de PYD'nin etkin olmaya başlaması Türkiye ve IKBY'yi birbirine yakınlıştırmış ve söz konusu istikrarsızlık

---

²⁶³ Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or Cooperation?, **International Crisis Group**, Middle East Report, No: 81, 13 Kasım 2008.

²⁶⁴ Berkan Öğür ve Diğerleri, "Kuzey Irak – Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği", **ORMER**: Sakarya, Rapor No: 1, Ağustos 2014, s. 53.

²⁶⁵ **Cihan**, "BOTAŞ boru hattına terör saldırısı", 28 Nisan 2012.

unsuruna bir yol bulunması gerektiği düşüncesi pekişmiştir. Bundan sonra Türkiye ve IKBY, PKK konusunda ortak politika üretip adım atmaya başlamışlardır.²⁶⁶

20 Nisan 2012'de Türkiye'ye yaptığı ziyarette IKBY Başkanı Mesud Barzani PKK konusundaki tutumunu şöyle dile getirmiştir: *"Bundan sonra PKK silahlı yöntemini sürdürürse sonucuna kendi katlanır. Ben PKK'nın Irak Kürdistanı'nda hüküm sürmesine müsaade etmem. Bundan sonraki süreçte savaş Kürt meselesine zarar verecektir. Bu konuyla ilgili PKK beni dinlerse iyi eder"*.²⁶⁷ Böylece IKBY PKK'yı uyarmış ve artık gerekirse PKK'nın kısıtlanabileceği mesajını vermiştir. Türkiye'nin PKK konusunda barışçıl çözüm metotları denemeye başlaması ve PKK'nın hapisteki lideri Abdullah Öcalan'la direk görüşülmesi de Mesud Barzani'nin bu yönlü desteğinde etkili olmuştur. Bu bağlamda aynı ziyaret sırasında PKK ve BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) 'ye de çağrıda bulunarak *"Türkiye devletinin bu yeni bakışına PKK ve BDP'nin daha fazla destek vermelerinin daha iyi olacağına inanıyorum"* demiştir.²⁶⁸

IKBY daha sonra en üst düzeyden Türkiye'nin çözüm konusundaki çabalarını desteklemeye devam etmiştir. Abdullah Öcalan'ın 21 Mart 2013 tarihli Nevruz mesajında Kürt sorunu konusunda tarihi bir dönemeçte olduğunu; reformlar yoluyla yeni bir başlangıç yapılabileceğini ve PKK'nın da silahlı çatışmalara son verebileceğini ifade etmesi de IKBY'nin desteğini almıştır. 16 Kasım 2013'te Diyarbakır'da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşen IKBY Başkanı Mesud Barzani artık Kürt ve Türk gençlerinin birbirlerinin kanını dökmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı konuşmada "Türk ve Kürt kardeşlerim sürece destek versin" diyerek çözüm sürecini desteklediğini net bir şekilde ifade etmiştir.²⁶⁹ Kısacası Türkiye ve IKBY arasında gelişen siyasi ilişkiler PKK Sorunu konusunda benzer söylemler geliştirmesini tetiklemiştir.

4 Aralık 2013'te PKK'nın lider kadrosundan Cemil Bayık ile yapılan röportajda Türkiye ile IKBY enerji ilişkileri kendisine sorulmuştur. Kendisi de cevap olarak Türkiye'nin Irak Kürdistan Bölgesi'ni siyasi, ekonomik, kültürel, eğitsel ve birçok yönüyle kontrol altına almaya çalıştığını, Irak Kürdistan Bölgesi'nin de Türkiye ile yakınlaşarak kendisini korumaya

²⁶⁶ Berkan Öğür ve Diğerleri, s. 53.

²⁶⁷ **Zaman**, "Barzani'den PKK'ya rest", 20 Nisan 2012.

²⁶⁸ **Hürriyet**, "Barzani: PKK beni dinlerse iyi eder", 20 Nisan 2012

²⁶⁹ Rifat Başaran, "Barzani: Yaşasın Türk ve Kürt kardeşliği", **Radikal**, 16 Kasım 2013.

çalıştığını söylemiştir. Ayrıca bu enerji anlaşmalarının devam eden çözüm süreci karşılığında hizmet etmemesi tam tersine çözüm yönünde çabaları arttırması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁰

Çalışma kapsamında Erbil'de mülakat gerçekleştirilen kişilerden Rebwar Kerim Wali de Türkiye'de PKK ile devam eden barış görüşmelerine değinmiş ve bütün süreçlerin paralel devam ettiğini ifade etmiştir. Barış sürecinin enerji ilişkisinin bir devamı olarak görülmesi gerektiğini çünkü barış süreci başarılmazsa inşa edilen boru hattının güvenliğinin sağlanamayacağı yorumunu yapmıştır. Kerime göre bundan dolayı Türkiye kendi Kürt sorununu çözmek durumunda kalmaktadır.

Çözüm süreci ile birlikte PKK saldırıları durdurulmuş böylelikle enerji ilişkilerinde bir istikrarsızlık unsuru olan PKK aradan çıkarılmıştır. Bu sayede enerji ilişkilerini etkileyebilecek bir aktör durgun hale getirilmiş ve döşenen boru hattının güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Enerji ilişkileri, sürecin tarafların istediği gibi sonuçlanması boru hattının tam güvenliği gerektirdiği için PKK sorununun da tamamen sona erdirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla enerji ile başlayan bir işbirliği süreci güvenlik alanında da bir işbirliğini ortaya çıkarmıştır.

4.3.4. Kerkük Sorunu

2003 yılında ABD, Irak'ı işgal etmeden önce Türkiye ile birlikte bu işgali gerçekleştirmek istemiştir. Bundan dolayı Türkiye ile ABD'li yetkililer görüşmeler yapmış ve işgal sırasında işbirliğinin boyutlarını tartışmışlardır. Türkiye ile beraber gerçekleştirilecek bir harekatta Türk ordusunun Irak'ın kuzeyinden Irak'a girmesi 30 km kadar bir alanı kontrol etmesi planlanmıştır. Türkiye'nin 30 km alanı kontrol altına alması PKK konusunda çok önemli bir avantaj sağlamanın yanında Türkiye Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti yapılanmasının da önüne geçebilecek ve Kerkük Musul konusundaki iddiaları konusunda aktif bir politika izleyebilecektir.²⁷¹

TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde yaptığı oylamada Irak'ın işgalinde ABD ile işbirliğini öngören tezkerenin reddedilmesi Türkiye'nin Kerkük politikasını da etkilemiştir. Kerkük politikasını şehirde yaşayan Türkmen nüfus üzerinden sürdüren Türkiye, ABD'nin Irak'lı Kürt gruplarla işbirliğine yönelmesi üzerine birçok kısıtlama ile karşı karşıya kalmıştır. Çünkü

²⁷⁰ Necip Çapraz, "Cemil Bayık: Türkiye, Kürdistan ile Irak arasındaki sorunu derinleştiriyor", **Yuksekovahaber.com**, 4 Aralık 2014.

²⁷¹ Fikret Bila, "İşte 10 Yıldır Tartışılan Belge", **Milliyet**, 12 Eylül 2013.

Türkiye Kürt Otonom Bölgesi güvenlik güçlerinin savaş sırasında Kerkük'e girmesi karşısında iddialarını destekleyecek hiçbir adım atamamıştır. Tezkerenin reddinden sonra Türkiye ABD'nin Kerkük ve Musul konusundaki hassasiyetlerini göz önüne alacağına güvendiğini söylemekle yetinmek zorunda kalmıştır.²⁷²

30 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimler öncesi Türkiye ile IKBY ilişkileri Kerkük dolayısıyla tekrar gerilmeye başlamıştır. Seçimden önce Kerkük'ün Araplaştırma politikaları sebebiyle şehirden çıkartılan yerleşimcilerin Irak Anayasası'nın 140. Maddesi çerçevesinde tekrar şehre dönmesi için işlemler yapılmaya başlanmıştır. Seçimle birlikte sadece şehrin siyasi haritası değil aynı zamanda etnik haritasının da ortaya çıkacağı düşüncesi tarafları karşı karşıya getirmiştir. Türkiye şehre geri dönüş işlemlerinde IKBY'nin Kerkük nüfusuna kayıtlı olmayan kişi veya aileleri Kerkük nüfusuna kaydettiğini öne sürerek şehrin demografisini bilinçli bir şekilde kendi lehlerine değiştirmeye çalıştıklarını savunmuştur. Bu iddialar hem Genelkurmay Başkanlığı tarafından hem de Dışişleri Bakanlığı tarafından dile getirilmiştir.

19 Ocak 2005'te Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Namık Tan 2003 yılı Nisan ayından beri Kerkük'e yapay nüfus kaydırıldığını 2004 yılında bu hareketliliğin hızlandığını dile getirmiş ve "21'inci yüzyılda kimse kimsenin toprağını, hukuk dışı emrivakilere maruz bırakamaz" diyerek tepki göstermiştir.²⁷³ Yine benzer bir şekilde dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ 26 Ocak 2005'te yaptığı bir açıklamada Kerkük'ün Irak Kürdistan Bölgesi'ne dahil edilmemesi ve Irak'ta yaşayan Türkmen soydaşların siyasi haklarının savunulmasının hayati önem verilmesi gereken iki temel konu olduğunu söylemiştir.²⁷⁴ Türkiye'den gelen bu eleştirilere IKBY, yapılan düzenlemelerin Saddam döneminde uygulanan Araplaştırma politikası nedeniyle Kerkük'ten zorla çıkarılanların geri getirilmesinden ibaret olduğu şeklinde cevap vermiştir. Bu açıklama Ankara'yı ikna etmediği gibi, Türkiye iddialarına özellikle Iraklı Türkmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda yapılan seçimlere hile karıştırıldığı Kerkük'e kayıtlı olmayan Kürtlerin şehre getirilerek oy kullandırıldığı gibi suçlamalarla devam etmiştir.²⁷⁵

---

²⁷² Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or Cooperation?", **International Crisis Group**, Middle East Report, No: 81, 13 Kasım, 2008.

²⁷³ "Türkiye'den Kürt yerleşimci tepkisi", **Ntvmsnbc.com**, 19 Ocak 2005.

²⁷⁴ **Sabah**, "Kerkük'deki durum kaygı veriyor", 26 Ocak 2005.

²⁷⁵ Kemal, İnat. "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2005", Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), **Ortadoğu Yılıığı 2005**, Ankara: Nobel Yayınları, s. 32.

Irak Anayasası en geç 2007 Aralık ayına kadar Kerkük dahil tartışmalı bölgelerde geri dönüşlerin tamamlanmasını ve buralarda referandum yoluyla hangi yönetime bağlanmak istediklerinin sorulmasını öngörmüştü. 2007 yılı sonuna yaklaştıkça Türkiye ile IKBY arasındaki Kerkük gerginliği yeniden alevlenmiştir. Türkiye aynı iddialarını tekrarlayarak demografik yapının geri dönüş işlemlerinde zarar gördüğünü bundan dolayı yapılacak bir referandumun sağlıklı olmayacağını dile getirerek ertelenmesini istemiştir.²⁷⁶ Bunun üzerine Nisan 2007'de IKBY Başkanı Mesut Barzani'nin "*Türkiye Kerkük'e karışırsa biz de Diyarbakır'a karışırsız*" açıklamasında bulunması Ankara'nın sert tepkisine neden olmuş ve Türkiye Irak'a nota vermiştir.²⁷⁷ Kerkük sorunu hem Irak merkezi yönetimin isteksiz davranması hem de Türkiye'nin tepkileri nedeniyle çözümsüz kalmıştır. Fakat IKBY ile gelişen ilişkiler bu sorunda da bir yumuşama sağlamıştır.

Çalışmanın "Tartışmalı Bölgeler" başlığı altında ifade edildiği gibi Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) saldırıları sonrası Kerkük fiili olarak IKBY'nin denetimine girmiştir. Kerkük'ün IKBY denetimine geçmesi üzerine Mesud Barzani Kerkük'te referandumu kendilerinin yapacağını dile getirmiş²⁷⁸ ve "*Bizce Kerkük, Kürdistan'ın bir parçasıdır ve bu konuda konuşmaya gerek yoktur*"²⁷⁹ demiştir. Kerkük'teki petrol sahaları da kontrol altına alınmış ve buradan çıkarılan petrol boru hattı döşenerek Irak Kürdistan Bölgesi'ne taşınmaya başlanmıştır.²⁸⁰ Bu durum karşısında Türkiye'nin tutumu dikkat çekici olmuştur. Türkiye daha önceki reflekslerinin aksine Kürtlerin şehri kontrol altına almaları karşısında sessiz kalmış ve hiçbir açıklama yapmamıştır. IKBY Enerji Bakanı Aşti Hawrami bu gelişmelerden sonra verdiği bir röportajda "*Türkiye ve Kürdistan Bölgesi birbirine sürpriz yapmaz*" demiştir. Aynı röportajda Kerkük politikasının son yıllarda Türkiye ile geliştirilen iyi ilişkilere zarar verip veremeyeceği sorusuna da ilişkilerin zarar görmeyeceğini tam tersine ilişkileri ileriye taşıyacağını düşündüğünü ifade etmiştir.²⁸¹ Böylece IKBY'nin Kerkük konusunda geliştirdiği politikalarından Türkiye'nin haberdar olduğunu anlamak mümkündür. Dolayısıyla oluşturulan ilişkilerin sorunların çözümüne de pozitif katkı yaptığı savunulabilir.

²⁷⁶ Mustafa Ünal, "Erdoğan'ın Kerkük uyarısı", **Zaman**, 10 Ocak 2007.

²⁷⁷ Özcan, Mesut, "Turkish Foreign Policy Towards Iraq in 2009", **Perceptions**, c. 15, S. 3-4, 2010.

²⁷⁸ **CnnTürk**, "Kerkük'te referandum yapacağız", 29 Haziran 2014.

²⁷⁹ **Hürriyet**, "Mesut Barzani: Kerkük için elime silah almaya hazırım", 26 Haziran 2014.

²⁸⁰ **Taraf**, "Kerkük petrolü Kürdistan'a akıyor", 18 Temmuz 2014.

²⁸¹ Cansu Çamlıbel, "Aşti Hawrami: Bağımsızlık ilanı Ankara'dan habersiz olmaz", **Hürriyet**, 30 Haziran 2014.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

5.1. BULGULAR VE SONUÇ

Türkiye ile İKBY ilişkileri için 2007 yılı sonu dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin İKBY'ye yönelik tutumu değişmeye başlamış, güvenlik eksenli ilişkiler terk edilip ekonomik ilişkilerin geliştiği bir döneme girilmiştir. Enerji ilişkileri de bu değişimden etkilenmiş ve giderek en önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Tarafların enerji ilişkisi aşılması gereken zorlukları ile kendi kararlarını aşmış ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. Tarafları birçok zorluk beklemektedir. Ortadoğu gibi karmaşık bir güç dengesinin olduğu bölgede stratejik bir ilişkinin geliştirilmesi sadece iki tarafın kararına bağlı değil, birçok aktör ve durumun hesaba katılmasını gerektirmektedir.

Birçok güç dengesinin gözetilmesini gerektiren bu ilişki söz konusu zorlukları aşarsa Türkiye'nin temel hedefi olan kaynak çeşitliliğini sağlama büyük ölçüde başarılı olacaktır. Aynı şekilde Irak Kürdistan Bölgesi de pazara ulaşma imkanı elde edecek ve ekonomik bağımsızlığa kavuşabilecektir. Bu iki temel hedef çerçevesinde bir araya gelen Türkiye ve İKBY arasında iki tarafın da kazanacağı bir ilişki geliştirmeye başlamışlardır.

Ayrıca süreç ilerledikçe tarafların bu zorlukları birlikte aşmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Üstlenilen riskleri paylaşmaya çalışan ve birbirlerini koruyan kollayan bir tutum takınmaktadırlar. Bu yönüyle taraflar başarıya ulaşma konusunda kararlı görünmektedirler. Çünkü uluslararası baskıya rağmen bu ilişkiden vazgeçmemiş ve daha ileriye taşımışlardır. Üst düzeyde devam ilişkiler tarafların karşılıklı ziyaretleriyle daha da pekişmeye devam etmektedir.

- ❖ Birinci bölümde Türkiye dış politikasında bazı değişimlerin yaşandığını tespit edilmişti. Ak Parti hükümeti döneminde başlayan Türkiye dış politikasındaki açılımla beraber yeni bir söylemin geliştirildiği ve bu söylem çerçevesinde Türkiye'nin kendisini köprü ülke olarak değil de merkez ülke olarak konumlandığı incelenmişti. Özellikle de Ortadoğu'ya yönelik açılımların yapıldığı ve bu açılımların Batı Bloğunda yer alan Türkiye için eksen kayması tartışmalarına sebep verdiği görülmüştü. Ortadoğu'ya yönelik politikalar da

“vizyon odaklı olmak”, “sistemik davranmak” ve “yumuşak güç” kavramları ile desteklendiği, İKBY’ye yönelik politikalarda da bu kavramların pratikleştirilmeye çalışıldığı örnekleriyle sunulmuştu. Söz konusu açılım sayesinde İKBY’ye yönelik güvenlik eksenli politikanın terkedildiği ve böylece siyasi kültürel ve ekonomik ilişkilerde bir sıçrama yaşandığı görülmüştü. Enerji ilişkileri incelenmeden önce Irak Kürdistan Bölgesi’nin ortaya çıkışı ile Türkiye’nin İKBY politikasının nasıl şekillendiğini anlamak için tarihsel arka plan verilmeye çalışılmıştı. Kürdistan Bölgesi’nin 1991 yılında de facto olarak ortaya çıkmasından sonra Türkiye’nin üç temel politika belirlediği görülmüştü. 1) Irak’ın toprak bütünlüğü 2) PKK sorunu 3) Musul-Kerkük sorunu. Güvenlik ekseninde gelişen bu politikalar 2007 yılının sonuna kadar devam etmişti. 2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgali sırasında Türkiye’nin destek vermemesi üzerine Türkiye’nin söz konusu üç politikasının uygulanması konusunda elinin zayıflamıştı. Irak Kürdistan Bölgesi’nin resmi olarak tanınması ve geniş yetkilerle donatılması, Türkiye’nin PKK sorununda Kürt gruplarla aktif işbirliğini yitirmesi ve Musul-Kerkük’ün işgalden sonra Kürt güvenlik güçleri tarafından ele geçirilmesi Türkiye’nin pasif kalmasının örneklerini oluşturmuştu. 2007 yılı sonuna kadar Türkiye bu politikalarında ısrar etse de Irak’ın yeniden şekillenmesine etki edemediği ifade edilmeye çalışılmıştı. 2008 yılı itibarıyla Türkiye’nin İKBY politikasının değişmeye başlamasından ve bu değişimi olanaklı kılan üç etkenden söz edilmişti. Bunlar, Türkiye dış politikasındaki dönüşüm, askeri yapıların karar alma mekanizmalarına etkisindeki azalma ve ABD’nin Irak’tan çekilmesi idi. Bu ortamla birlikte Türkiye’nin, İKBY politikasında bir değişime gidebilme olanağının elde edildiği ve bu olanakla birlikte siyasi ekonomik ve kültürel ilişkilerde ilerleme sağlandığı görülmüştü.

- ❖ İkinci bölümde Türkiye’nin enerji profili ortaya konulmaya çalışılmış olup petrol, doğalgaz ve elektrik kaynakları incelenmişti. Türkiye’nin yerli petrol ve doğalgaz üretiminin ihtiyacını karşılamada oldukça yetersiz kaldığı istatistik veriler ve grafiklerle anlatılmaya çalışılmıştı. Yetersiz üretimlerin Türkiye’yi %81 oranında ithal petrole, %98 oranında ithal doğalgaza bağımlı kılmakta olduğu da görülmüştü. Türkiye petrolünün büyük bir kısmının İran, Rusya, Irak, Suudi Arabistan ve Kazakistan’dan temin ettiği, doğalgazının %58 gibi büyük bir bölümünü Rusya’dan, %18’lik bir bölümünü ise İran’dan temin ettiği tespit edilmişti. Dolayısıyla enerji konusunda yüksek düzeyde dışa bağımlılığın söz konusu olduğu ve bu bağımlılığın da sadece birkaç ülke ile sınırlı olduğu görülmüştü. Yine petrol rafinerilerinin kapasiteleri ve boru hatları incelenerek Türkiye’nin enerji altyapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştı. Elektrik tüketim oranları ve elektrik üretim kaynakları da

Türkiye'nin elektrik üretiminde petrol ve doğalgaz kaynaklarına olan bağımlılığı ortaya çıkarılmıştı. Son olarak Türkiye'nin ortaya çıkarılan enerji profili karşısında temel olarak kaynak çeşitliliğini sağlamayı ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılmasını hedeflediği görülmüştü.

- ❖ Üçüncü bölümde Irak ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin enerji profili ortaya konulmaya çalışılmış olup petrol doğalgaz ve elektrik kaynakları incelenmişti. Irak'ın küresel enerji güvenliğinin etkileyebilecek büyük petrol rezervlerine sahip olduğu fakat savaş ve iç istikrarsızlıklar yüzünden bu kaynaklardan yeterince yararlanılmadığı grafiklerdeki dalgalanmalardan net bir şekilde görülmüştü. Petrol rezervlerinin büyüklüğü ve petrol üretim maliyetinin düşüklüğünden ötürü çok önemli avantajlara sahip olsa da altyapı yetersizliğinden dolayı potansiyelin tamamının kullanılmadığı da anlaşılmıştı. Özellikle rafineri ve ihrac yollarındaki altyapı yetersizliğini hissedilen Irak'ın söz konusu eksikliği gidermek için projeler geliştirmeye çalıştığı ortaya çıkarılmıştı. Irak Kürdistan Bölgesi'nin de Irak'ın petrol rezervlerinin önemli bir kısmını sınırları dahilinde barındırdığı ve petrol üretim maliyetinin Irak'ın güneyine göre biraz daha maliyetli olduğu tespit edilmişti. Irak Kürdistan Bölgesi'nin de rafinerilerinin kendi ihtiyacını karşılamaya yeterli olduğu fakat hızla artan ihtiyaca cevap vermek için kapasitesini artırmaya çalıştığı ifade edilmişti. Irak ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin büyük doğalgaz rezervlerine rağmen en acı yetersizliği doğalgaz alanında yaşadığı, üretilen çok az miktardaki doğalgazın elektrik üretimi için kullanıldığı ve doğalgazın önemli bir kısmının ekonomik değere dönüşmeden yanarak yok olduğu ortaya çıkarılmıştı. Elektrik üretiminde de Irak'ın altyapısının savaştan zarar gördüğü ve kesintisiz elektriğin verilemediği görülmüştü. Irak halkının çoğunluğunun elektrik ihtiyacı için özel jeneratörlere muhtaç olduğu ve bu jeneratörlerin devlet tarafından sübvansede edildiği de ifade edilmişti. Irak Kürdistan Bölgesi'nin ise elektrik üretiminin yetersiz kaldığı dönemlerde Türkiye, İran ve Irak merkezi yönetiminden elektrik satın aldığı fakat zamanla kendi kendine yetme amacına oldukça yaklaştığı grafiklerden anlaşılmıştı. Daha sonra Irak'ın ortaya çıkan enerji profili karşısında nasıl bir strateji izlediği ve ne gibi hedefler koyduğundan söz edilmiş fakat bu strateji ve hedeflerin IKBY ile yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı sınırlılıklarının olduğu tespit edilmişti. Irak merkezi yönetiminin IKBY ile yaşadığı enerji problemleri üç başlıkta incelenmiş ve yasal boyut, kontrat farklılığı ve tartışmalı bölgeler, sorunları tespit edilmişti. Bu sorunların Irak ile IKBY'nin enerji politikalarını yönlendirdiği sonucuna varılmıştı.

- ❖ Dördüncü bölümde Türkiye ile İKBY enerji ilişkileri incelenmişti. Ekonomik ilişkilerdeki iyileşmenin en kritik ayağının stratejik öneminden dolayı enerji ilişkileri olduğu tespit edilmiş ve Türkiye'nin İKBY ile olan enerji ilişkileri incelenmeye başlanmıştı. İlk olarak Türkiye'nin İKBY ile enerji konusunda ilişkiler geliştirmesinin nedenleri sayılmıştı. Bu nedenler; Irak Kürdistan Bölgesi'nin büyük enerji rezervleri, Türkiye'nin yetersiz enerji kaynakları ve dolayısıyla Rusya ve İran'a aşırı bağımlılığı, enerji terminali olma hedefi ve dünya devi enerji şirketlerinin Irak Kürdistan Bölgesi enerji kaynaklarına ilgisi olarak sıralanmıştı. Bu nedenlerden dolayı Türkiye, Irak Kürdistan Bölgesi enerji kaynaklarıyla ilgilenmeye başlamış ve siyasi ilişkilerin düzelmesiyle bu alandaki ilişkilerin de geliştiği görülmüştü. Türkiye'nin ilk önceleri Irak ve Irak Kürdistan Bölgesi enerji tartışmalarından etkilenen pozisyonda olduğu daha sonra Irak Kürdistan Bölgesi'nin Türkiye üzerinden petrol ihracatına başlamasıyla etkileyen pozisyonuna ulaştığı ifade edilmişti. Irak Kürdistan Bölgesi'nin de Türkiye'yi bir pazar aynı zamanda enerji pazarına ulaşma yolunda bir köprü olarak gördüğü ortaya çıkarılmıştı. Fakat geliştirilen enerji ilişkileri önünde birçok zorluğun da bulunduğu dile getirilmişti. Bunlar küresel güç ABD'nin tavrı, Bağdat'ın uyuşmaz tavrı, Kerkük ve tartışmalı bölgeler sorunu ve PKK sorunu olarak sıralanmış ve incelenmişti. Sonuç olarak zorlukları bulunsa da stratejik bir ilişkinin ortaya çıktığı ve bu ilişkinin devam ettirildiği görülmüştü.

EK 1

DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI
IRAK İLE İLIŐKİLER GENEL MÜDÜR YARDIMCILIĞI

12.07.2012

Sayın Zana Baykal,

22.06.2012 tarih ve 355781 sayılı bilgi edinme başvurunuzun cevabı aŐaĐıda sunulmaktadır:

Uluslararası hukuk uyarınca, tanımlama hususu, Birleşmiş Milletler ve Irak makamlarınca belirlenmektedir.

Bilgilerinize saygıyla sunulur.

Irak ile İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığı

KAYNAKÇA

Ajrash, Kadhim. "Iraq, Syria Agree to Build Cross-Border Oil, Gas Pipelines, Official Says", **Bloomberg**, 16 Ekim 2010.

AljazeeraTurk, "Kuzey Irak petrol ihracatını durdurdu", 2 Nisan 2012.

AljazeeraTurk, "Irak'ta yeni petrol gerilimi", 21 Mayıs 2012.

AljazeeraTurk, "İsrail'e petrol satmadık", 22 Haziran 2014.

Anadolu Ajansı, "Kürt yönetiminden ABD'ye: Tarafsız kalın", 25 Mayıs 2014.

Bakr, Amena ve Fineren, Daniel. "Exclusive: Saudi readies oil line to counter Iran Hormuz threat", **Reuters**, 28 Haziran 2012.

Balcı, Ali ve Murat Yeşiltaş. "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", **Bilgi Dergisi**, c. 13, S. 2, Kış 2011.

Barkey, Henri J. "Turkey's New Engagement in Iraq", **Special Report**, Washington: United States Institute of Peace, 2010, s.5.

Başaran, Rifat. "Barzani: Yaşasın Türk ve Kürt kardeşliği", **Radikal**, 16 Kasım 2013.

Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yüksek Planlama Kurulu Sekreteryası, "**Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Stratejisi Belgesi**", Ankara, 2009.

BBC Turkish, "Kerkük-Banyas boru hattı yeniden açılacak", 13 Aralık 2007.

BBC Turkish, "Barzani: Referandum birkaç ay içinde", 1 Temmuz 2014.

Bila, Fikret. "İşte 10 Yıldır Tartışılan Belge", **Milliyet**, 12 Eylül 2013.

Blanchard, Christopher M. "Iraq: Oil and Gas Legislation, Revenue Sharing, and U.S. Policy", **CRS Report for Congress**, Washington: Congressional Research Service, 2009.

BloombergHT, "Kuzey Irak petrolü bilmeceye döndü", 6 Haziran 2014.

BOTAŞ, 2012 Yılı Sektör Raporu, Ankara, 2013.

Boykett, Tim ve Diğerleri (ed.), **Oil Contracts: How to read and understand them**, Avusturya: Times Up Press, 2012, s.26.

Bruinessen, Martin van. **Ağa, Şeyh, Devlet**, çev. Banu Yalkut, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Business Monitor International (BMI), **Iraq Oil&Gas Report**, Londra, 2012.

Chazan, Guy. "An ocean of reserves waiting to be tapped", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

Chazan, Guy. "An ocean of reserves waiting to be tapped", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

Chazan, Guy. "Oil Majors: Buyouts on the way as companies run legal risks to venture north", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

Chazan, Guy. "An ocean of reserves waiting to be tapped", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

Chon, Gina. "Oil Companies Reject Iraq's Contract Terms", **The Wall Street**, 1 Temmuz 2009.

Cihan, "BOTAŞ boru hattına terör saldırısı", 28 Nisan 2012.

CNBCe, "Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, Kerkük petrolerini kendi boru hattına bağladı." 19 Haziran 2014.

CnnTurk, "Shell, Irak'la gaz anlaşması imzaladı", 23 Eylül 2008.

CnnTurk, "KDP'den o rapora açıklama: "Spekülasyon"", 10 Temmuz 2009.

Çamlıbel, Cansu. "Aşti Hawrami: Bağımsızlık ilanı Ankara'dan habersiz olmaz", **Hürriyet**, 30 Haziran 2014.

Çandar, Cengiz. "Bağımsız Kürdistan' mı? Nasıl yani?", **Radikal**, 25 Aralık 2012.

Çapraz, Necip. "Cemil Bayık: Türkiye, Kürdistan ile Irak arasındaki sorunu derinleştiriyor", **Yuksekovahaber.com**, 4 Aralık 2014.

Çongar, Yasemin. "Kuşatılmışlık ve 'dinamik güçler'", **Milliyet**, 19 Şubat 2007.

Çubukçu, Mete. "Iraklı Kürtlerle barış coğrafyası kurmak", **Ntvmsnbc**, 17 Temmuz 2009.

Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, 75. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

Davutoğlu, Ahmet. "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", **Radikal**, 26 Şubat 2014.

Driver, Anna ve Julia Payne, "U.S. to seize \$100 million of Iraqi Kurdish oil in tanker off Texas", **Reuters**, 29 Temmuz 2014.

Dombey, Daniel ve Anjli Raval, "Turkey urges US to lift obstacles on Kurdish oil sales", **Financial Times**, 14 Ağustos 2014.

EPDK, **Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu**, Ankara, 2013.

EPDK, **2012 Yılı Petrol Piyasası Sektör Raporu**, Ankara, 2013.

Erdil, Merve. "Kürt petrolünün boru hattı hangisi?", **Hürriyet**, 10 Ağustos 2012.

Ergan, Uğur. "ABD'ye Son Uyarı", **Hürriyet**, 17 Şubat 2007.

ETKB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü**, Ankara, 2013.

ETKB, Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı, "**Nükleer Santraller Ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler**" Ankara, Yayın No 1.

ETKB, **2012 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013.

ETKB, **2013 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013.

ETKB, **2010-2014 Stratejik Planı**, Ankara.

Gunter, Michael M. "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq," **The Middle East Journal**. c. 50, S. 2, 1996, ss. 225-241.

Gunter, Michael M. **The Kurds Ascending**. New York: Palgrave MacMillan, 2008.

Gürcanlı, Zeynep. "Enerji Bakanı'ndan çok önemli açıklama", **Hürriyet**, 15 Kasım 2013.

Haberler.com, Kürt Yönetimi, "Halkbank'taki Petrol Parasının Tümünü İstiyor", 15 Temmuz 2014.

HaberTürk, "ABD'den Kürt petrolü açıklaması!", 26 Temmuz 2014.

HaberTürk, "Petrol ödemeleri Halkbank'a yatmaya başladı!", 23 Haziran 2014.

Hürriyet, "ABD'den 'Kuzey Irak petrolü' açıklaması", 23 Mayıs 2014.

Hürriyet, "Bakan Yıldız: İsrail'e jet yakıtı satmadık", 14 Temmuz 2014.

Hürriyet, "Kerkük Kürtlerin eline geçti", 12 Haziran 2014.

Hürriyet, "Kuzey Irak petrolünün parası Halkbank'a yattı", 25 Haziran 2014.

International Crisis Group, "Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or Cooperation?", **Middle East Report**, No: 81, 13 Kasım 2008.

International Energy Agency (IEA), **Iraq Energy Outlook**, Paris, 2012.

Iraq-Business News. "Iraq Launches World's Largest Flare Reduction Project", 22 Temmuz 2013.

Jeffrey, James F. "Irak seçimleri ülke için dönüm noktası olabilir", **AljazeeraTurk**, 26 Nisan 2014.

Jwaideh, Wadie. **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi**, çev. İ. Çekem ve A. Duman, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Kakayi, Falakaddin, The Kurdish Parliament. Hazelton Fran (Ed.), **Iraq since Gulf War: Prospects for Democracy**, London: Zed Books, 1994.

Kanat, Kılıç Buğra. "Ak Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away From the West," **Insight Turkey**, Cilt 12, Sayı 1, 2010.

Karagül, İbrahim. "16 milyar dolarlık 'yolsuzluk' operasyonu", **YeniŞafak**, 18 Aralık 2013.

Kerr, Simeon. "Turkey: Economics and energy interests ease old cross-border tensions", **Financial Times**, 9 Aralık 2012.

Köse, Talha. "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi", Burhanettin Duran ve Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010** İçinde (627-664), Ankara: SETA Yayınları, 2011.

Kurdish Globe. "Power consumption increases 2.4 times in 6 years", 14 Şubat 2013.

Kurdistan Regional Government (KRG) Ministry of Natural Resources(MNR), **Monthly Report**, Issue 3, Erbil, 2013.

Kurdistan Regional Government (KRG) Ministry of Natural Resources(MNR), **Monthly Report**, Issue 2, Erbil, 2013.

Kurdistan Regional Government Ministry of Planning, **A Vision for the Future**, Eylül 2013.

Lazarev, M. S. ve Ş. X. Mihoyan (der.), **Kürdistan Tarihi**, çev. İbrahim Kale, 4. Baskı, İstanbul: Avesta Yayınları, 2013.

Macalister, Terry. "BP 'has gained stranglehold over Iraq' after oilfield deal is rewritten", **The Guardian**, 31 Temmuz 2011.

Mamikonian, Sargis, "Israel and the Kurds (1949-1990)". **Iran & the Caucasus**. c. 9, S. 2, 2005, ss. 381-399.

Milliyet, ABD Kürt petrolüne el koyacak", 30 Temmuz 2014.

Milliyet, "Türkiye ve Kuzey Irak'a iptal şoku!", 2 Haziran 2014.

Milliyet, "Kuzey Irak petrolü Türkiye üzerinden dünya pazarında", 1 Haziran 2009.

Milliyet, "Kuzey Irak'tan petrol yağacak!", 15 Kasım 2013.

Milliyet, "Türkiye, Kuzey Irak'tan petrol ithalatına başladı", 26 Temmuz 2012.

Ntvmsnbc, "MGK'dan 'Kürt gruplarla görüşme' kararı", 25 Nisan 2013.

Nye, Joseph S. **Yumuşak Güç**, Rayhan İnan Aydın (çev.), Ankara: Elips Kitap, 2005.

Öğür, Berkan; Baykal, Zana; Balcı; Ali. "**Kuzey Irak – Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği**", ORMER: Sakarya, Ağustos 2014.

Öke, Mim Kemal. **Musul-Kürdistan Sorunu**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2005.

Öke, Mim Kemal. **Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)**, , İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1987.

Pamuk, Humeyra. "Iraqi Kurdistan plans second oil export pipeline to Turkey", **AljazeeraTurk**, 31 Ekim 2013.

Pamuk, Humeyra ve Orhan Coşkun, Exclusive - Turkey, Iraqi Kurdistan clinch major energy pipeline deals", **AljazeeraTurk**, 6 Kasım 2013.

Payne, Julia ve David Sheppard, "EXCLUSIVE-Iraqi Kurds sell third major oil cargo, fourth heads to Croatia", **Reuters**, 15 Ağustos 2014.

Payne, Julia. "Israel accepts first delivery of disputed Kurdish pipeline oil", **Reuters**, 20 Haziran 2014.

Peker, Emre, Sarah Kent ve Joe Parkinson, "Kürt petrol satışlarının perde arkası", **The Wall Street Journal**, 22 Temmuz 2014.

Radikal, "Erdoğan: 'Kürdistan' ilk Meclis'te de kullanıldı, Mustafa Kemal de bölücü mü?", 19 Kasım 2013.

Radikal, "Kerkük'e Kürt akını", 17 Ocak 2004.

Radikal, "ABD'den Türkiye'ye iki uyarı", 25 Mayıs 2014.

Radikal, "Barzani referandum için tarih istedi", 3 Temmuz 2014.

Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Sistemine İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma İle Eki Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ve The Trans Anatolian Gas Pipeline Company B.V. Arasında Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Sistemi Hakkında Ev Sahibi Hükümet Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 17 Ocak 2013.

Resmi Gazete, "Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012- 2023", 25 Şubat 2012

Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Sistemine İlişkin Hükümetler Arası Anlaşma", 19 Mart 2013.

Resmi Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyetinde Akkuyu Sahası'nda Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine Ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma", 6 Ekim 2010.

Reuters. "Iraq signs deal to import Iranian gas for power", 22 Temmuz 2013.

Reuters. "Iraq hires law firm to target buyers of "illegal" Kurdish oil", 30 Ocak 2014.

Reuters, "UPDATE 2-Kurdistan oil flow to Turkey begins, exports await Iraqi consent", 2 Ocak 2014.

Rudaw, "Erbil, Ankara Finalize 'Historic' Oil Pipeline Agreement", 7 Kasım 2013.

Rudaw, "The United Leadership Cargo on Hold Due to US Pressure", 6 Haziran 2014.

Sabah, "K.Irak'ta Exxon'la petrol arayacağız", 15 Mayıs 2013.

Sabah, "Türkiye İran yaptırımından muaf tutuldu", 13 Haziran 2012.

Stansfield, Gareth R. V. **Iraqi Kurdistan Political Development and Emergent Democracy**, Londra: Routledge Curzon. 2003.

Şenay, Gonca. "Kürt petrolüne sevkiyat", **AljazeeraTurk**, 18 Şubat 2014.

Talabani, Nuri. **Kerkük Bölgesi'nin Araplaştırılması**, Zafer Avşar (çev.), İstanbul: Avesta Yayınları, 2010.

Tamer, Çetin ve Fuat Oğuz. "The reform in the Turkish natural gas market: A critical evaluation", **Energy Policy**, c. 35, S. 7, 2007.

Tanır, İlhan. "Türkiye, Suriye konusunda duymak istediklerini Obama'dan işitemedi", **BBCTürkçe**, 20 Mayıs 2013.

Taraf, "Ucuza giden petrolün parası Halkbank'ta", 24 Haziran 2014.

TEİAŞ, **Türkiye Elektrik Enerjisi 10 Yıllık Üretim Kapasite Projeksiyonu (2012 – 2021)**, Ankara, 2012.

The Wall Street, "Iraq Approves \$17.2 Billion Shell Gas Deal", 15 Kasım 2011.

TPAO, **2012 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu**, Ankara, 2013.

TÜPRAŞ, **2012 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2013.

U.S. Energy Information Administration (EIA), **Iraq Country Profile**, USA, 2012.

U.S. Energy Information Administration (EIA), **Turkey Country Profile**, USA, 2012.

Yetkin, Murat. "Kürt meselesinin petrol boyutu ABD ile masada", **Radikal**, 16 Mayıs 2013.

Yıldız, Taner. "**Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı TBMM Genel Kurul Konuşması**", Ankara, 2013.

Yıldız, Taner. "**Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2013 yılı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Bütçe Konuşması**", Ankara, 2012.

Yıldız, Taner. "**Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2014 yılı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Bütçe Konuşması**", Ankara, 2013.

Zaman, "Irak ve Ürdün arasına petrol boru hattı döşenecek", 18 Kasım 2009.

Zedalis, Rex J. **The Legal Dimensions of Oil and Gas in Iraq**, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Wallis, Keith. "Kurdish oil cargo unloaded at sea, destination a mystery", **Reuters**, 31 Temmuz 2014.

İnternet Kaynakları

Blue Stream, <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/blue-stream/> (30 Mart 2014).

BOTAŞ, Harita, <http://www.botas.gov.tr/images/icerik/harita/HpbhT.jpg> (30 Mart 2014).

British Petroleum (BP) Statistical Review of World Energy 2014. 2014. <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html> (21 Mayıs 2014).

Davutoğlu, Ahmet. "Turkey's Zero Problems Foreign Policy", *Foreign Policy*, 20 Mayıs 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy (23 Mayıs 2014).

Dışişleri Bakanlığı, "Türk Ekonomisinin Genel Görünümü", <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelistmeler.tr.mfa> (25 Mart 2014).

Ekonomi Bakanlığı, Yazılı Soru Önergesi, 2014, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-36679c.pdf> (24 Mayıs 2014).

Electricity Sector Statistics <http://mecometer.com/whats/iraq/electricity-production-by-source/> (27 Mayıs 2014).

Eni Oil, www.eni.com (30 Mart 2014).

Ferris, E., Stoltz, K. "The Future of Kirkuk: The Referendum and Its Potential Impact On Displacement", 2008. University of Bern, **The Brookings Institution**. http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2008/3/03%20iraq%20ferris/0303_iraq_ferris.pdf (14 Mart 2014).

Gazprom and Botas sign commercial documents on gas supplies to Turkey in 2012, 2011, <http://www.gazprom.com/press/news/2011/december/article126756/> (30 Mart 2014).

Ghandi, Abbas. C. ve Y. Cynthia Lin, "Economic Efficiency and Optimal Contractual Design of Iraq's Oil Service Contracts", http://www.des.ucdavis.edu/faculty/Lin/Iraq_TSC_paper.pdf (21 Mart 2014).

Holland, Ben. "Are Kurdistan's oil contracts constitutional?", *Energy in the Middle East*, 2012, s.29. <http://www.cms-cmck.com/Hubbard.FileSystem/files/Publication/63538de4-c6c3-47ee-aea9-c58e03f60e57/Presentation/PublicationAttachment/de7979f5-590b-44a9-ae76-c5d5fc52b686/ADIPEC%20BH%20Kurdistan%20copy.pdf> (26 Mayıs 2014).

International law expert confirms KRG's authority to manage oil & gas resources, 2008, <http://www.krg.org/a/d.aspx?s=010000&l=12&a=22631> (26 Mayıs 2014).

International expert finds KRG oil contracts "in the national interests", "far superior" for Iraq than model contract proposed by Baghdad federal oil ministry, 2008, <http://www.krg.org/a/d.aspx?l=12&s=02010100&r=223&a=24710&s=010000> (26 Şubat 2014).

Irak Cumhuriyeti Anayasası, http://www.iraqnationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf (15 Mart 2014).

Irak (Kurdistan), 2013, <http://billtrip.blogspot.com.tr/2013/05/iraq-kurdistan.html> (23 Şubat 2014).

Kareem, Yaseen H. "Energy Sources and Utilization in Iraqi Kurdistan Region", Haziran 2012, <http://eneken.iecej.or.jp/data/4502.pdf> (23 Mayıs 2014).

KRG requires Federal Oil Minister to cease interfering in KRG oil export, 2014, <http://www.krg.org/a/d.aspx?s=040000&l=12&a=51795> (26 Haziran 2014).

Law of Private Investment in Crude Oil Refining, 2007, <http://moo-iraq.com/en/upload/upfile/43law%20of%20private%20investment%20in%20crude%20oil%20refining%20No.64%20of%202007%20and%20its%20regulation%20and%20first%20amendment.pdf> (21 Haziran 2014).

Meurs, Pedro van. "Comparative Analysis of Ministry of Oil and Kurdistan fiscal terms as applied to the Kurdistan Region", 15 Temmuz 2008, http://mnr.krg.org/images/pdfs/Pedro_Van_Meurs_report_Iraq_KRG_oil_fiscal_regimes_comparative_analysis_15_June_2008.pdf (12 Şubat 2014).

Meurs, Pedro van. "Commentary on the Iraq Draft Technical Service Contract", 11 Şubat 2009, <http://www.petrocash.com/documents/free/80080006.pdf> (12 Şubat 2014).

MNR, 2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/downstream/power-generation> (21 Mart 2014).

MNR, 2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/the-ministry/contracts/new-psc> (21 Mart 2014).

MNR, 2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/gas/vision-gas> (21 Mart 2014).

MNR, 2013, <http://mnr.krg.org/index.php/en/downstream/refining> (21 Mart 2014).

Review of Oil-for-Food Program, 2004, <http://www.krg.org/a/d.aspx?l=12&s=02010100&r=223&a=74.&s=010000> (12 Mart 2014).

Sevim, Tuğçe Varol. "Ruslardan Samsun-Ceyhan Projesini Ortadan Kaldıracak Teklif", **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 11 Eylül 2013, <http://www.21vyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2013/09/11/7206/ruslardan-samsun-ceyhan-projesini-ortadan-kaldiracak-teklif> (30 Mart 2014)

TANAP Nedir?, <http://www.tanap.com/tanap-nedir> (30 Mart 2014)

TBMM Genel Kurulu, Yasama yılı 3, Birleşim 85, 29/03/2013 http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=12049 (15 Mart 2014).

The Supreme Federal Court Rules Against Iraqi Minister of Oil's Request to Prevent KRG Oil Exports, 2014, <http://www.krg.org/a/d.aspx?s=040000&l=12&a=51789> (26 Haziran 2014).

Uluslararası Projeler, <http://www.botas.gov.tr/index.asp> , (30 Mart 2014)

Wahab, Bilal A. "Iraq and KRG Energy Policies: Actors, Challenges and Opportunities", 2014. **American University of Sulaimani, The Institute of Regional and International Studies**. <http://auis.edu.iq/sites/default/files/WahabIRISReport.pdf> s.27. (21 Mayıs 2014).

West, Johnny. "Iraq's uncertain oil future – ExxonMobil as harbinger" 21 Aralık 2011, <http://openoil.net/2011/12/21/irags-uncertain-oil-future-exxonmobil-as-harbinger/> (26 Mayıs 2014).

World Bank Institute, "Guide to Extractive Industries Documents – Oil & Gas", Ocak 2013, <http://www.eisourcebook.org/cms/Jan%202014/Guide%20to%20Petroleum%20Documents.pdf> (21 Mart 2014).